

Satu Oittinen

ARKEA TOIMARISSA,
TOIMARIA ARJESSA
Päiväkeskus Toimarin merkitys
asiakkaiden arjessa

Opinnäytetyö
Kansalaistoiminta ja nuorisotyö

Huhtikuu 2011

MIKKELIN AMMATTIKORKEAKOULU

Mikkeli University of Applied Sciences

KUVAILULEHTI

 <p>MIKKELIN AMMATTIKORKEAKOULU Mikkeli University of Applied Sciences</p>	Opinnäytetyön päivämäärä 11.4.2011	
Tekijä(t) Satu Oittinen	Koulutusohjelma ja suuntautuminen Kansalaistoiminta ja nuorisotyö	
Nimeke Arkea Toimarissa, Toimaria arjessa – Päiväkeskus Toimarin merkitys asiakkaiden arjessa		
Tiivistelmä <p>Elämme aikoja, jolloin määrärahat ovat tiukoilla ja erinäisistä palveluista supistetaan jatkuvasti. Mediasta kuulemme laitospaikkojen vähentämisestä ja tarpeesta lisätä avopuolenpalveluita. Olemassa on jo toimivat ja hyvät avopuolenpalvelut, jotka vain kaipaavat lisää resursseja kehittyäkseen ja tarjotakseen tukea kasvavalle asiakasmäärälle. Vaikka avopuolenpalveluihin panostaminen tulisi alkuun kalliiksi, olisi se pidemmällä tähtäimellä laitoshoidon kannattavampaa. Suuri ongelma lienee myös se, että osa avopuolenpalveluista on vähemmän tunnettuja ja siksi niiden mahdollisuudet ovat jääneet tunnistamatta ja tunnustamatta.</p> <p>Opinnäytetyöni tavoitteena onkin vastata tähän avohoidollisten paikkojen merkityksen ja hyödyllisyyden perusteleminen. Tavoite rajautuu tarkemmin ottaen koskemaan vain päiväkeskustoimintaa ja tekemään päiväkeskustoimintaa tunnetummaksi sekä edistämään sitä, että päiväkeskustoiminta mielletäisiin laajemmin yhdeksi merkittäväksi ja toimivaksi sekä myös jatkossa enemmän panostettavaksi palvelujärjestelmän osaksi.</p> <p>Opinnäytetyö pyrkii perustelemaan päiväkeskustoiminnan merkittävyyttä ja mahdollisuuksia tukea asiakkaidensa arkea asiakkaiden näkökulmasta samalla tuoden myös asiakkaiden äänen kuuluviin. Toisaalta tavoitteena on myös esitellä Mikkelin toimintakeskus ry:n ylläpitämää Päiväkeskus Toimaria, jossa koko opinnäytetyö ja tutkimus on toteutettu, ja siten toimia ikään kuin eräänlaisena Toimarin esittely- tai perehdytyskansiona.</p> <p>Opinnäytetyö on laadullinen tutkimus fenomenologisella tutkimusotteella, eli keskittyen tutkimaan ilmiötä, tässä tapauksessa kokemusta. Kokemuksen tutkimiseksi ja tutkimuksen aineiston keräämiseksi onkin syksyn 2010 aikana tehty neljä asiakashaastattelua teemahaastattelun mukaisesti sekä myöhemmin edelleen teemahaastatteluna ohjaajan haastattelu. Teemahaastatteluin toteutetut haastattelut muodostavatkin pääasiassa opinnäytetyön koko aineiston päivätoimintaa koskevan kirjallisuuden rinnalla.</p> <p>Asiakkaiden haastattelut kertovat päivätoimintakeskuksen ja -toiminnan olevan tärkeä tekijä elämässä jaksamista ja selviytymistä ajatellen. Haastattelut piirtävät kuvaa siitä, että päivätoimintakeskus on asiakkailleen erittäin merkittävää, ellei jopa korvaamatonta ja päiväkeskuksen olevan paikka, mitä ilman arkikin näyttäytyisi synkempänä ja vaikeampana.</p>		
Asiasanat (avainsanat) toimintakeskukset, päiväkeskukset, päivätoiminta, avopalvelut, kuntoutus, päihdekuntoutus, päihdekuntoutajat, mielenterveyskuntoutus, mielenterveyskuntoutajat		
Sivumäärä 64 + 2	Kieli Suomi	URN URN:NBN:fi:mamk-opinn2011A5803
Huomautus (huomautukset liitteistä) Asiakashaastattelun sekä ohjaajan haastattelun teemahaastattelurungot liitteenä		
Ohjaavan opettajan nimi Helena Timonen	Opinnäytetyön toimeksiantaja Mikkelin toimintakeskus ry	

DESCRIPTION

 <p>MIKKELIN AMMATTIKORKEAKOULU Mikkeli University of Applied Sciences</p>		Date of the bachelor's thesis 11.4.2011	
Author(s) Satu Oittinen		Degree programme and option Civic Activities and Youth Work	
Name of the bachelor's thesis Everyday life at Toimari, Toimari in everyday life – The importance of Day Center Toimari in clients' everyday life			
Abstract <p>We are living hard times when talking about public services. Budgets are tight and different services are being cut down all the time. We keep hearing in the media how the number of patients in facilities are being constantly reduced and transferred to the less costly method of outpatient services. There are good and working existing outpatient services, which would need more resources to be able to develop and support the growing number of patients. In the long run, increased investments in outpatient services would become more productive than the traditional facility-treatment. One of the biggest problems is that a part of the outpatient services is less well-known and not recognized. Thus those services have not been able to show their potential to decision makers.</p> <p>This thesis introduces the outpatient services and explains the need for them. The thesis mostly focuses on Day Center Activity. The aim is to raise the awareness of the Day Center Activity and present reasons why it should be considered important and should also be perceived more as part of the intoxicant and mental health rehabilitation services.</p> <p>The thesis presents strong reasons from the clients' point of view, why Day Center Activity is very important and supports clients' everyday life, also at the same time enabling the clients to voice their opinions. The Goal of the thesis is also to present the Day Center Toimari, which is run by Mikkelin toimintakeskus ry (Mikkeli Activity Center). This is also the place where the whole thesis and studies have been done.</p> <p>The thesis is a qualitative study of the phenomenological research approach and focusing on the study of the phenomenon, which is in this case experience. The research material was collected during the autumn of 2010 and it includes a theme interview with four clients and a theme interview with the director. The theme interviews together with the literature constitute the material of the thesis.</p> <p>The guest interviews indicate that the Day Activity Center and Day Activities are important factors in life, when you think about coping and survival in life. The interviews reveal that the Day Activity Center is very important, even irreplaceable, for clients. The interviews left the sentiment that without the Day Activity Center, life and especially weekdays would be much darker and more difficult.</p>			
Subject headings, (keywords) Activity Centers, Day Centers, Day Activity, outpatient services, rehabilitation, intoxicant rehabilitation, intoxicant rehabilitants, mental health rehabilitation, mental health rehabilitants			
Pages 64 +2	Language Finnish		URN URN:NBN:fi:mamk-opinn2011A5803
Remarks, notes on appendices Theme interview frames of the clients' interviews and the director's interview as an attachment			
Tutor Helena Timonen		Bachelor's thesis assigned by Mikkelin toimintakeskus ry /Mikkeli Activity Center	

SISÄLTÖ

1	JOHDANTO	1
2	PÄIHDE- JA MIELENTERVEYSASIAKAS JA -KUNTOUTUJA	3
2.1	Kuka on päihde- ja mielenterveysasiakas ja -kuntoutuja?	4
2.2	Päihde- ja mielenterveysasiakas ja -kuntoutuja palvelujärjestelmässä – hajanainen palvelujärjestelmä ja eriarvoiset palveluketjut	5
3	PÄIVÄTOIMINTAA PÄIHDE- JA MIELENTERVEYSASIAKKAALLE	9
3.1	”Mikä päivätoiminta ja missä päiväkeskuksessa?”	9
3.2	Lyhytkatsaus päivätoiminnan historia	12
4	MIKKELIN TOIMINTAKESKUS RY JA PÄIVÄKESKUS TOIMARI	13
4.1	Toimarin alkutaival – ”Yksi päiväkeskus, kiitos”	15
4.2	Toimari tänään – yhteisöllisyyttä ja osallisuutta, toimintaa monenmoista	17
4.3	Viikko Toimarilla	23
5	TAPAUSTUTKIMUS TOIMARI – MITÄ, MIKSI JA MITEN?	26
5.1	Tutkimuksen tavoite ja tutkimuskysymys	26
5.2	Tutkimuksen toteutus	27
5.2.1	Haastattelut ja haastateltavat	29
5.2.2	Tutkimusaineisto - analyysi ja luotettavuus	31
6	KOKEMUKSEN TUTKIMUKSESTA - KOKEMUKSELLISUUS VIITEKEHYKSENÄ	33
6.1	Mikä on kokemus?	35
6.2	Kokemuksen tutkiminen – miten kokemusta voidaan tutkia ja ymmärtää?	37
7	HAASTATTELUISTA MERKITYKSIIN – ASIAKKAAT KERTOVAT	38
7.1	Asiakkuus – miten, milloin ja miksi?	39
7.2	Merkitys ja rooli arjessa – ”Tää vaan on vähän ku kakkoskoti”	41
7.3	Toiminnallisuus ja sen merkitys arjessa	45
7.4	Pienryhmät ja niissä mukana olon merkitys	49
7.5	Risuja ja ruusuja	51
8	ANALYYSIA JA TOIVEISIIN VASTAAMISTA – MAHDOLLINEN VAI MAHDOTON TEHTÄVÄ?	54
9	POHDINTAA JA JOHTOPÄÄTÖKSIÄ	57

LÄHTEET	62
---------------	----

LIITTEET

- 1 Asiakashaastattelu - teemahaastattelurunko
- 2 Ohjaajan haastattelu - teemahaastattelurunko

1 JOHDANTO

Kesällä 2010 sain tarjouksen, johon en voinut kuin vastata myöntävästi. Minulle tarjottiin töitä Mikkelin toimintakeskus ry:n päihde- ja mielenterveyskuntoutujien päiväkeskus Toimarin ohjaajan kesälomansijaisena Allianssin Työtä nuorille 2010 –hankkeen rahoittamana. Työtarjous tuli yllätyksenä ja hyvin lyhyellä varoitusaajalla, mutta olin valmis ottamaan haasteen saman tien vastaan. Haaste se oli sinänsä, sillä en tuolloin vielä tiennyt, mitä päiväkeskus tarkoitti tai mitä se pitäisi sisällään – ja tästä tilanteesta aloitin ensimmäiset työpäiväni. Tähän kaikkeen sain vastauksen kuitenkin heti ensimmäisien työpäivieni aikana asiakkailta itseltään.

Vastaus siihen, mitä päivätoiminta tai päiväkeskus tarkoittaa, ei ole yksinkertaisuudessaan vain se, että kyseessä on [vain] paikka, joka tarjoaa kohderyhmälleen [tässä tapauksessa päihde- ja mielenterveyskuntoutujille] virikkeellistä, kuntouttavaa ja aktivoivaa toimintaa ja päihteetöntä yhdessä oloa (Lund 2008, 17). Päiväkeskukseen ja sen toimintaan tuntuu liittyvän myös paljon syvempiä merkityksiä ja seikkoja. Asiakkaiden puheet, eleet ja ylipäänsä se, että samat ihmiset tulivat joka aamu samaan aikaan heti ovien avauduttua paikalle, viestittivät, että päiväkeskuksen ja toiminnan täytyi olla jotain paljon enemmän. Sen täytyi olla jotain, jolla on suuri merkitys ja rooli asiakkaidensa arjessa. Sen täytyi tarjota jotain merkittävää, jonka takia asiakas saapuu päiväkeskukselle vielä vuosienkin jälkeen aina vain uudelleen.

Kiinnostukseni tutkia päivätoiminnan ja etenkin tässä tapauksessa kesätyöpaikkani Toimarin toiminnan merkitystä kumpuaa tästä kokemuksesta – ”se on jotain suurempaa ja merkittävämpää ja sillä on jokin syvällisempi merkitys ja vaikutus asiakkaan arkeen” – mutta mikä? Mikä on se, joka saa asiakkaan tulemaan päiväkeskukselle päivä toisensa jälkeen ja vuosi vuodelta aina uudelleen? Siihen kaipasin vastausta.

Sen lisäksi, että oma kiinnostukseni päivätoimintaa kohtaan oli suuri, halusin samalla myös tuoda julki toiminnan merkittävyyttä aikana, jolloin määrärahat ovat tiukoilla ja erinäisiä toimintoja jopa lakkautetaan säästösyistä ja usein vieläpä niin, että supistaminen tapahtuu väärästä päästä väärään aikaan, ja kaikki mikä halutaan säilyttää ja pitää toiminnassa tulee voida perustella riittävän hyvin merkittäväksi ja tulokselliseksi toiminnaksi. Usein näissä perusteluissa kaikki perustuu kuitenkin vain numeroihin, eikä niinkään pehmeisiin arvoihin ja palveluita käyttävien asiakkaiden omiin koke-

muksiin ja ajatuksiin, jolloin asiakkaan ääni jää kuulumattomiin ja asiakkaista tulee vain numeroita tilastoissa ja budjeteissa ”menoerä”. Minä halusin antaa asiakkaille heidän vaiennetun ja unohdetun äänen, jolla voitaisiin perustella sitä, että päivätoiminta on asia, johon jatkossakin tulisi panostaa ja jota tulisi kehittää entistä enemmän asiakkaiden arkea tukemaan sekä korostaa sen paikkaa osana päihde- ja mielenterveyskuntoutujien palveluketjukokonaisuutta.

Mediasta kuulemme jatkuvasti myös laitospaikkojen vähentämisestä ja tarpeesta panostaa avopuolenpalveluihin. Tutkimukset puhuvat avopuolenpalveluiden mahdollisuuksista ennaltaehkäistä ongelmia, mutta myös auttaa ongelmissa (Soininen 2006; Sosiaali- ja terveysministeriö 2009a, 14), joten miksi niihin ei sitten myös panostettaisi. Mieli 2009 –työryhmä (Sosiaali- ja terveysministeriö 2009a, 29) onkin mielen- terveys- ja päihdetyön kehittämiseksi vuoteen 2015 –esityksessään tuonut esille, että avopalveluiden painottaminen on tärkeää inhimillisistä, hoidollisista ja taloudellisista syistä, ja pidemmällä tähtäimellä toimisivat vaikuttavampina ja enemmän hyvinvointia tuottavina palvelumuotoina kuin laitoshoido. Toisaalta, työryhmä antaa myös ymmärtää, että jo olemassa olevat avopuolenpalvelut ja palvelumuodot [näin ollen myös päivätoiminta] ovat hyvät, toimivat ja monipuoliset, mutta kaipaisivat vain parempaa koordinaatiota, tiedottamista ja kehittämistä, joka ei kuitenkaan onnistu ennen kuin osa resursseista kohdennetaan laitoshoidon sijasta myös avopuolenpalveluihin (Sosiaali- ja terveysministeriö 2009a, 29). Omalla tavallaan haluan siis vastata juuri tähän yhteiskunnan tilaan liittyvään ongelmaan, perusteluiden tarpeeseen ja asiakkaiden äänettömyyteen nostaa entistä enemmän esille päivätoiminnan mahdollisuuksia tukea päihde- ja mielenterveysasiakkaan arkea täysin asiakkaan näkökulmasta katsottuna.

Opinnäytetyö antaa siis asiakkaille äänen ja tilaisuuden tulla kuulluiksi sekä mahdollisuuden vaikuttaa asiaan, jonka asiantuntijoita he itse ovat. Toisaalta yhtä tärkeänä näen myös tavoitteen esitellä päivätoimintaa, ja etenkin Toimarin toimintaa ja mahdollisuuksia tukea asiakkaiden arkea merkittävästi, niin ettei päivätoiminta ja sen mahdollisuudet jäisi kenellekään vieraaksi ja siksi ehkä kehitystä vaille tai muiden palvelumuotojen jalkoihin, kuten välillä tuntuu tapahtuvan. Päivätoiminta ja Päiväkeskus Toimari tuntuvat olevan jopa Mikkelin alueen sosiaali- ja terveysalan ammatilliselle ja tuleville ammattilaisille täysin vieraita ”maailmoja” (Auvinen 2010a, 3).

Tämän suuren, mutta ei täysin mahdollittoman, tavoitteen toteutan laadullisena tutkimuksena ja tarkemmin määritellen tutkien kokemuksia fenomenologisella tutkimusotteella. Kokemuksellisuus nouseekin samalla myös tutkimukseni viitekehykseksi, josta lisää tuonnempana omana kappaleenaan. Käytännössä tämä kokemuksellisuuden tutkiminen tarkoittanee tutkimuksen etenemisen kannalta sitä, että haastattelen muutamaa Toimarin toiminnassa mukana ollutta pitkäaikaista kävijää siitä, mikä päivätoiminnan rooli on heidän arjessaan ja pyrin heidän kokemustensa ja havaintojeni kautta ymmärtämään sitä, miten se tukee heidän arkeaan ja millaista arki ehkä olisi ilman päivätoimintaa. Lisäksi vielä vertaan näitä ajatuksia ja kokemuksia siihen, millaisia yleisempiä merkityksiä ja mahdollisuuksia kirjallisuus tarjoaa päivätoiminnalle.

Opinnäytetyöni rakentuu siten, että alkuun määritellään päihde- ja mielenterveyskuntoutuja ja lyhyesti millaisessa palvelujärjestelmässä he liikkuvat siirtyen tarkastelemaan päivätoimintaa yleisesti yhtenä osana palveluketjua pohtien myös sen mahdollisuuksia kirjallisuuden pohjalta ja lopulta jatkaen keskeisimpään, eli Toimaria käsittelevään osaan. Toimari –osiossa esittelen Toimarin taustaa ja sitä, mitä toiminta on tänä päivänä. Tämän jälkeen avaan tutkimuksen taustaa ja toteutusta lisää jatkaen siitä perustelemaan päivätoiminnan merkittävyyttä asiakkaiden kokemusten ja ajatusten pohjalta. Lisäksi pyrin tuomaan esille myös millaisia ajatuksia asiakkailla on kehittämiseen ja siihen miten päivätoiminta voisi olla vielä enemmän arkea tukevaa. Jottei toiveetkaan jäisi vain toiveiksi vaan kääntyisivät kehitysideoiksi, haastattelen Toimarin ohjaajaa toiveisiin ja niiden toteuttamiseen liittyen – ovatko asiakkaiden esittämät toiveet mahdollisia vai mahdollittomia toteutettaviksi?

2 PÄIHDE- JA MIELENTERVEYSASIAKAS JA -KUNTOUTUJA

Määritelmä päihde- ja mielenterveysasiakkaalle tai –kuntoutujalle on kaikesta yksinkertaisuudestaan huolimatta haastava. Harva lähde määrittelee näitä tällaisena käsitteenä, sillä usein puhutaan vain mielenterveydestä ja sen ongelmista tai päihteiden käytöstä ja riippuvuudesta, ja vieläpä entistä useammin näistä puhutaan yhtenä kokonaisuutena – päihde- ja mielenterveysongelmana, -työnä ja -palveluina. Tänä päivänä ne näyttäisivätkin liittyvän entistä useammin yhteen ja esiintyvän samanaikaisesti (Sosiaali- ja terveysministeriö 2009a, 13), joko niin että mielenterveysongelmat johtavat päihteiden käyttöön tai niin, että päihteidenkäyttö johtaa erinäisiin mielenterveydelli-

siin ongelmiin. Jos päihde- ja mielenterveysasiakkaat ja -kuntoutajat kuitenkin halutaan määritellä juuri näitä käsitteitä käyttäen, voitaisiin asiaa lähestyä pohtien sitä, millainen nimiketju mielenterveysasiakkaan tai -kuntoutujan taustalle kytkeytyy ja millainen on se palvelujärjestelmä, jossa he ovat.

2.1 Kuka on päihde- ja mielenterveysasiakas ja -kuntoutuja?

Päihde- ja mielenterveysasiakkaan tai -kuntoutujan taustalle voisi ajatella kytkeytyvän nimikeketjun, jossa ensin puhutaan päihde- ja mielenterveysongelmaisesta, sitten päihde- ja mielenterveysasiakkaasta ja lopulta päihde- ja mielenterveyskuntoutujasta. Nimikeketjua taas voisi avata sitten tarkemmin niin, että määriteltäisiin erikseen päihde- ja mielenterveysongelmainen ihminen, jolloin päihdeongelmaiseksi ihmiseksi voitaisiin määritellä ihminen, jolla on sairaudeksi ymmärrettävä vakava riippuvuustila päihhteestä ja joka johtaa omaan sekä läheisten elämän vaikeutumiseen ja syrjäytymiseen ympärillä olevista sosiaalisista suhteista, työstä, koulutuksesta ja yhteiskunnasta (Suvikas, Laurell & Nordman 2009, 221), kun vastaavasti mielenterveysongelmaiseksi ihmiseksi voitaisiin määritellä, ihminen, jonka mielentasapaino on järkkynyt ja joka oireilee mieleltään niin vahvasti, että oireilu aiheuttaa kärsimystä ja rajoittaa työntekoa tai sosiaalista kanssakäymistä (Niemi 2001, 7; Suvikas ym. 2009, 249).

Kun tämä päihde- ja mielenterveysongelmainen sitten hakeutuu hoitoon ja kiinnittyy yhteiskunnan tarjoamaan päihde- ja mielenterveyshuollon hoitopolkuun, voidaan hänestä puhua päihde- ja mielenterveysasiakkaana, jolla on siis asiakkuus päihde- ja mielenterveyshuollossa (Socom 2008). Tässä hoitopolulla asiakkaalle räätälöidään ja etsitään sopivat hoitomuodot ja -tavat sekä tukipalvelut tavoitteena alkaa kuntouttaa asiakasta kohti itsenäisesti selviytymistä ja sitä kautta edistää takaisin yhteiskuntaan kiinnittymistä (Socom 2008; Suvikas ym. 2009, 251). Tällöin voidaan syystäkin alkaa puhua kuntoutujasta, joka myös lainsäädännössämme (Laki kuntoutuksen asiakasyhteistyöstä 497/2003, 3 §) määritellään henkilöksi, ”joka hakee, tarvitsee tai käyttää kuntoutuspalveluja ja jonka kuntoutus edellyttää sitä järjestävien viranomaisten, muiden yhteisöjen tai laitosten tässä laissa tarkoitettua yhteistyötä työ- tai toimintakyvyn ylläpitämiseksi tai palauttamiseksi, tarpeellisen koulutuksen järjestämiseksi, työllistymisen tukemiseksi tai kuntoutusajan toimeentuloturvan järjestämiseksi”.

2.2 Päihde- ja mielenterveysasiakas ja -kuntoutuja palvelujärjestelmässä – hajanainen palvelujärjestelmä ja eriarvoiset palveluketjut

Päihde- ja mielenterveyspalveluiden järjestämisestä on laissakin asetettu velvoite kunnille niiden riittävästä järjestämisestä. Laki määrittelee, että päihde- ja mielenterveyspalveluiden tulee olla riittävät ja toimivat, mutta jättää kunnan itse päätettäväksi, kuinka lain asettamaan velvoitteeseen vastataan – siis kuinka nämä palvelut järjestetään. (mm. Sosiaali- ja terveysministeriö 2010a; Sosiaali- ja terveysministeriö 2010b.) Kunta voi järjestää nämä joko itse tuottaen ja niistä vastaten, mutta myös ulkoistaen ne yksityisen palvelujentuottajien tai järjestöjen toteuttamiksi. Sekä päihde- että mielenterveyspalveluiden tulee toteuttamistavasta huolimatta olla riittävät ja niissä on huomioitava asiakkaiden erilaiset tarpeet ja tausta, kuten esimerkiksi mielenterveyspalveluissa asiakkaan ikä, äidinkieli ja mm. maahanmuuttajien erityistarpeet. (Sosiaali- ja terveysministeriö 2010b.)

Vaikka myöhemmin palveluita esiteltäessä ja eriteltäessä voi näyttää siltä, että palvelujärjestelmä on monipuolinen ja moniammatillinen koostuessaan useiden toimijoiden yhteistyöstä, on palvelujärjestelmässä myös monia heikkouksia, joihin tulevaisuudessa on syytä puuttua entistä tehokkaammin. Päihde- ja mielenterveyspalvelujärjestelmää leimaavat niin palveluiden hajanaisuus kuin merkittävät kuntakohtaiset erot (Luomahaara, Vuorinen & Naarala 2000, 2; Sosiaali- ja terveysministeriö 2009a, 13). Yhtenäisiä valtakunnallisia tai alueellisia hoitoketjuja ei ole ja palvelut ovat osittain yksityisten tahojen aktiivisuuden ja sattumanvaraisuuden varassa, kuten Luomahaara ym. (2000, 2) toteavat. Siinä missä toinen kunta panostaa päihdetyöhön kiitettävästi, toisessa kunnassa varsinaiseen päihdetyöhön ei satsata ehkä ollenkaan (Luomahaara ym. 2000, 2). Palveluiden hajanaisuutta lisää myös päihde- ja mielenterveyspalveluiden erillään toimiminen, vaikka niiden olisi tärkeää toimia yhdessä juurikin päihde- ja mielenterveysongelmien esiintyessä tänä päivänä usein samanaikaisesti ja päällekkäin.

Hajanainen palvelujärjestelmä vaikeuttaa palveluita tarvitsevien pääsyä palveluiden piiriin ja samalla edesauttaa putoamista pois niistä, osaavasta ja sitoutuneesta henkilökunnasta huolimatta. Päihde- ja mielenterveyspalveluiden erillään toimimiseen on kuitenkin jo puututtu ja asia on pistetty merkille, sillä mm. Mieli 2009 työryhmä on esittänyt, että palveluiden tulisi toimia yhden oven periaatteella, jolloin asiakas saisi palveluita ja apua niin mielenterveys- kuin päihdeongelmiin samasta paikasta. (Sosi-

aali- ja terveysministeriö 2009a, 13.) Samainen työryhmä esittää myös tarpeelliseksi kehittää entisestään mielenterveys- ja päihdepalveluiden rinnalla mielenterveyttä ja päihhteettömyyttä edistävää ja ongelmia ehkäisevää työtä (Sosiaali- ja terveysministeriö 2009a, 13), joka mielestäni liittyykin vahvasti tähän avohoidon kehittämiseen ja avohoidon palveluiden hyödyntämiseen.

Eriteltäessä näitä päihde- ja mielenterveyspalveluita ja sitä mitä ne pitävät sisällään, saadaan tarkempi kuva siitä, millaisia palveluita asiakkailta on saatavilla, miten moninainen asiakkaan palveluketju voi olla ja millaisia palveluita tuohon palveluketjuun eli asiakkaan ongelman korjaamiseen liittyvien toimintojen ja palveluiden kokonaisuuteen (Ruotsalainen 2000, 15) on mahdollista sisällyttää. Asiakkaiden palveluketjut muodostuvat hyvin eritavoin erilaisista palveluista ja palveluiden kokonaisuuksista. Palveluketjut räätälöidään kunkin asiakkaan kohdalla asiakkaan tarpeita vastaaviksi.

Mielenterveysasiakkaan palvelujärjestelmään kuuluu sekä sosiaali- ja terveydenhuollon peruspalveluita että psykiatrisia erikoissairaanhoidon avohoitopalveluita ja sairaalahoitoa (Saarelainen, Stengård & Vuori-Kemilä 2000, 31–32). Karkeasti jakaen mielenterveysasiakkaan palvelut ja hoitovaihtoehdot voisi jakaa sairaalajaksoihin ja siellä laadittaviin hoitosuunnitelmiin; avohoitoon kuten esimerkiksi yö-, päivä- ja kotisairaanhoidon, toimintaterapiaan ja asuntolatoimintaan; yksilöllisesti jokaiselle asiakkaalle suunniteltuun kuntoutukseen; sekä oireita lievittävään lääkitykseen; ja erilaisiin terapiaihin (Niemi 2001, 13–15).

Mielenterveysasiakkaan hoidossa ja kuntoutuksessa avohoito on aina ensisijainen vaihtoehto, mutta peruspalveluiden ollessa riittämättömät, voi riittävä apu löytyä mm. psykiatrisesta avohoidosta tai sairaalahoidosta, eli psykiatrisen erikoissairaanhoidon palveluista (Niemi 2001, 11; Sosiaali- ja terveysministeriö 2010b). Suurin osa mielenterveystyöstä tehdään perusterveydenhuollossa ja sosiaalitoimessa. Nämä tahot tähtäävät ennaltaehkäisevään mielenterveystyöhön, ensiavun antoon, hoitoonohjaukseen akuuteissa tilanteissa ja lievien mielenterveydenhäiriöiden hoitamiseen sekä tarvittaessa jatkohoidon antamiseen erikoissairaanhoidosta palaaville. Näitä perusterveydenhuollon toimijoita ja mielenterveystyötä tekeviä tahoja ovat mm. terveyskeskuslääkärit, neuvola- ja kouluterveydenhuolto, perheneuvola ja A-klinikka. Mielenterveysasiakkaalle tarjoutuu peruspalveluina mm. osastohoitoa terveyskeskussairaalan psykiatrisella osastolla sekä erilaisia kuntoutuspalveluita kuten asumiskuntoutusta, päivä-

sairaalatoimintaa, toimintaterapiaa ja päiväkeskustoimintaa, joko terveyskeskuksessa kunnan itse toteuttamana tai sitten kunnan päättäessä ratkaista laissa säädettyjen palveluiden järjestämisen velvoitteen ulkoistamalla palvelut esim. kolmannen sektorin toimijoiden toteuttamana. (Saarelainen ym. 2000, 31–32.)

Palveluihin ja palvelujärjestelmään päästäkseen mielenterveysongelmissa apua tarvitsevan tulee hakeutua kotipaikkakuntansa terveyskeskukseen tai työterveyshuoltoon, josta voi saada tarvittaessa lähetteen erityispalveluihin kuten mm. psykiatriselle osastolle tai psykiatrian poliklinikalle, jos todetaan sellaiselle tarvetta eikä avopuolen palvelut ole riittävät. Jos kuitenkin kyseessä on kiireellistä psykiatrista hoitoa tarvitseva, ei lähetettä tarvita. Terveyskeskuksesta apua hakeva voidaan ohjata läheteellä joko mielenterveystoimistoon, sairaalahoitoon tai muihin olemassa oleviin avopalveluihin – edelläkin esille tulleeisiin yö-, päivä- ja kotisairaanhoidon, toimintaterapiaan, asuntolatoimintaan ja kuntoutukseen – riippuen siitä millaista apua mielenterveysasiakas tarvitsee. Mielenterveystoimistoon voi lähetteen lisäksi hakeutua myös omatoimisesti ottamalla yhteyttä puhelimitse tai menemällä paikan päälle neuvonta- ja ajanvarausaikoina. (Niemi 2001, 9-10.)

Yhteydenotto paikkakunnan mielenterveystoimistoon voi olla ensimmäinen [ja matalampi] askel jo maksuttomien käyntiensä puolesta kohti avun saantia ja kiinnittymistä palvelujärjestelmään. Ensimmäisen yhteydenoton aikana ammattitaitoinen henkilökunta tekee haastattelun, jonka pohjalta mietitään onko mielenterveystoimisto oikea paikka asiakkaan hoitamiseksi. Yhteydenoton, paikalle hakeutumisen tai lähetteen saapumisen jälkeen asiakkaalle annetaan vastaanottoaika ja aletaan työstää yksilöllistä hoitosuunnitelmaa, jos todetaan, että asiakasta voidaan hoitaa mielenterveystoimistossa. Mielenterveystoimistossa tähdätään mielenterveysongelmissa neuvomiseen, hoitamiseen ja kuntouttamiseen käyttäen hoitomuotoina keskustelua, terapiaa, perhetapaamisia sekä lääkehoitoa. (Niemi 2001, 10.)

Kuten mielenterveysasiakkaan niin myös päihdeasiakkaan palvelujärjestelmään kuuluu yleis- ja erityispalveluita sekä erityistason sairaanhoito (Sosiaali- ja terveysministeriö 2009b). Päihdeongelmaisten palvelujärjestelmän on sanottu olevan monipuolinen ja monitasoinen ja huomioivan sekä itse päihdeongelmaisen että tämän läheiset. Palvelujärjestelmän yleisiin palveluihin kuuluvat sekä sosiaalitoimet, terveyskeskukset ja sairaalat kun taas erityispalveluihin lukeutuu A-klinikat liitännäispisteineen, nuori-

soasemat, päiväkeskukset, kuntoutuslaitokset ja erityispalvelujen yhdistelmät, kuten esim. A-klinikka, perheneuvoja ja mielenterveystoimisto. Karkeasti päihdeongelmaisen palvelujärjestelmä ja palvelut voidaan jakaa avo- ja laitospalveluihin sekä 1980-luvulta lähtien lisääntyneisiin ”välimuotoisiin” palveluihin, jotka käsittävät niin tukiasunnot, puolimatkatkankodit kuin ensisuojausjatkot. (Saarelainen ym. 2000, 50.)

Palvelujärjestelmän palvelumuodoista avohuolto on ensisijaisesti tarjottu päihdepalveluiden muoto, aivan kuten mielenterveysongelmaistenkin palvelujärjestelmässä. Päihdepalveluiden avohuollonpalvelut voivat olla niin sosiaalista tukea, katkaisuhoidtoa, ryhmäterapiaa, perheterapiaa kuin kuntoutustakin, ja näiden palveluiden pariin päihdeongelmainen tai elintavoistaan huolestunut voi hakeutua oma-aloitteisesti. Avohuollon palveluissa tähdätään myös toimeentuloon ja asumiseen liittyvien kysymysten selvittämiseen. Avohuollon palveluihin lukeutuva katkaisuhoidto puolestaan tähtää päihteiden käytön keskeyttämiseen sekä vieroitusoireiden ja muiden päihteiden aiheuttamien oireiden ja haittojen hoitamiseen. Katkaisuhoidto on lyhytaikaista ympärivuorokautista laitoshoidtoa, joka kestää tavallisesti enintään 1-2 viikkoa. Pidempi aikainen, yleensä noin 4 viikkoa kestävä, laituskuntoutus puolestaan on tarpeellinen henkilölle, jolle avohoidon palvelut ja pelkkä katkaisuhoidtojaksot eivät ole riittäviä tai tarkoituksen mukaisia, ja pääsääntöisesti nämä laitoshoidtojaksot vaativat lähetteen. Lisäksi näiden avohuollon palveluiden ja laituskuntoutuksen lisäksi on olemassa muita vapaaehtoisuuteen perustuvia hoitoa ja kuntoutusta tukevia palveluita – tuki- ja asumispalveluita, kuten esim. hoitokodit, huoltokodit, palvelutalot, yksittäiset tukiasunnot ja päiväkeskukset. (Sosiaali- ja terveysministeriö 2009b.)

Vielä tarkemmin määritellen päihdeasiakkaan palvelujärjestelmän ja hoitopolun voidaan sanoa alkavan hoidon tarpeen arvioinnista ja hoitoon ohjauksesta joko työ- ja opiskelijaterveydenhuollossa, lääkärin ja hoitajan vastaanotolla, päivystyspoliklinikalla tai sosiaalitoimistossa. Usein päihdeongelma on niin vakava ja pitkittynyt, että se vaatii alkuun katkaisuhoidtoa joko avohoidossa, terveyskeskuksen vuodeosastolla tai katkaisuhoidtoasemalla. Katkaisuhoidon jälkeen päihdeongelmaiselle asiakkaalle räätälöidään kuntoutusta joko avohoidon tai laitoshoidon puolella. Avohoidon kuntoutus voi käsittää niin A-klinikalla käyntiä, peruspalvelujen päihdetyöntekijän tapaamista kuin psykiatrista avohoidtoaakin. Laitoshoidollinen kuntoutus puolestaan tapahtuu joko keskussairaalan psykiatrisilla osastoilla, päihdepsykiatrisilla osastoilla tai kuntoutumisosastoilla. Sekä avohoidon että laitoshoidon rinnalla toimii myös ulkopuolisia os-

topalveluita, eli kolmannen sektorin toimijoiden järjestämää kuntouttavaa toimintaa ja kuntouttavia palveluita. Jatkohoito päihdeongelman asiakkaan kohdalla määräytyy jokaisen asiakkaan tarpeita vaativalla tavalla avohoitoa, itsehoitoa, työvoimapalveluita ja asumispalveluita hyödyntäen ja niitä yhdistellen. (Socom 2008.)

3 PÄIVÄTOIMINTAA PÄIHDE- JA MIELENTERVEYSASIAKKAALLE

3.1 ”Mikä päivätoiminta ja missä päiväkeskuksessa?”

Päiväkeskusta määriteltäessä on helpompi lähestyä määritelmää siitä lähtökohdasta, että kuvaillaan, mitä päiväkeskus mahdollistaa ja tarjoaa, kuin että pyritäisiin vastaamaan vain siihen, mikä päiväkeskus on. Edellä jo johdannossa olen valottanut, että päiväkeskukseen voidaan liittää määritelmää paikasta, joka tarjoaa kohderyhmälleen virikkeellistä, kuntouttavaa ja aktivoivaa toimintaa sekä päihteetöntä yhdessä oloa (Lund 2008, 17), mutta tämän lisäksi se on paljon muutakin. Päiväkeskusta voitaisiin luonnehtia viiden ulottuvuuden kautta. Voitaisiin sanoa että päiväkeskus on paikka, josta saa ruokaa, opastusta, apua ongelmiin sekä tukea, mutta toisaalta myös melkein mitä vain, jos uskaltaa kysyä. Toisaalta päiväkeskus on myös valinnan paikka, sillä siellä jokainen on vapaa päättämään miten aikansa siellä viettää – lukeeko lehtiä, ottaako osaa erilaisiin yhdessä tehtäviin juttuihin vai istuuko vain hiljaa miettien ja toimintaa katsellen. Kolmanneksi päiväkeskukseen voidaan liittää ajan ulottuvuus – siellä on aikaa. Päiväkeskukset ovat aamusta iltapäivään auki ja sinne voi tulla aina kun itselle sopii ja lähteä pois kun siltä tuntuu. Se on aikaa muualla kuin yksinäisyydessä ja se on aikaa kohdata toisia ihmisiä. Neljänneksi päiväkeskukseen voidaan liittää yhteisön ulottuvuus. Päiväkeskus on oma yhteisönsä, jolla on oma kulttuurinsa ja oma ilmapiirinsä. Sillä on säännöt, jotka varmistavat kaikkien viihtyvyyden ja sen, että päiväkeskuksella jokainen saa olla oma itsensä. (Salo 2003, 36.) Viidenneksi päiväkeskukseen voidaan liittää ajatus linkkinä tai risteysasemana olost. Se on Saloa (2003, 37) lainaten polun alku ja pää, mutta myös hakupalvelu, jonka yhteydet ovat maailmanlaajuiset ja jopa enemmän.

Päiväkeskukseen liittyy myös ajatuksia siitä, että se on kohderyhmälleen suunnattua arjen elämistä tukeva paikka sekä ennen kaikkea paikka, jossa noudatetaan matalan kynnyksen periaatetta ja avoimuutta. Päiväkeskustoiminnassa ei vaadita sitoutumisia,

osallistumismaksuja eikä sinne tarvita [joitain poikkeuspaikkoja lukuun ottamatta] lähetteitä – vaan sinne jokainen saa tulla omana itsenä ja omasta vapaasta halusta silloin kun sille on tarvetta ja käydä juuri niinä päivinä kuin itsestä tuntuu hyvältä, joko säännöllisesti tai vaikka sitten epäsäännöllisestikin. Lisäksi toiminta sijoittuu tiettyyn fyysiseen toiminnalle varattuun tilaan, eikä esimerkiksi viikoittain vaihdu paikasta toiseen. Lisäksi päiväkeskustoiminta on säännöllistä ja aukioloajat ovat yleisesti tiedossa [eikä niistä poiketa kuin erikseen ilmoittaen ja poikkeustilanteissa]. Päiväkeskuksen toiminta voi käsittää monenlaista tekemistä ja touhuamista, ryhmätoiminnoista työtoimintaan [tai sitten mukaan voi tulla vain kahvittelemaan ja juttelemaan ottamatta osaa ohjattuun toimintaan]. Toiminnalla on aina myös vastuullinen ylläpitäjä, joka vastaa toiminnan pyörittämisestä. (Lund 2008, 17.) Lisäksi nämä erilaiset päiväkeskukset voivat olla joko täysin päihdeettömiä ja noudattaa tiukkaa nollatoleranssia tai sitten ne voivat sallia paikalle tulemisen päihtyneenä (Lund 2008, 17). Kaikissa päiväkeskuksissa kuitenkin päihdeiden mukaan ottaminen päiväkeskuksen tiloihin ja alueelle on kiellettyä (Salo 2007, 36).

Päiväkeskus on siis paikka, jolla on monia ulottuvuuksia, jotka kaikkia mahdollistavat sen, että siellä jokainen asiakas saa tarvitsemaansa tukea ja apua tai vaikka sitten vain aikaa ja paikan kahvitella. Päiväkeskuksia on eri kohderyhmille suunnattuja (Heimonen 2007a, 12), mutta silti jokaista päiväkeskusta yhdistää kuitenkin yksi asia – kohderyhmästään huolimatta se on kaikille ihmisille avoin (Lund 2008, 29), ja sinne kaikki ovat tervetulleita; ikään, väriin, sukupuoleen tai uskontoon katsomatta. Päiväkeskus voi olla suunnattu esim. päihdeongelmallisille, yksinäisille ja syrjäytyneille, mielenterveysongelmallisille, työttömille, päihdeongelmaisten läheisille tai eläkeläisille (Lund 2008, 29). Oma kiinnostukseni ja koko opinnäytetyö rajautuu pääasiassa päihde- ja mielenterveysasiakkaille kohdennettuun päivätoimintaan ja sen mahdollisuuksiin tukea asiakkaansa arkea. Jatkossa puhunkin päihde- ja mielenterveysasiakkaille suunnatusta päivätoiminnasta puhuessani päivätoiminnasta.

Palvelukentällä ja -ketjussa päiväkeskukset sijoittuvat päihde- ja mielenterveyshuollon erityispalveluihin avohoidon puolelle (Kaukonen 2000, 108–109) tukipalveluiksi (Lund 2008, 17). Päiväkeskustoiminta kuuluu niihin avohuoltoyksiköihin, jotka täydentävät palveluketjua toimien laitoshoidon rinnalla toisena mahdollisuutena tai tukien laitushoitajaksoja mm. tarjoten laitushoitajakson päätyttyä avokuntoutusta eli tukea kotiutumisen jälkeen (Suvikas ym. 2009, 256). Toisaalta päiväkeskus kuuluu

myös niihin palveluihin, jotka voivat soveltua sosiaali- ja terveydenhuollon yleisiä palveluita tehokkaammin ja paremmin lievittämään asiakkaan tilannetta tarjotessaan sopivampaa hoitoa, tukea ja kuntoutusta (Kaukonen 2000, 108), ja siten korvaten niitä.

Näitä päiväkeskuksia ylläpitävät sekä päivätoimintaa järjestävät useat eri tahot - kunnat, järjestöt ja yhteisöt. Isoissa kaupungeissa päihde- [ja mielenterveys]palvelut on järjestetty kohtuullisen hyvin, mutta monissa pienissä kunnissa joudutaan tekemään yhteistyötä palveluja järjestettäessä lähiseudun isompien kaupunkien kanssa. Lähi-seutujen kanssa yhteistyössä järjestetyistä palveluista voi kuitenkin seurata se, että palvelut ovat kaukana asiakkaista, eivätkä palvelut näin ollen pysty palvelemaan asiakkaitaan riittävästi. (Heimonen 2007a, 11.) Koska kaupunkien ja kuntien mahdollisuudet järjestää palveluja on monesti riittämättömät, tarjoavat järjestöt, kirkot ja seurakunnat suuren avun puuttuessaan palvelujen vajeeseen järjestäessään näitä tarvittavia palveluja (Heimonen 2007a, 11; Lund 2008, 22). Useimmiten päivätoiminta onkin seurakuntien, järjestöjen, yhdistysten ja yhteisöjen järjestämää (Lund 2008, 22), ellei kaupungilla itsellään ole sen järjestämiseen riittäviä resursseja. Kolmannen sektorin toimijat ovatkin merkittävä toimija tuottaessaan palveluja palvelua tarvitseville. Kuntien sekä kolmannen sektorin toimijoiden yhteisvoimin järjestyin palveluin, mahdollistetaan lähellä olevia, riittäviä ja joskus jopa terveydenhuollon palveluita tarkoituksenmukaisempia palveluita asiakkaille (mm. Suvikas ym. 2009, 255).

Päiväkeskus tarjoaa lyhyesti mainiten yhteisöllisyyttä ja turvallisuutta sekä matalan kynnyksen kohtaamisia, unohtamatta myöskään avun ja tuen saantia. Päiväkeskus on terveydenhuollon palveluita epävirallisempaa, ja siksi usein matalampi kynnyks ottaa [ja usein myös ensimmäinen askel] apua ja tukea tarvittaessa. (Heimonen 2007a, 12.) Lisäksi päiväkeskuksessa jokainen tuntee olevansa arvokas (Heimonen 2007a, 12) ongelmistaan ja vioistaan huolimatta. Monelle päiväkeskus näyttäytyykin paikkana, jossa saa tuntea itsensä ihmisarvoiseksi, hyväksytyksi ja tervetulleeksi, mutta toisaalta myös paikkana, joka mahdollistaa muita palvelumuotoja paremmin voimaantumista eli itsensä arvokkaana ja merkityksellisenä näkemistä, halua alkaa hallita taas omaa elämäänsä paremmin sekä elämänhallinnan kohentumista välittävien ihmisten ja yhteisöllisten – joukkoon kuulumisen - tunteiden myötä (Heimonen 2007b, 20). Päiväkeskustoiminnassa pääpaino on päivittäisten perustarpeiden tyydyttämisessä käsittäen

niin ruokailu- kuin hygienianhuoltomahdollisuudet (mm. Kaukonen 2008, 114) sekä sosiaalisissa kontakteissa, neuvonnassa ja tuensaannissa (Suvikas ym. 2009, 230).

Päiväkeskustoiminnalla on myös suuri merkityksensä mm. tuottaessaan terveyden tasavertaisuutta ja hyvinvointia myös vähempiosaisille yhteiskunnan jäsenille mahdollistaessaan mm. sosiaalisia suhteita niille, jotka ovat jääneet ulos erilaisista sosiaalisista verkostoista sekä tukea niille, jotka ovat jääneet ulos lähipiirin tuen vaikutuksesta ja joita erilaiset terveyttä edistävät viranomaiset tai toimenpiteet eivät tavoita (Heimonen 2007b, 19). Heimonen (2007b, 19) toteaaakin, että päiväkeskus voi tarjota näille vähempiosaisille syrjäytyneille ihmisille mahdollisuuden terveyden kohentamiseen niin konkreettisesti puhtauden ja ravinnon suhteen kuin myös sosiaalisen vuorovaikutuksen ja osallisuudenkin kautta, kuten edelläkin on jo tullut esille. Lisäksi Heimonen (2007b, 19) toteaa, päiväkeskuksen mahdollisuuksista varsin kattavasti ja tiivistävästi todetessaan päiväkeskuksen mahdollisuudesta ”muodostua yksilölle tärkeiden sosiaalisten suhteiden verkosto, mielekkään tekemisen paikka ja näin kokonaisvaltaista hyvinvointia edistävä ympäristö”.

3.2 Lyhytkatsaus päivätoiminnan historia

Koska päivätoiminnan historia näyttäytyy pitkälti samanlaisena kuin se millaista toiminta tänä päivänä on (Heimonen 2007a, 10), puhuttakoon siitä nyt vain lyhyesti tässä kohtaa, jotta saadaan myös perinteinen ja ”pakollinen” historiakatsaus, vaikkei se tässä tapauksessa olekaan tämän päivän toiminnasta poikkeavaa. Kertokoon tämän historian ja tämän päivän samanlaisuutena piirtyminen kuitenkin siitä, että päivätoiminnan peruslähtökohtien, tavoitteiden ja toimintatapojen on varmastikin vain todettu olevan hyvät ja toimivat, ennen kaikkea vaikuttavat ja merkittävät, koska niitä ei ole lähdetty liiaksi muuttamaan tai vaihtamaan toisen suuntaiseksi vuosien varrella.

Päivätoiminnan juuret ulottuvat 1960-luvulle vanhustyöhön. Tuolloin alettiin perustamaan toimintakeskuksia vastaamaan ikääntyvien hoidon ja tuen tarpeeseen. Päihde-työn päiväkeskuksia Suomeen Sininauhaliiton piiriin rantautui Ruotsista vasta 1980-luvulla. Nämä tuon ajan päiväkeskukset pyrkivät tarjoamaan päihdeongelmallisille tukea elää päivä selvin päin – sekä lopulta myös antamaan apua jatkuvampaankin raittiina oloon. (Heimonen 2007a, 9.) Alkujaan päiväkeskukset olivat paikkoja, joissa puuhattiin perinteisten harrastusten parissa, tehtiin kodin töitä sekä mahdollisuuksien

mukaan esim. asiakkaan kunnon mukaan annettiin myös vaativampia töitä ja työtehtäviä tehtäväksi, esimerkiksi päiväkeskuksen remontointiin liittyen (Heimonen 2007a, 10), oikeastaan aivan kuten tänäkin päivänä menetellään. Päiväkeskuksissa on alusta alkaen tarjottu myös mahdollisuus peseytymiseen sekä terveellisen ja säännöllisen ravinnon saamiseen, mutta myös aikaa ja ohjausta erilaisiin aktiviteetteihin, kannustusta ja vastuunottoa, henkilökohtaista tukea ja apua asioiden hoitamiseen. Myös osallisuutta ja sitä että asiakkaat saisivat kokemuksia omasta tarpeellisuudestaan, on pyritty korostamaan kaikessa toiminnassa [eivätkä nämäkään seikat ole minnekään muuttuneet vaikka ollaan menty vuosikymmeniä eteenpäin]. (Heimonen 2007a, 10.)

Päiväkeskusten alkuajoista lähtien yksi suuri resurssi ja kantava voima on ollut vapaaehtoistyö, jota päiväkeskuksissa on tänäkin päivänä melkoisen paljon. Päiväkeskuksissa on aina ollut suuri tarve vapaaehtoisille, mutta työntekijöitä ei ole riittävästi tarpeeseen vastaamaan. Suurin osa vapaaehtoisista on tullut työhön päiväkeskuksen kautta niin, että ovat itse aikoinaan olleet mukana asiakkaina, mutta selvittyään oman elämänsä ongelmista ja kriiseistä vertaistuen voimin, siirtyvät he sitten työntekijän rooliin [ja näin tämä näyttäisi tänäkin päivänä menevän]. Lisäksi seurakunnilla on ollut iso rooli yhteistyökumppaneina monien päiväkeskusten toiminnassa, etenkin Sininauhaliiton ylläpitämissä, koko historian ajan, ja toisaalta tämä yhteistyökumppanuus tuntuu jatkuvan edelleen jopa entistä tiiviimpänä. Seurakunnat ovat olleet päivätoiminnassa mukana tuoden päivätoimintaan hengellistä ja toiminnallista tukea mm. keskustelutuen tai päihdeongelmaisten leiritoiminnan kautta. (Heimonen 2007a, 10.)

4 MIKKELIN TOIMINTAKESKUS RY JA PÄIVÄKESKUS TOIMARI

Päiväkeskus Toimari on Mikkelin toimintakeskus ry:n ylläpitämä matalan kynnyksen päihteen päiväkeskus ja kohtaamispaikka päihde- ja mielenterveyskuntoutujille sekä myös kaikille muista syistä syrjäytyneille ja syrjäytymisvaarassa oleville (Mikkelin toimintakeskus ry 2007; Myllymäki 2011, 14). Päiväkeskustoimintaa rahoittavat yhdistyksen lisäksi Mikkelin kaupunki (Mikkelin toimintakeskus ry 2009, 12) sekä raha-automaattiyhdistys RAY vielä vuoden 2011 ajan (Myllymäki 2011, 15). Opinnäytetyön aloituksen aikaan päiväkeskus Toimari sijaitsi ja toimi Nuijamiestenkatu 7:ssä, viihtyisässä ja kodikkaassa sekä ison pihapiirin ympäröivässä vanhassa puutalossa, mutta siirtyi helmikuussa 2011 hyvin lyhyellä varotusajalla Tupalaan, Mikkelin toi-

mintakeskus ry:n toisen yksikön, asumisyksikkö Toimentuvan, tiloihin pakkasen aiheuttamien putki- ja sitä kautta myös vesivahinkojen takia, ainakin toistaiseksi – mahdollisesti jopa pysyvästi.

Mikkelin toimintakeskus ry on ollut merkittävä vaikuttaja Mikkelissä jo vuodesta 1989 toimien ennaltaehkäisevän päihdetyön tekijänä (Mikkelin toimintakeskus ry 2009, 14) ja matalan kynnyksen työpaikkojen tarjoajana toimien niin ikään yhtenä askeleena kohti avoimia työmarkkinoita (Mikkelin toimintakeskus ry 2009, 2), joille muutoin ehkä olisi vaikea päästä ja kiinnittyä. Etenkin päihdekuntoutuksen tarjoajana Mikkelin toimintakeskus ry ja sen päivätoiminnan yksikkö Toimari ovat suuressa roolissa tarjotessaan päihde- ja mielenterveyskuntoutujille matalan kynnyksen ja kaikille avoimen paikan viettää päihtetöntä arkea, aikana jolloin mm. päihteidenkäyttö ja työttömyys tuntuvat lisääntyvän sekä aikana, jolloin kaupungin heikko ja niukka taloudentilanne vaikeuttaa mm. päihdekatkaisuun pääsyä ja ehkäisevän päihdetyön vähenemistä (Mikkelin toimintakeskus ry 2009, 14–15; Myllymäki 2011, 16).

Lisäksi Mikkelin toimintakeskus ry:n päivätoimintakeskus voi tavoittaa myös toiminnallaan ne asiakkaat, jotka ovat jääneet työvoimatoimistojen seurannan ulkopuolelle tai joille sosiaalityön ja kansaneläkelaitoksen tarjoama taloudellinen toimeentulo ei ole riittävä yhteiskuntaan sitova menetelmä (Mikkelin toimintakeskus ry 2009, 17), jolloin päivätoimintakeskuksen merkitys osana Mikkelin kaupungin avohoitopaikkojen palveluketjussa korostuu entisestään (Myllymäki 2011, 16). Lisäksi yhdistys tekee tärkeää työtä myös asumispalvelujen saralla ylläpitämällä Mikkelin kaupungin omien asumisyksikköjen ohella yhteisohdollista asumisyksikköä, Toimentupaa, jonka yhteydessä myös päiväkeskus toiminta on ollut helmikuusta alkaen, kuten edellä onkin jo mainittu. Asumisyksikkö tarjoaa erilaisten ongelmien ja haastavien elämäntilanteiden kanssa kamppaileville henkilöille asunnon ohelle sellaista tukea, joka auttaisi heitä pärjäämään ja oppimaan itsenäisesti asumiseen tarvittavat asumisen- ja käyttäytymisenmallit (Mikkelin toimintakeskus ry 2008, 7; Mikkelin toimintakeskus ry 2009, 15).

Mikkelin toimintakeskus ry:n päiväkeskus Toimari toimii avointen ovien periaatteella ja tarjoaa erilaisia ohjaus- ja tukipalveluita asiakkailleen tarvepohjaisesti ilman ajanvarausta aukioloaikoinaan (Mikkelin toimintakeskus ry 2009, 13; Myllymäki 2011, 15). Toimari tarjoaa asiakkailleen ohjaus- ja tukipalveluitaan maanantaista perjantai-

hin klo 9-15 välisenä aikana, ellei toisin ilmoiteta esimerkiksi tapahtumapäivien muuttaessa aikataulutusta, ohjaus- ja vertaistukitoimintaa erilaisten aktiviteettien ja ohjattujen tuokioiden kautta, jotka kaikki perustuvat täysin vapaaehtoisuuteen (Myllymäki 2011, 15). Toimarin siirtyessä Tupalaan toiminta voi tulla monipuolistumaan ja laajentumaan, mutta pääasiallisesti perustoiminta tulee pysymään entisen kaltaisena. Tupalassa toiminta tulee tarjoamaan aktiviteetteja, tukea sekä apua entistä laajemmalle asiakaskunnalle, ja näin myös laajempi asiakaskunta voi samalla mahdollistaa yhä uusia ja erilaisia aktiviteetteja ja toimintamuotoja osaksi toimintaa.

Toimari tarjoaa ohjattujen aktiviteettien, ryhmien ja tuokioiden lisäksi mahdollisuuden myös huolehtia mm. omasta hygieniastaan saunoen ja käyden suihkussa, huoltaen ja pesten vaatteita sekä nauttia aamupalaa omakustannehintaan, lukea päivän lehdet, pelata pelejä, rentoutua tv:n ääressä sekä käyttää Internetiä ja tietokoneita esimerkiksi pankkiasioiden hoitamiseen tai vaikkapa työhakemuksen kirjoittamiseen. Toimarissa ei ole myöskään unohdettu tärkeimpiä seikkoja arjen tukemiseksi, sillä Toimarilta asiakas saa vertaistukea, kokoontumispaikan ja mahdollisuuden kokoontua pähdeittömässä ympäristössä ja osallistua erilaiseen arkeakin piristävään toimintaan, unohtamatta asiakkaille tarjottavaa opastusta ja tukea pähdeittömään arkeen ja elämäntapaan sekä arjen hallintaan niin ruuanlaittoon kuin vaikkapa myös henkilökohtaiseen hygieniaan liittyen. (Mikkelin toimintakeskus ry 2009, 12; Myllymäki 2011, 15–16.)

4.1 Toimarin alkutaival – ”Yksi päiväkeskus, kiitos”

Toimarin historia juontaa juurensa vuoteen 1986, vaikka päiväkeskustoiminta virallisesti alkoikin vasta muutamaa vuotta myöhemmin ovien avautuessa asiakkaille vasta 8. lokakuuta 1990. Päiväkeskus Toimari on saanut alkunsa ideatasolla vuonna 1986 kun Mikkelin tuomiokirkkoseurakunnan päihdetyöntekijä vieraili Jyväskylässä päihdeongelmaisten päiväkeskuksessa. Tuo vierailu herätti mielenkiintoa perustaa vastaavaa toimintaa myös Mikkeliin. Idea sai tuulta purjeisiin samana vuonna Sosiaalihuollon antaessa suosituksen tehdä kunnissa sosiaali- ja terveydenhuollon yhteistyönä selvityksen päihdehuollon tilasta ja kehitystarpeista vuoden 1988 syyskuun loppuun mennessä. (Lehtonen 1996, 1.)

Jo heti seuraavana vuonna, vuonna 1987, Mikkelin kaupunginhallitus asetti toimikunnan laatimaan esitettyä selvitystä kartoittaen samalla sekä käsityksiä päihdeongelmista

että päihdehuollosta kuin myös eri alojen asiantuntijoiden ajatuksia päihdehuoltoon liittyen. Selvitystä tehdessä Kriminaalihuoltoyhdistyksen Mikkelin aluetoiminta esitti päiväkeskustoimintaa aloitettavaksi, jonka jälkeen asiaa lähdettiin selvittämään eteenpäin päihdetyötä tekevien tahojen yhteistyönä. Vuonna 1989 tapahtuikin ensimmäinen kokoontuminen, jossa pohdittiin todenteolla päiväkeskustoiminnan aloittamista tuloksekkaasti. Pian näitä istuntoja oli useampia ja todettiin Mikkeliissä olevan mahdollisuudet päivätoiminnankaltaisen toiminnan järjestämiseen, mikäli sopivat tilat ja toimintaa järjestävä yhdistys löytyisi. Tämä johtikin kesällä 1989 uuden päivätoimintaa järjestävän yhdistyksen perustamiseen – Mikkelin toimintakeskus ry:n perustamiseen. (Lehtonen 1996, 1.)

Vaikka toiminnasta vastaava yhdistys oli jo perustettu ja yhteistyö sujui mukana olleiden tahojen kanssa, ei toimintaa saatu kuitenkaan aloitettua vielä samana vuonna sopivien tilojen puuttuessa. Sopivat tilat löytyivät kuitenkin erinäisten vaiheiden kautta kesällä 1990 Olkkolankatu 19:sta, jonka tilat annettiin yhdistyksen käyttöön kolmeksi seuraavaksi vuodeksi. Näissä tiloissa toiminta saatiin aloitettua saman vuoden loka-kuussa, joskin Akkavuoren toimintakeskus nimellä, kunnes se vakiintui asiakaskunnan parissa Toimariksi. Yhteistyötahoilla ja joidenkin yksityishenkilöiden lahjoituksilla on ollut suuri merkitys etenkin toiminnan alun ja ensimmäisten toimintavuosien aikana, sillä mm. yhteistyötahot olivat osaltaan varmistamassa, että päiväkeskukseen saatiin riittävä ja tarkoituksen mukainen kalustus ja sisustus. (Lehtonen 1996, 3–4.)

Pian toiminnan alun jälkeen toiminta osoittautui ”kannattavaksi” ja merkittäväksi. Jo alusta alkaen päiväkeskuksen arjessa oli mukana erilaisia aktiviteetteja sekä asiakkaita aktivoivaa ja arkea tukevaa yhdessä tekemistä. Arkeen mahtui niin pienimuotoisten muuttojen tekemistä, retkiä, talkoita, kisailuja ja juhlapäiviä, jotka kaikki toivat entisestään uusia asiakkaita toimintaan mukaan. (Lehtonen 1996, 6-7.) Toiminta vakiintui hyvin pian ja asiakasmäärät kasvoivat nopeasti, niin ”vakikävijöistä” kuin ”pistäytäjistä”. Vuoden 1993 osalta asiakaskäyntejä kirjattiin noin 6 000 (Lehtonen 1996, 7), joskin käyntien määrää nostaa Toimarilla alkuaikoina järjestetyt päivittäiset edulliset ruokailut sekä yleinen vallitseva heikko yhteiskunnan tilanne, mm. lamaa ajatellen. Päiväkeskuksen huimat kävijämäärät todistivatkin toiminnan tarpeellisuutta ja päiväkeskus lunastikin paikkansa vakavasti otettavana vaihtoehtona päihdetyössä jo ensimmäisen kolmen toimintavuotensa jälkeen ja toiminnan kehittämistä jatkettiin tuot-

tamalla myös päihdehuoltotyöhön liittyviä asumispalveluja asuntolahankkeen muodossa (Lehtonen 1996, 6–7).

Toimintakeskus ei jäänyt pelkkään päiväkeskustoiminnan ja asuntolahankkeen aloittamiseen, vaan toimintakeskus jatkoi laajentumistaan vielä työllistämiskeskus-hankkeen muodossa, lopputuloksenaan Ekotorin perustaminen vuoden 1996 syyskuussa (Lehtonen 1996, 12). Tänä päivänä yhdistyksellä on jo kolme eri toimintayksikköä, jotka kaikki pyrkivät edistämään niin asiakkaidensa sosiaalista toimintakykyä kuin turvallisuutta tukemalla työttömyyden, asunnottomuuden tai päihdeongelman vuoksi syrjäytymisvaaraan joutuneita henkilöiden omaehtoiseen ja itsenäiseen toimintaa oman elämänlaatunsa parantamiseksi (Mikkelin toimintakeskus ry 2007).

Vuonna 1995 Toimarin merkittävyyttä tunnustettiin toteamalla toimintakertomuksessa mm. seuraavaa; ”Toimari on viisivuotisen historiansa aikana ansainnut paikkansa Mikkelin kaupungissa – toiminta on ollut arvokasta ja tuloksellista” (Lehtonen 1996, 10), joten suotta toimintaa ei ole Mikkeliin aikanaan aloitettu, turhaan toimintaa kehitetty tai yhdistystä perustettu vastaamaan päihdehuoltotyöhön liittyvään päiväkeskustoiminnan aloittamisen tarpeeseen. Seuraavien vuosien aikana toimintaa kehitettiin entisestään viemällä asuntolahanketta eteenpäin ja saaden perustettua asumisyksikkö Toimentupa vuonna 1994 (Mikkelin toimintakeskus ry 2009, 12) sekä hankittiin uusia yhteistyökumppaneita ja siten laajentaen verkostotoimintaa varmistamaan entistä parempaa asiakkaiden asioiden hoitamista ja käyden läpi ohjaajien vaihdoksia (Lehtonen 1996, 7-9). Koska Olkkolankadun tilat kuitenkin kävivät lopulta asiakasmäärien kasvaessa ahtaiksi (Lehtonen 1996, 9), etsittiin toiminnalle uudet tilat vuonna 1999 (Myllymäki 2009, 12). Toimarin vakiintunut asiakaskunta kunnosti Mikkelin kaupungin osoittaman omakotitalon Nuijamiestenkatu 7:ssä Toimarin uusiksi toimitiloiksi, joissa toiminta jatkoi toimimistaan vuodesta 1999 eteenpäin entistä monipuolisempana (Myllymäki 2009, 12) aina helmikuulle 2011 asti.

4.2 Toimari tänään – yhteisöllisyyttä ja osallisuutta, toimintaa monenmoista

Toimarin kaksikymmenvuotiseen toimintahistoriaan mahtuu monenlaista kehityskelta – erilaisia tapahtumia ja monenlaisia ohjaajia – ja kaikki se ohjaajista erilaisiin tapahtumiin on ollut osaltaan vaikuttamassa siihen, mitä toiminta tänä päivänä on ja millaiseksi mm. viikko-ohjelmat ja koko toiminta on muotoutunut. Jokainen ohjaaja ja

tapahtuma on jättänyt jälkensä toimintamuotoihin ja –tapoihin. Siinä missä jonkun ohjaajan tavat ja kokeilut tai tapahtumat on todettu huonoiksi ja vähemmän suosituiksi niitä vältetään, kun taas siinä missä jonkun toisen tavat tai jotkin tapahtumat puolestaan ovat näyttäneet toimivan ja olleen suosittuja niitä on jatkettu ja kehitetty edelleen.

Vaikka jokaisen ohjaajan aikaan toiminta onkin ollut osin erilaista ja tapahtumat ja toiminnot monenkirjavia – ohjaajien omien osaamisalueiden ja koulutustaustan mukaisesti sävyttyneitä ja erilaisten aktiviteettien painottuessa eri tavoin – on kaikessa toiminnassa koko toiminnan käynnissä oloajan ollut mukana samat päämäärät ja kokonaistavoitteet. Nämä tavoitteet voidaan tiivistää vanhaa, mutta vielä täysin tämän päivän ajatuksia vastaavaa, toimintakertomusta (mm. Mikkelin toimintakeskus ry 2003, 3) lainaten tavoitteeksi järjestää palvelujensa käyttäjille mahdollisimman vaihtelevaa elämyksellistä toimintaa sekä aktivoida heitä itsenäiseen toimintaan oman elämänlaadun parantamiseksi.

Nämä tavoitteet ovat tänäkin päivänä toiminnan perusydin – aktivoiminen itsenäiseen toimintaan erilaisin elämyksellisin toiminnoin ja tukea antaen. Tähän tavoitteeseen vastaaminen näkyy Toimarin toiminnassa tänä päivänä vahvasti mm. siinä, että vakiintunut viikko-ohjelma sisältää paljon erilaisia aktiviteetteja ja ohjattuja toimintatuokioita pienryhmätyöskentelystä koko porukan yhteistoimintaan. Vaikka nämä toiminnot päällisin puolin saattavat kuulostaa vain huvittelulta, sisältävät ne todellisuudessa paljon tärkeämmän tavoitteen, sillä Toimarin kaikissa toiminnoissa painottuvat opettavaisuus, kasvattavuus ja tavoitteellisuus yhdistettynä mielekkääseen, hauskaan ja mukaansa vievään tekemiseen. Tämä toiminta voi olla askarrellua, kisailua olympialaisten merkeissä, erilaisten tapahtumapäivien järjestämistä ja viettämistä tai vaikkapa tutustumista erilaisiin Mikkelin alueella tarjolla oleviin harrastusmuotoihin ja ”korkeakulttuurin” nauttimista taidemuseoissa tai elokuvateattereissa käyden.

Edellä mainittujen tavoitteiden lisäksi Toimarin toiminnassa näkyy ja korostuu vahvasti myös yhteisöllisyys ja osallisuus, sillä onhan Toimari oma pieni ja tiivis yhteisönsä, jossa jokaiselle on annettu mahdollisuus vaikuttaa asioihin – esimerkiksi juurikin ohjaajan ideoiman Toimari tutuksi –päivän tavoin tai vaikkapa talokokousten merkeissä. Yhteisöksi Toimari voidaan perustella juurikin sen takia, että yhteisöinä pidetään joukkoa yksilöitä, joilla on jotain yhteistä ja jotka toimivat jollain tavalla keskenään (Mielenterveyden keskusliitto 2010), vaikka sitten yhteistä päämäärää koh-

ti. Toimarin tapauksessa tämä merkinnee sitä, että asiakaskunta on joukko ihmisiä, joilla jokaisella on yhteistä tuen tarve, syrjäytyminen tai syrjäytymisuhan alla olo sekä erilaiset vaikeudet elämässä, joista sitten yritetään selvitä eteenpäin. Lisäksi yhteisöllisyydestä kertonee myös se, että Toimarilla jokainen asiakas tuntee kuuluvansa Toimarille; olevansa osa sitä ja ennen kaikkea tuntee olevansa arvokas yksilö Toimarin porukassa, juuri kuten yhteisöllisyydessä kuuluukin mennä – yksilön tulee tuntea kuuluvansa yhteisöön ja tuntea itsensä siellä tarpeelliseksi, hyväksytyksi ja arvokkaaksi jäseneksi (Mielenterveyden keskusliitto 2010). Toisaalta myös se, että yhteisöihin liitetään ajatus yhteisestä paikasta ja ajasta sekä yhteisistä rutiineista ja konkreettisesta yhdessäolosta (Mielenterveyden keskusliitto 2010) toteutuu Toimarilla.

Osallisuus puolestaan korostuneen Toimarilla juuri yhteisöllisyyden mukana tulevassa mukanaolon ja kuulumisen tunteessa (Harju 2004), mutta toisaalta myös aktiivisuutena ja sitoutumisena toimimaan osana yhteisöä ja mahdollisuutena sekä haluna vaikuttaa yhteisössään itseään koskeviin asioihin ja päätöksiin sekä vastuunottamista omassa toiminnassaan (Harju 2004). Käytännössä tämä menee siis juurikin niin kuin Toimarin toiminnassa tapahtuu; asiakkaat ovat mukana esimerkiksi suunnittelemassa ja järjestämässä ja siten myös ottamassa vastuuta yhdessä järjestettävistä tapahtumista ja vaikuttamassa näin yhteisöä koskeviin asioihin.

Tällä hetkellä Toimarilla toimii yksi vakinainen lähihoitajaksi kouluttautunut ohjaaja sekä vaihtelevasti eri alojen opiskelijoita erimittaisissa harjoitteluissa (Mikkelin toimintakeskus ry 2010, 12). Lisäksi Toimarilla työskentelee lähes jatkuvasti useampia tukityöllistettyjä, joko kuntouttavassa työtoiminnassa, työelämävalmennuksessa tai työharjoittelussa, jokaiselle tukityöllistetylle räätälöidyin työajoin neljästä viiteen tuntia vuorokaudessa kahdesta viiteen päivään viikossa (Auvinen 2010a, 5). Tämän hetkinen ohjaaja on ollut ohjaajana Toimarilla reilun vuoden, mutta kerinnyt tuoda taloon paljon uutta ja vakiintunutta monipuolista toimintaa ja ohjelmaa. Vakiintuneen ja monipuolisen ohjelman lisäksi ohjaaja on pyrkinyt kehittämään toimintaa entisestään myös mm. Toimari tutuksi -päivän ja kirpputoritoiminnan aloittamisen merkeissä. (Auvinen 2010a, 3, 8–9.) Toimarin ohjaajan ”ajassa mukana oleva”, ammattitaitoinen ja nuorekas työote näkyy niin asiakkaiden kohtaamisissa kuin erilaisten monipuolisten aktiviteettien ohjaamisessa. Toimarilla onkin lähes viikoittain jotain uutta tekemistä, oli se sitten jokin vierailu, retki, peli tai yhdessä paikkojen kuntoon laittamisprojekti.

Toimarin ohjaajan nuorekas, pirteä ja mielikuvitusrikas olemus tuli useamman kerran esille myös haastatteluissa, joiden sisältöjä tarkastellaan lähemmin tuonnempana (Ks. 7. Haastatteluista merkityksiin – asiakkaat kertovat). Asiakkaat tuntuvat olevan varsin tyytyväisiä nykyisen ohjaajan tapaan toimia ja tuoda mukaan uusia aktiviteetteja, mutta toisaalta myös tapaan hoitaa asioita määrätietoisesti ja järjestelmällisesti – mm. viikko-ohjelmakäytännöstä kiinni pitäen. Kysyttäessä ohimennen yhdeltä haastattelulta myös sitä, millainen ohjaaja voisi parhaiten vastata asiakkaiden tarpeisiin, nousi esille vaatimus huumorintajuisuudesta, rehellisyydestä ja rohkeudesta lähteä ”hommaan mukaan täysillä”. Toisaalta esille nousi myös ajatus rempseydestä ja naissukupuolesta, ja kaikki nämä kriteerit hyvästä ohjaajasta tuntuivat vastaavan siihen, mitä ohjaaja tänäkin päivänä Toimarilla on. Voidaan varmasti ajatella, että ohjaajan valinnassa on onnistuttu ja asiakaskunta saanee parasta mahdollista tukea ja apua sekä monipuolista toimintaa ja tekemistä päiväkeskuspäiviinsä.

Toimarin ohjaajan kuntouttava ja sosiokonstruktinen työote, jossa asiakkaan olemassa olevaa toimintakykyä pyritään edistämään ja lisäämään mahdollisimman monipuolisesti samalla lisäten myös elämänhallinnan tunnetta (Myllymäki 2011, 18), joka kumpuaa niin yhdistyksen toimintaperiaatteista kuin myös ohjaajan omasta koulutuksesta, tuntuu toimivan tämän kaltaisessa paikassa loistavasti. ”Lähihoitajamainen” ja kuntouttava työote, joka on merkittävää myös päivätoiminnan kohdalla, pitää sisällään niin asiakkaiden auttamista ja tukemista jokapäiväisissä terveyteen, toimintakykyyn, hyvinvointiin ja selviytymiseen liittyvissä asioissa, sekä tuen antoa ja opastusta, joilla saavutetaan [päivätoiminnan päätavoitteenakin olevaa] asiakkaan oman toimintakyvyn vahvistamista ja omatoimisuuden lisääntymistä (Kähärä-Wiik, Niemi & Rantanen 1997, 58) kohti paremman elämänlaadun saavuttamista. Työotteessa korostuvat myös asiakkaan oman aktiivisuuden tukeminen, kannustaminen, motivoiminen sekä positiivisen palautteen antaminen (Myllymäki 2011, 18).

Ohjaajan ammatillisuus ja toimiva työote korostuvat matalakynnyksisten kohtaamisten onnistuneena luomisena ja helposti lähestyttävyytenä, mutta myös taitona toimia ammatillisissa vuorovaikutussuhteissa, joissa samaan aikaan on läsnä läheisyyden tunne sekä ihmisenä kohtaaminen, mutta myös tiettyä ammatillisuuden tuomaa etäisyyttä (Kähärä-Wiik ym. 1997, 60). Asiakkaiden kohtaamisessa ja kuntouttamisessa sekä siten myös ohjaajan toiminnassa korostuu asiakkaan omien jäljellä olevien voimavarojen ja toimintamahdollisuuksien nostaminen kaiken toiminnan [ja samalla

myös päivätoiminnan kautta saatavan kuntoutuksen] lähtökohdaksi pyrkien vahvistamaan ja lujittamaan niitä arkipäivän tilanteista selviytymiseksi (Kähärä-Wiik ym. 1997, 14).

Tässä yhteydessä voisi varmasti huoletta väittää, että parhaimman tuen antoon tämän tyyliässä päiväkeskuksessa, jossa kohderyhmänä on asiakkaita erilaisine elämänongelmineen, tarvittaneen varmasti myös tietynlaista hoidollista, kasvatuksellista ja huolenpidollista työtä, ei vain toiminnan ja aktiviteettien ohjaamista. Voitaneen kai ajatella niin, että mm. sosionomit, yhteisöpedagogit ja lähihoitajat voisivat olla omimmillaan toteuttamaan tällaista kuntouttavaa työtä, sen sijaan, että ohjaajana toimisi vain askarteluohjaaja tai muu toimintaa järjestämään koulutettu henkilö ilman suurempaa kouluttautumista mm. lääkehoitoon, päihdehuoltoon, erityisen tuen antoon tai yleensäkin arjen tukemiseen. Toisaalta, jos resursseja olisi palkata kaksikin ohjaajaa toimintaan, voisivat esimerkiksi askarteluohjaaja ja lähihoitaja, miksi ei myös lähihoitaja ja yhteisöpedagogikin, yhdessä muodostaa hyvän ja toisiaan täydentävän moniammatillisen työparin, ja mahdollistaa näin entistä laajempaa osaamista ja uusia mahdollisuuksia asiakkaiden arjen tukemiseksi.

Toimarin asiakaskunta on tiivis, lämminhenkinen, avoin ja lähes poikkeuksetta kaikki ovat toisilleen tuttuja joko talon ulkopuolelta tai sitten toiminnan kautta tutuksi tulleina. Tiiviistä asiakaskunnasta huolimatta joukkoon otetaan aina hyvillä mielin uusia ihmisiä mukaan. Iältään asiakaskunta on keski-ikäistä ja varsin miesvoittoinen, mutta joukkoon mahtuu nuorempiakin eikä naistenkaan tarvitse pelätä jäävänsä huomiotta tai miesten taakse. Naisten osallisuutta ja asemaa on edistetty Toimarissa aloittamalla syksyllä 2009 kerran viikkoon kokoontuva muijaryhmä -toiminta, jolla on pyritty mm. varmistamaan naisille heille varattua aikaa keskellä miesvoittoista toimintaa. Ryhmän päätavoitteena on tukea naiseutta ja vahvistaa sosiaalista toimintakykyä ja laajentaa ryhmäläisten sosiaalista ympäristöä, unohtamatta myöskään minäkuvan ja itsetuntemuksen kehittämistä. (Myllymäki 2009, 12.)

Asiakasmäärät Toimarilla vaihtelevat paljon eikä voida sanoa tarkkoja kävijämääriä yksittäisiä päiviä ajatellen, sillä toisena päivänä kävijöitä voi olla toista kymmentä kun taas toisena ehkä huonon sään yllättäessä paikalle saapuu vain muutama lähistöllä asuva. Vuoden 2010 osalta käyntejä kirjattiin kuitenkin 2 748, ja käynneissä on havaittavissa selvää kasvua muutamaan edeltävään vuoteen verrattuna (Auvinen 2011).

Huomioitavaa tässä kohtaa kuitenkin on myös se, ettei käyntejä voida täysin verrata esimerkiksi aiemmin mainitsemini 1993 vuoden käynteihin, sillä esimerkiksi tänä päivänä käynteihin ei merkitä työsuhteissa tai aktivoimistoimenpiteissä mukana olijoita eikä oppilaitosharjoittelijoita. Koska myöskään tällä hetkellä Toimarilla ei alkuvuosien kaltaista päivittäistä ruokailuakaan järjestetä, on lukuja mahdotonta verrata. Mikäli käynneissä kuitenkin huomioitaisiin kaikki aktivoimistoimenpiteissäkin olijat, olisi luku huomattavasti suurempi.

Kokonaisuutena asiakaskunta on hyvin puheliasta ja asiakkaat keskusteleivat mielellään yhdessä vaikeistakin asioistaan ja kuuntelevat toistensa murheita vertaistukea antaen. Monipuolinen ja –muotoinen asiakaskunta mahdollistaa jokaiselle sopivaa vertaistukea ja seuraa, eikä Toimarilla kenenkään tarvitse jäädä yksi. Monimuotoinen asiakaskunta käsittää käytännössä siis monenlaisten ongelmien kanssa tekemisissä olevia ihmisiä ja hyvin erilaista apua ja tukea kaipaavia asiakkaita. Tämän takia Toimarilla on hyvät, monipuoliset ja tiiviit yhteistyökumppanuudet varmistamaan asiakkaiden ongelmien ratkaisua ja elämässä eteenpäin selviytymistä.

Tärkeimpiä ja keskeisimpiä Toimarin yhteistyökumppaneita ovat mm. Mikkelin Tuomiokirkkoseurakunta, Kriminaalihuoltolaitos, Mikkelin kaupungin sosiaalikeskus, Mikkelin työ- ja elinkeinotoimisto, Työvoimapalvelukeskus Reitti, Etelä-Savon Ammattiopisto [sekä Mikkelin ammattikorkeakoulu], Tyynelän Kuntoutus- ja Kehittämiskeskus, Pankalammen terveyskeskus ja terveysneuvontapiste, Mikkelin A-kliinikka, Mikkelin seudun muut päihdeyksiköt sekä Mikkelin toimintakeskus ry:n muut yksiköt, jotka kaikki ovat osaltaan varmistamassa asiakkaiden asioiden hoitumista (Mikkelin toimintakeskus ry 2010, 13; Myllymäki 2009, 14). Vuoden 2010 toimintasuunnitelmaan oli kirjattu yhteistyöverkostojen merkittävyyden osalta, että niiden toiminta on yksi kantava voimavara asiakaskunnan palvelujen löytämiseksi ja että tällaisella tiiviillä ja monipuolisella verkostotoiminnalla voidaan yhdistää voimavaroja asiakkaiden asioiden hoitamiseksi (Mikkelin toimintakeskus ry 2010, 13).

Toimarin toiminta on hyvin tapahtuma- ja toimintarikasta ja valotettakoon tätä mainitsemalla seuraavaksi joitain merkittävimpiä tapahtumia parin edellisen vuoden, vuosien 2009 ja 2010, osalta. Vuoden 2009 aikana Toimarilla järjestettyjä isompia ja merkittävimpiä tapahtumia ja toimintoja olivat mm. Räättäli-ryhmän eli riippuvuusongelmallisille profiloidun ryhmän tapaamiset, seurakunnan kanssa yhteistyössä järjes-

tyt aamupalat, erilaiset teematapahtumat kuten bingo tai askartelut, laskiaistapahtuma sekä pihatalkoot ja grillijuhlat. Myös Asunnottomien yö oli merkittävä yhteinen projekti, jonka Toimarin porukka toteutti onnistuneesti ja mainetta keräten. (Myllymäki 2009, 12–13.) Onnistunut asunnottomien yö lunasti paikkansa yhtenä jatkettavana tapahtumana ja se saikin jatkoa heti seuraavana syksynä 2010.

Vuoden 2010 merkittävimpiin tapahtumiin puolestaan lukeutui erilaisia ulkoilupäiviä, laskiaisen pulkkamäkireissu, luistelu-reissu, vappukarkelot, Toimari tutuksi –päivä, Susiniementalkoot, kesäreissu Härkäniementuvalle, Suomen nuoriso-opiston kanssa yhteistyössä toteutettu jätkäklubi eli virkistysviikko miespuoleisille päihdekuntoutujille, tutustumisretki Kangasniemen Myrskylyhtyyn, elokuvateatterissa ja tivoliissa käynti Räätiliryhmän porukalla, Mikkelin teatteriin tutustuminen, Heinäkuun hilpeät – kesäkisailut olympialaishengessä, syntymäpäiväjuhlia, taidenäyttelyssä käynti, Toimeksi –ryhmän aloitus sekä edelläkin esille tullut asunnottomien yö ja vuoden päättävänä merkittävämpänä tapahtumana yhdessä suunnitellut ja toteutetut joulujuhlat (Auvinen 2010b). Lisäksi kesällä talon ovet saatiin pidettyä koko kesän auki asiakkaille aiemmista suunnitelmista poiketen Työtä nuorille 2010 –hankkeen ansiosta. Työtä nuorille 2010 –hankkeen ansiosta voitiin palkata ohjaajan kesäloman ajaksi kesälomasijainen, eli minut, vastaamaan toiminnasta.

4.3 Viikko Toimarilla

Se, mitä Toimarin toiminta ihan käytännössä on, selvinnee parhaiten arkea seuraten ja arjessa mukana ollen. Itselläni on useiden viikkojen kokemukset tuosta arjesta mukana olostani ja jopa sen pyörittämisestä, ja jaksakseni edes osan noista kokemuksista ja kaikesta Toimarin seinien sisäpuolella vallitsevasta lämminhenkisyydestä ja tiiviistä yhteishengestä, pyrin valottamaan liittämällä oheen kuvitteellisen, mutta todellisiin tunteisiin, kokemuksiin ja ajatuksiin pohjautuvan kuvauksen siitä, miltä viikko Toimarilla voisikaan näyttää.

”Maanantaiaamu alkaa ja paluu arkeen on taas edessä Nuijamiestenkatu seitsemässä – näin kertoo viikkosuunnitelmakin maanantaiaamuna seinällä – lyhyesti ja ytimekkäästi ’paluu arkeen’. Maanantaipäivät ja etenkin -aamut ovat toisinaan hieman hiljaisia, sillä joillain viikonloppuna on voinut ”lähteä mopo” käsistä ja viikonloppu jatkuu vielä. Toisaalta, Toimarin keittiöhengettären maukkaat hyvin haudutetut puurot keräävät kyllä po-

rukkaa paikalle onnistuneesti jopa maanantaiaamuna, ja innokkaimmat odottavat pihalla jo ennen kello yhdeksää. Hyvä ruoka ja parempi mieli, oli mielessäni useampana maanantaiaamunakin – ja hyvää ”mahantäytetähän” Toimarilta sai ja vieläpä edullisesti; aamupala eurolla ja päivän aikana kahvia ja tuoretta hyvää purtavaa vain pienellä nimellisellä hinnalla.

Maanantaipäivät ovat siis usein hiljaisia ja porukka kaipaa ajoittain vain keskustelua, eikä ihmeempää toimintaa. Joillekin on tärkeää saada vain keskusteluseuraa yksinäisen viikonlopun jälkeen ja toisille tärkeää saada tukea, kannustusta ja vertaistukea lievittämään mielipahaa, häpeää ja pettymyksen tunnetta, mikäli viikonloppuna oli päässyt retkahtamaan. Ihmiset ja keskusteluseura onkin usein monelle se asia, jota Toimarilta tullaan hakemaan – puhetta ja keskustelunaiheita riittää ja mieltä painavia aiheita puidaan yhteisvoimin, joskus jopa niin, että tupakoijien siirtyessä ulos harastamaan ”pahettaan” siirtyy myös tupakoimattomien joukko mukana ulos jatkamaan juttua – keskusteluhetkistä ei tingitä, eikä tarvitsekaan!

Tiistaisin meno onkin jo huomattavasti aktiivisempaa ja vilkkaampaa. Katseet ja puheet ovat siirtyneet viikonlopun tapahtumista tähän viikkoon – mitä kaikkea kivaa yhdessä voitaisiinkaan tehdä ja kokea. Tiistain kohdalla ei ole mitään vakiintunutta päiväohjelmaa, mutta usein sinnekin keksitään tekemistä – oli se sitten museovierailua, leffa- tai pelipäivää tai vaikka ”soppa ja siivous” –päivä. Nämä siivouspäivätkin yhteisvoimin ovat mieluisia, sillä kauankos siinä nokka tuhisee kun paikat siistitään yhdessä ja jokainen pääsee antamaan osansa tärkeään tehtävään. Tiistaisin alkaa jo kiivaat keskustelut siitä, mikä seuraavan päivän tietovisailuaihe olisi ja kuka voiton veisi. Keskiviikko siis kuuluukin päiviin, jota odotetaan innolla ja joka lopulta kerää aamupäivän aikaan isommankin joukon paikalle ottamaan mittaa toisistaan erinäisissä aiheissa.

Pitkin viikkoa asiakkailla on erilaisia ongelmia ja mieltä askarruttavia asioita, joita sitten ratkotaan yhdessä ohjaajan kanssa. Siinä missä yhden kanssa joudutaan täyttämään erilaisia hakemuksia, toinen voi kaivata neuvoja arjen askareisiinsa – kuten vuokranmaksuun, netin käyttöön tai pyykin pesuun liittyen –, kun taas kolmas voi tarvita vain puhelinta lainaan soitellakseen mm. virastoihin ja selvittääkseen vaikka tukiasioitaan, samaan aikaan kun neljäs kaipaa vain tietokonetta käyttöönsä pitääkseen yhteyttä eri paikkakunnilla asuviin sukulaisiin ja ystäviin tai hoitaakseen pankkimaksuja. Ongelmia, mieltä askarruttavia asioita ja erilaisia tarpeita on ihan niin paljon erilaisia kuin on asiakkaitakin, mutta kaikkiin niihin tartutaan ja ne ratkotaan yhdessä ja sitten taas porskutellaan eteenpäin hyvillä mielin. Yksin ei kenenkään tarvitse jäädä ongelmissaan!

Keskiviikko on siis se päivä, joka kokoaa porukkaa varmasti taas yhteen. Jos viikonloppu onkin venähtänyt pitkäksi, usein kuitenkin ollaan jo keskiviikkona valmiita tiukkaan taistoon tietovisamestarin tittelistä ja pienestä

kivasta palkinnosta – virallisesti ja olympiahengessä. Keskiviikon lisäksi torstai on myös odotettuja päiviä, sillä silloin bingoillaan ja keräillään pieniä voittoja kotiin vietäväksi. Torstain bingopallojen kolinaa odotellaan ja jännätään koko torstaiaamu, ja pohditaan, mitä mahtaisi olla palkinnoksi, kuka ne voittaisi ja ennen kaikkea kuka toimisi bingoemäntänä ja virallisena valvojana ja odottaisiko bingoilussa jokin yllätyssääntömuutos, joka toisi mukaan uutta hauskuutta. Torstain iltapäivän keskusteluissa sitten muistellaan viikon tietovisa- ja bingomestareita – osa kehuu oman onnensa kääntymistä, toiset tuskaillen voittoputkensa katkeamista, unohtamatta myöskään uhoilla seuraavan viikon voiton viemisistä.

Jokaiseen päivään mahtuu monia korttipelejä, sillä niitä Toimarilla rakastetaan. Tapana on asiakkailta ollutkin myös testata uudet harjoittelijat korttipelihaasteella – ”katotaan onks susta mihinkään ja pärjäätkö tääl meidän kanssa”. Asiakkaat jaksavat löydä korttia pöytään yhden jos toisenkin hetken ja usein ensimmäiset korttipelit pelataankin jo heti aamupalan jälkeen ja viimeiset lopetetaan juuri kun ohjaaja on sulkemassa ovia. Viikkoon mahtuu myös biljardipelejä, kesäisin tikka- ja mölkkykisoja, askartelupäiviä, kokkailuhetkiä ja milloin mitäkin, sen mukaan mitä ohjaaja keksii tai asiakkaat ehdottavat. Kaikki mitä tehdään, on vapaaehtoista, ilmaista ja ennen kaikkea hauskaa tekemistä. Oman lisänsä antavat myös asiakkaiden itse ”pystyyn” laittamat pelit, kisailut ja tarinoinnit, ja voisikin sanoa että kokoajan tapahtuu jossain jotain – joko täysin ohjatusti tai omaloitteisesti. Jokaiselle löytynee aina jotain mielekästä tekemistä, oli se sitten isommassa porukassa tapahtuvaa tai vaikka yksin lehden lukemista, yläkerrassa ompelimon puolella käsitöiden tekoa, kahvin juontia tarinoiden keittiöhengettären kanssa tai vaikkapa Internetissä surffailua ja piha- ja talonmiestöiden tekoa, sen mukaan kuka mihinkin haluaa mukaan.

Päivät menevätkin usein ihan juosten eteenpäin. Torstaisin usein havahduinkin siihen, että joko se onkin jo kohta taas viikonloppu. Kun on mielekästä tekemistä ja tohinaa riittävästi, päivätkin menevät nopeaan. Toki asiaan vaikuttaa myös hyvä seura, ja sitähän Toimarilla riittää. Hyvää seuraa ja tekemistä. Vaikka asiakaskunta onkin tiivis ja monet tunteneet toisensa pitkään, ottavat asiakkaat uudet ihmiset lämmöllä vastaan, sillä porukkaan sopii aina yksi hyvä tyyppi lisää. Toimarilla pyörii myös viikon aikana erilaisia ohjattuja pienryhmiä päivän päätteeksi, ja nekin tuovat oman kivan lisänsä viikkoihin – niin asiakkaille kuin ohjaajallekin.

Perjantaiksi meno usein jo hiljeneekin, ja usein jopa torstain bingon jälkeen. Perjantaisin on usein ohjelmassa leffapäivä tai jotain muuta kevyttä tekemistä. Perjantaisin talossa on hiljaista, osan poistuessa jo viikonlopun viettoon, mikäli on sattunut olemaan rahapäivä. Osa, joita edessä odottaa yksinäinen viikonloppu, hyödyntää koko aukioloajan perusteellisesti ja pyörii talolla puuhastelemassa ja juttelemassa ihan sulkemiseen asti.

Perjantaisin klo 15.00 aikaan ovia sulkiessa mieleen tulee aina vain, että kunpa ovet voisi pitää viikonloppunakin auki ja siten voisi varmistaa kaikille kivan, selvän ja tekemisen täyteen viikonlopun ilman yksin oloa. Lopulta huoli on kuitenkin jätettävä ovien sisäpuolelle ja lähdettävä itsekkin levollisen viikonlopun viettoon ja keräämään voimia seuraavaan viikkoon, ja etenkin maanantaihin, jotta jaksaa taas tsempata asiakkaita eteenpäin ja jakaa energiaansa sitä tarvitseville.”

5 TAPAUSTUTKIMUS TOIMARI – MITÄ, MIKSI JA MITEN?

Kesällä 2010 kiinnostuin päihde- ja mielenterveyskuntoutujille suunnatusta päivätoiminnasta ja sen mahdollisuuksista tukea asiakkaansa arkea ja auttaa päihteettömään elämään. Päätin laajentaa kiinnostustani opinnäytetyöksi asti, niin että pohtisin em. asiaa asiakkaan näkökulmasta. Halu tarttua aiheeseen kumpuaa siis vahvasti omasta kiinnostuksestani aiheeseen, mutta myös haluan tuoda entistä enemmän esille päivätoiminnan merkitystä ja mahdollisuutta. Näen perustelulle tarvetta etenkin tänä päivänä – aikana, jolloin kaikkea, mikä halutaan säilyttää ja mille halutaan saada määrärahoja ja tukea, on voitava perustella ja todistettava riittävästi merkittäväksi ja tulokselliseksi toiminnaksi. Lisäksi pidän tärkeänä, että päivätoiminnan mahdollisuuksia tuodaan entisestään esille aina kuin siihen on mahdollisuus, jotta sen mahdollisuudet osana palvelu- ja kuntoutusketjua ymmärrettäisiin ja voitaisiin estää se, ettei päivätoiminta ole ainakaan yksi niistä palveluketjun osista, joista aletaan säästämään ja supistamaan. Jotta toiminnan merkittävyyttä voitaisiin perustella uskottavasti, koen, että on saatava asiakkaiden ääni kuuluviin – vaikkakin sitten vain muutaman ääni herättämään ihmisten mielissä ajatuksia ja lopulta ehkä laajempaa keskustelua.

5.1 Tutkimuksen tavoite ja tutkimuskysymys

Tutkimus pyrkii perustelemaan päivätoiminnan mahdollisuuksia ja merkitystä asiakkaan arjessa, ennen kaikkea asiakkaan näkökulmasta ja vahvasti Toimarin toimintaan liittyen. Asiakkaat, jotka ovat itse toiminnassa mukana, ovat ammattilaisia tässä asiassa ja parhaita kertomaan, miksi toiminta on merkittävää ja mikä sen rooli voi olla arjessa ja tätä kautta antamaan perusteita sille, miksi sen toimintaa pitäisi kehittää entisestään ja miksi siihen tulisi myös rahallisesti panostaa enemmän. Lisäksi tavoitteena on tuottaa Toimarin toiminnan merkityksen perusteluiden ohella käyttökelpoinen Päiväkeskus Toimarin toimintaa esittelevä opinnäyte, esimerkiksi Toimariin saapuvia

uusia harjoittelijoita palvelemaan, esitellen niin toimintaa yleensäkin kuin tuoden tarkemmin esille myös mm. mitä arki Toimarilla on ja mikä toiminnasta tekee asiakkaille tärkeän.

Toivon, että tämä opinnäytetyö voisi välittää lukijalleen sellaisen kuvan, että päivätoiminnalta ei vaadita ”extreme” –päiviä tai sen ihmeellisempää tekemistä kaiken aikaa. Usein päivätoiminnan toiminnan merkitys rajautuukin vain juuri sellaisiin pieniin asioihin, jotka tekevät arjesta paljon mielekkäämmän – ihmisiin ympärillä, keskusteluseuraan, pieneen ilotteluun ja ihan perusjuttujen tekemiseen yhdessä. Monesti, kuten itsellenikin alkuun päivätoiminnasta tietämättömänä, oli juuri sellainen kuva, että jokainen päivä pitäisi voida täyttää erilaisilla aktiviteeteilla ja ”huippuelämyksiä” tuottavilla jutuilla. Pari päivää toiminnassa mukana olon jälkeen, olin kuitenkin jo paljon viisaampi ja tiesin, että toiminnan merkitys asiakkaalle oli jotain paljon syvällisempää ja siinä mielessä myös suurempaa ja arvokkaampaa.

Tutkimuskysymys tässä laadullisessa fenomenologisella lähestymistavalla toteutettavassa kokemuksia tutkivassa (ks. 6. Kokemuksen tutkimuksesta – Kokemuksellisuus viitekehyksenä) tutkimuksessa voitaisiin tiivistää yhteen kysymykseen; Mikä on päiväkeskus Toimarin merkitys asiakkaan arjessa? Tutkimuskysymys pitää siten sisällään myös mahdollisuuden löytää vastauksia myös mm. siihen, mikä päiväkeskus Toimarin rooli on asiakkaan arjessa ja mitä arki olisi ilman Toimaria ja miten päiväkeskus Toimari voisi tukea entistä enemmän asiakkaansa arkea ja mitä se voisi olla enemmän. Toisaalta, etsittäessä tutkimuskysymykseen vastausta, piirretään samalla myös kuvaa ohjaajan haastattelun pohjalta mahdollisuudesta vastata entistä paremmin asiakkaiden tarpeisiin ja haastatteluista esiin nouseviin toiveisiin, käytännössä siis nostaen esiin niitä tekijöitä, jotka rajaavat tarpeisiin ja toiveisiin vastaamista, mutta toisaalta myös niitä tekijöitä, jotka voisivat mahdollistaa entistä parempaa tarpeisiin vastaamista.

5.2 Tutkimuksen toteutus

Päiväkeskustoiminnan merkitystä tutkivan tutkimukseni toteutin Päiväkeskus Toimarilla aloittaen syksyllä 2010 ja jatkaen sitä aina keväälle 2011. Prosessi eteni aiheen valinnan ja rajauksen sekä ohjaavan opettajan kanssa käydyn ensimmäisen keskustelun jälkeen vauhdilla eteenpäin, työelämän edustajan, Mikkelin toimintakeskus ry:n

toiminnanjohtajan, Sari Myllymäen kanssa yhteistyösopimuksen allekirjoittamiseen ja lopulta itse haastatteluihin Toimarilla.

Koska opinnäytetyöni on aineistolähtöinen, aloitin koko prosessin käytännössä suoraan haastatteluiden tekemisellä. Ennen haastatteluja olin tehnyt vain tarkan suunnitelman tutkimuskysymyksistä ja siitä, mitä kaikkea opinnäytetyöni tulisi käsittelemään ja millaisia asioita haluaisin saada haastatteluiden kautta selvitettyä, sen sijaan että olisin alkuun etsinyt vain teorian, jota olisin todentanut haastatteluilla. Käytännössä työssäni teoria nouseekin vasta haastatteluissa esiin nousseiden aiheiden pohjalta, niin että tuon kirjallisuutta ja teoriaa haastatteluissa esiin nousseiden asioiden rinnalle.

Koska opinnäytetyöni tärkein tehtävä on ollut tuoda esille asiakkaan näkökulma eli antaa ääni asiakkaille, oli ensiarvoisen tärkeää keskittyä tutkimuksessa asiakkaiden kokemusten kuuntelemiseen ja niiden tulkintaan, eli siis toteuttaa tutkimusta laadullisena tutkimuksena fenomenologisella tutkimusotteella. Käytännössä tämä siis tarkoittaa, että tutkimuksessa pyritään tutkimaan ja tulkitsemaan ilmiötä, tässä tapauksessa kokemusta. Tutkimalla ja tulkitsemalla asiakkaiden kertomia ajatuksia ja esittämiä merkityksiä päivätoimintaan liittyen, voin löytää päivätoiminnan merkittävyydelle uskottavia ja ennen kaikkea todellisia perusteluita, sen sijaan, että sitä perustelisi vain kirjallisuuden tai kävijätilastojen kautta.

Tutkimalla kokemuksia laadullisena, kvalitatiivisena, tutkimuksena ja käyttäen teemahaastattelua, voitaneen varmistaa se, että tutkimus tulee perustelleeksi ja esittäneeksi juurikin todellista elämää antaen mm. tietoa luonnollisissa ja todellisissa tilanteissa ja tutkittavien äänenä ilman suurempia yleistyksiä, ennakko-oletuksia ja niiden murtamista – käytännössä jopa niin, että kvalitatiivisella tutkimuksella löydetään ja paljastetaan tosiasioita olemassa olevien totuusväittämien todentamisen sijaan (Hirsjärvi, Remes & Sajavaara 1996, 161, 165). Vaikka haastatteluotos on pieni, on sen antama tieto luotettavampaa ja syvällisempää kuin vaikkapa vain pelkkien tilastojen vertailu, koska tieto tulee suoraan toiminnassa mukana olevilta ihmisiltä, eli toiminnassa mukana olevilta asiakkailta ja siten myös asian asiantuntijoilta. Teemahaastattelut toimivat lisäksi tutkimuksen tutkimusmenetelmänä loistavasti sillä, teemahaastattelu vastaa hyvin kvalitatiivisen tutkimuksen lähtökohtiin mm. keskittyen juurikin tutkittavien näkökulmaan ja heidän ”äänensä” esiin tuomiseen (Hirsjärvi ym. 1996, 204–205), mutta myös antaen haastateltavien itse kertoa ajatuksistaan käsiteltävästä

aiheesta ja siihen sisältyvistä teemoista vapaasti ilman, että heille laitettaisiin sanoja suuhun tai pyritäisi ohjailemaan liiaksi keskustelua haluttuun suuntaan ja lopputulokseen.

5.2.1 Haastattelut ja haastateltavat

Tutkimuksen toteutuksen kannalta tärkein oli teemahaastatteluina tehty asiakashaastattelut sekä myös teemahaastatteluna toteutettu haastattelu asiakkaiden toiveisiin vastaamisen mahdollisuudesta ja mahdottomuudesta. Asiakashaastatteluja varten olin aluksi asettanut tarkat tutkimuskysymykset sekä teemat, joita haastatteluissa keskityttiin käsittelemään. Hyvin tehty pohja- ja valmistelutyö johti nopeasti tuloksiin, ja pian aloittamisen jälkeen asiakashaastattelut olivatkin jo tehty ja litteroitu. Haastateltaviksi valitsin Toimarin asiakaskunnasta neljä sellaista, jotka edustaisivat monipuolisesti asiakaskuntaa ja joilla olisi eniten ajatuksia ja kokemuksia kerrottavaksi. Haastateltavien joukkoon mahtui niin nuoria kuin vanhojakin, naisia sekä miehiä, mutta myös uudempia että vanhempia kävijöitä. Kaikkia heitä kuitenkin yhdisti ”vakiasiakkuus”, eli kaikilla heillä oli käyntivuosiin katsomatta paljon kokemuksia ja ajatuksia jaettavaksi Toimarin merkittävyyteen liittyen.

Haastateltavat keräsin niin, että tein suunnitelman siitä, ketkä voisivat muodostaa tuon kattavan neljän asiakkaan otoksen, jonka jälkeen kysyin heiltä heidän halukkuuttaan lähteä mukaan haastatteluihin. Samalla kerroin heille myös mistä oli kyse, mitä olin tekemässä, minkä tyylisiä asioita tulisin haastatteluissa kyselemään ja mitkä ovat haastateltavien oikeudet. Kerroin asiakkaille samalla heidän anonyymiuden olevan suojattu koko opinnäytetyöprosessin ajan, mutta sen jälkeenkin, niin talon asiakaskunnan kesken kuin talon ulkopuolella, ja ettei heitä voitaisi yhdistää vastauksiin ja tunnistaa valmiista tekstistä, elleivät he itse halua tuoda jossain yhteydessä esim. kanssaihmisille esille olleensa mukana haastatteluissa. Lisäksi kerroin nauhoittavani keskustelut litterointia – puhtaaksi kirjoitusta – varten, mutta hävittäväni nauhat heti litterointien jälkeen asianmukaisesti. Näin itse ehdottaen haastateltaville osallistumista, sen sijaan, että olisin laittanut seinälle ilmoituksen, että etsin vapaaehtoisia osallistumaan haastatteluun, pystyin osaltaan varmistamaan haastattelijoukon muodostumisen monipuoliseksi ja mahdollisimman kattavaksi otokseksi asiakaskunnasta.

Kaikki suunnittelemani haastattelut lähtivät yhtä lukuun ottamatta innolla mukaan, koska kokivat asian tärkeäksi niin itseä kuin tuleviakin asiakkaita ajatellen. Myös kieltäytynyt asiakas olisi muutoin lähtenyt haastatteluihin mukaan, ellei oma sen hetkinen tilanne olisi ollut niin vaikea ja ajatuksia häiritsevä. Erikseen en haastattelulupia haastatteluun suostuneilta pyytänyt, sillä opinnäytetyötä ohjaavan opettajan mukaan tällaisessa vapaaehtoisessa toiminnassa haastatteluluvat eivät ole niin välttämättömät kuin olisivat esimerkiksi vankila- tai laitospaikassa. Varsinkin kun kyseessä on vapaaehtoinen toiminta, vapaaehtoinen haastatteluihin osallistuminen, täysi-ikäiset haastattelutavat ja aihe muutoinkin sellainen, ettei kommenttien esittäminen ja julkaiseminen voisi koitua kenenkään tulevaisuutta vaarantavaksi tai ongelmia aiheuttavaksi, ei kirjalliset haastatteluluvat olleet pakolliset ja suullinen sopimus oli riittävä.

Haastattelulupien kirjoittamatta jättäminen tuli kuitenkin korvata riittävällä tiedottamisella siitä mitä, miksi ja miten tutkimusta oltiin tekemässä sekä kertoen haastatteluun osallistujille heidän mahdollisuudestaan kieltäytyä ja vetäytyä tutkimuksesta pois vaikka kesken haastattelunkin, jos siltä alkaisi tuntua. Kerroin haastatteluun pyytämieni ja niihin suostuneille asiakkaille kaiken tarvittavan tiedon mm. tutkimuksen toteuttamiseen ja sen etenemiseen liittyen sekä miten tai mihin heidän haastattelujaan tulisi käyttää. Korostin heille useampaan otteeseen heidän anonymiuttaan ja että haastattelut ovat täysin luottamuksellisia, mutta heidän haastatteluissa kertomiaan ajatuksia voitaisiin käyttää yksittäisinä ja suorina lainauksina perustelemaan esimerkiksi Toimarin merkitystä, mutta kuitenkin niin ettei tuossakaan tapauksessa heitä voitaisi tunnistaa tai yhdistää niihin. Korostin heille myös sitä, ettei haastatteluiden tulisi aiheuttaa heille yhtään ylimääräistä stressiä, ja että haastattelut toteutettaisiin täysin heille sopivana hetkenä ja niin ettei niihin tarvitse erikseen valmistautua.

Koko haastatteluporukan keräämisen ja haastattelujen toteuttamisen ajan pyrin pitämään huolta haastatteluun osallistujien anonymiudesta, mm. siten, että jo haastatteluun mukaan pyytämiset hoidettiin kahden kesken keskustellen hetkenä kun muita ei ollut läsnä eikä siis erikseen tarvinnut lähteä pois sivummalle, jolloin muilla ehkä olisi herännyt mielenkiinto siihen, mitä tapahtui. Erikseen en myöskään opinnäytetyöprosessia korostanut muulle asiakaskunnalle kuin vain kertomalla, että sellainen tullaan tekemään Toimariin liittyen. Koin, että jos olisin kertonut tekeväni haastatteluja Toimarilla syksyn 2010 aikana, minua ja sitä kenen kanssa Toimarilla viettämieni päivien aikana juttelin, tulisiin seuraamaan aktiivisemmin ja samalla esittäen arvailuja siitä,

ketkä olisivat ne, joita haastattelun opinnäytetyötäni varten, jolloin myös anonyymiyskään ei olisi ollut suojattu. Toimiessani näin pystyin varmistamaan sen, että kukaan ei ”leimautunut” haastateltavaksi tai haastateltavat paljastunut.

Useamman päivän aikana toteutetut haastattelut toteutettiin sellaisina hetkinä kuin muita asiakkaita oli vähemmän ja haastateltavat esimerkiksi puuhailemassa yksin omia juttuja, jolloin siitä oli myös helppo vetäytyä rauhallisempaan tilaan ja hetkeen haastattelua tekemään, ilman paljastumista muulle asiakaskunnalle. Vietin myös syksyllä 2010 paljon aikaa Toimarilla ihan vain ”oleskelemalla” vapaapäivinäni ja lopulta viimeistä opintoihini liittyvää työharjoitteluani suorittaen, jotta en missään kohtaa kerinnyt myöskään vieraantua asiakkaista tai he minusta, jolloin minun läsnäolo oli kaikille luontevaa eikä aiheuttanut talon sisällä ylimääräistä ihmetystä. Pysin siis varmistamaan kaikella tapaa tilanteet niin, ettei haastateltavien tarvinnut paljastua tai opinnäytetyöprosessini päässyt vaikuttamaan Toimarin arkeen.

Huolehdin anonyymiuden säilymisestä myös jäljempänä haastattelujen analyysiosuudessa puhumalla vain haastatelluista ilman, että mainitsisin haastateltujen tuntomerkkejä tai kertoisin ikää ja sukupuolta. Koska asiakaskunta on edelläkin esille tulleeti miesvoittoinen, koen tärkeäksi salata myös sen, moniko osallistujista oli naisia ja moniko miehiä sekä minkä ikäisiä haastatteluihin osallistuneet olivat. Tulosten kannalta näillä ei ole merkitystä, sillä tavoitteena on vain asiakasnäkökulman esiin tuonti, ei niinkään tehdä esimerkiksi selvitystä naisten ja miesten käyntitottumuksista tai toiminnan merkittävyyden kokemuseroista sukupuolten välillä.

5.2.2 Tutkimusaineisto - analyysi ja luotettavuus

Tutkimusaineisto koostuu pääasiassa teemahaastatteluina tehdyistä asiakashaastatteluista ja ohjaajan haastattelusta sekä haastatteluista esiin nousseisiin aiheisiin liittyvästä kirjallisuudesta. Asiakashaastattelun teemoiksi on nostettu keskustelua herättäviksi laajoiksi teemoiksi Toimarilla käynti käsittäen niin ”Toimariasiakkuuden” alkamisen kuin käynnin säännöllisyyden ja syyt mukaan tulemisesta; Toimarin merkityksen arjessa; tapahtumien ja tuokioiden sekä yleensäkin toiminnallisuuden merkityksen; pienryhmien ja niissä mukana olon merkityksen; sekä yleisellä tasolla Toimariin toimintaan liittyvät risut ja ruusut sekä muut vapaat kommentit ja ajatukset, joita asiakkaat saivat halutessaan kertoa. Haastattelussa käytetty haastattelurunko teemoineen

on löydettävissä liitteenä (LIITE1). Ohjaajan teemahaastatteluna toteutetussa haastattelussa keskityttiin puolestaan pohtimaan käytössä olevia resursseja ja kehittämiskoh-
tia sekä niiden kautta tarkastelemaan asiakkaiden toiveisiin vastaamisen mahdolli-
suutta ja mahdollisuutta. Myös ohjaajan haastattelussa käytetty teemahaastattelu-
runko on löydettävissä liitteenä (LIITE2).

Asiakashaastattelut, jotka olivat noin 15–30 minuutin pituisia, tuottivat lähes 20 teks-
tisivua haastattelun kannalta oleellisia asiakkaiden ajatuksia ja kokemuksia tutkimuk-
sen aineistoksi, jonka lisäksi oli vielä paljon tekstiä haastattelun ulkopuolelle liittyviin
asioihin, jotka voidaan rajata haastatteluista saadun aineiston ulkopuolelle. Asia-
kashaastattelujen aineiston lisäksi oli vielä useamman sivun verran ohjaajan ajatuksia
mm. asiakkaiden toiveisiin vastaamisen mahdollisuudesta ja mahdollisuudesta.
Huomioitavaa kuitenkin on, että kaikkea keskustelua ei ole litteroitu, sillä parin haas-
tatellun kohdalla haastattelutilanteiden rentoudesta, avoimuudesta sekä haastattelijan
ja haastateltavan välillä vallitsevasta luottamussuhteesta huolimatta, kävi niin, että
haastateltu alkoi kertoa Toimariin liittyvistä ajatuksistaan ja kokemuksistaan syvälli-
semmin nauhurin sammuttua. Nämä pari haastateltua totesivatkin jälkepäin, että
asiat tulevat mieleen vasta hetken miettimisen jälkeen ja kun tietää, ettei nauhuri enää
nauhoita. Vaikka tilanne pyrittiinkin tekemään alusta alkaen varsin luonnolliseksi, oli
nauhurin olemassa oloa vaikea unohtaa, vaikka se olisi ollut näkymättömissä, ja toi-
saalta, kun eettisesti olisi ollut väärin nauhoittaa keskusteluja esimerkiksi haastatelta-
vien tietämättä. Nämä nauhurin ulkopuolelle jääneet keskustelut olen kuitenkin muis-
tinvarassa onnistunut kirjaamaan ylös, mikä on merkittävää, sillä osaltaan niistä nousi
esiin paljonkin huomion arvoisia seikkoja.

Haastattelut toteutettiin, kuten edelläkin todettiin, teemahaastatteluina eli tiettyjen
teemojen ympärillä keskustelemisena. Myös aineistoanalyysi toteutetaan myös samo-
jen teemojen ympärillä. Analyysissä olen koonnut kaikista haastatteluista teemoittain
ajatuksia ja kokemukset yhteen, jolloin olen saanut piirrettyä kokonaiskuvaava päivä-
toiminnan ja Toimarin merkityksestä. Asiakashaastatteluista esiin nousevia ajatuksia
analysoidaan tarkemmin jäljempänä teemoittain (ks. 7. Haastatteluista merkityksiin –
Asiakkaat kertovat). Mainittakoon jo tässä yhteydessä analyysieihin liittyen se, että
koska haastattelut ja siten lähes koko aineisto perustuu asiakkaiden omiin kokemuk-
siin ja ajatuksiin, heidän elämis- ja elämysmaailmaan, sekä heidän kokemiin merki-
tyksiin, ei toinen ihminen voi niitä samalla tapaa ymmärtää tai käsittää kuin he itse ne

kokevat. Analysointivaiheessa joudunkin tekemään oletuksia siitä, mitä esimerkiksi jonkun haastattelun antama vastaus mahdollisesti tarkoittaa huomioiden niin sanallisen kuin haastattelutilanteiden sanattoman viestinnän sekä jokaisen elämäntilanteen ja kokemusmaailman, jossa nuo asiakkaiden kokemukset ja kokemusten saamat merkitykset ilmenevät.

Vaikka fenomenologian ja taitavan tutkijan sanotaan voivan tavoittaa parhaimmillaan ilmiöiden ja kokemusten syvimpiä merkityksiä kohdattaessa, ja jopa tutkijan voivan kiteyttää tuon kaiken systemaattisesti toteutetun analyysin avulla yleiseen muotoon muiden ymmärrettäväksi (Lehtomaa 2008, 192), en usko, että voimme koskaan täysin saavuttaa tuota ymmärrystä toisen ajatuksista ja kokemuksista – sillä uskon niiden kietoutuvan niin vahvasti ihmisen omaan ajatus-, elämys- ja kokemusmaailmaan ja niiden kuvailemiseen tuskin täysin riittävät sanallinen tai sanatonkaan viestintä, jonka senkin kaiken tulkitsemme jokainen eri tavoin. Analyysivaiheeseen liittyikin vahvasti Lehtomaan (2008, 192) seuraavat ajatukset; ”Samalla kun tutkija ymmärtää fenomenologian menetelmän avulla jotain olennaista toisen ihmisen kokemusmaailmasta ja tulkittavasta ilmiöstä kokonaisuutena, jotain jää myös hämäräksi. Niin saa olla. Fenomenologin ei tarvitse esittää kaiken kirkasta näkijää. Eksistentiaalinen fenomenologia muistuttaa tutkijaa siitä, että tutkittavan ilmiön ymmärtäminen on aina vajavaista, koska ymmärtäminen on hänen elämäntilanteeseensa kietoutunutta.”

6 KOKEMUKSEN TUTKIMUKSESTA - KOKEMUKSELLISUUS VIITEKEHYKSENÄ

Ajatuksena kokemuksen tutkimus kuulostaa varsin helpolta ja yksinkertaiselta, mutta todellisuudessa kokemuksen tutkimusta voidaan tarkastella ja toteuttaa hyvin monesta eri perinteestä ja tieteenteoriasta käsin, jolloin myös kokemuksen tutkimuksen avaaminen ja selittäminen lyhyesti on varsin mahdotonta. Määriteltäessä kokemuksen tutkimusta törmätään monenlaisiin tieteenteorioihin ja perinteisiin, jotka useat ovat ummikolle pelkkiä sanahirviöitä ja kaipaisivat entisestään lisää määrittelyjä ja sanan auki kirjoittamista.

Koska haluan kuitenkin, että tämän opinnäytetyön pääasiallinen tehtävä ja merkitys rajautuu antamaan asiakkaille äänen ja kuvailemaan heidän ajatuksiaan ja kokemuksi-

aan päivätoiminnan merkityksestä, en aio esitellä koko kokemuksen tutkimuksen laajaa käsitettä, kaikkia tieteenteorioita ja perinteitä kokemuksen tutkimukseen liittyen, muutoin kuin lyhyesti fenomenologisen tutkimuksen osalta, jollaiseksi tutkimukseni rajautuu. Fenomenologisen erityistieteen, jollaiseksi Perttula (2008, 115) nimittää kahden näkökulman, Rauhalan eksistentiaalisien fenomenologian näkemyksen kokemuksen rakenteesta ja Giorgin deskriptiivisen fenomenologian näkökulman kokemuksen empiirisen tutkimuksen, yhdistämisestä syntyneen idean, on luonnehdittu kattavan kaikki subjektiivisia kokemuksia tutkivat tieteenalat, enkä siksi koe tarpeelliseksi alkaa muita taustalla olevia tieteenaloja esittelemään.

Fenomenologinen näkökulma, jollainen lähestymistapa tässä käsillä olevassa opinäytetyössäkin on, keskittyy lyhyesti selitettynä tutkimaan ilmiötä (Lehtomaa 2008, 163; Miettinen, Pulkkinen & Taipale 2010, 10), joka siis tässä tapauksessa on kokemus. Fenomenologinen lähestymistapa pyrkii keräämään tietoja ihmisen elämäkokemuksista ja tutkimaan sen perusrakenteita, sekä ymmärtämään näitä. Lehtomaa (2008, 163) toteaa fenomenologian tavoitteena olevan pyrkimys ymmärtää kokemuksellisia ilmiöitä, ml. em. ihmisen elämäkokemukset ja sen perusrakenteet, sellaisenaan kuin ne on ja kuvata ne niin, että ne säilyttävät oman merkitysyhteytensä muuttumatta tutkijan merkitysyhteydeksi. Tämä edellyttää kuitenkin tutkijan tietoista pyrkimystä ennakko-olettamattomuuteen ja unohtamaan teoreettiset tutkimusasenteet (Lehtomaa 2008, 163).

Voisikin sanoa, että fenomenologiassa ollaan kiinnostuneita eläystä todellisuudesta, inhimillisestä elämismaailmasta ja sen rakenteista (Miettinen ym. 2010, 9), ja ennen kaikkea siinä tähdätään ymmärtämään näitä ilmiöitä – kokemuksia (Miettinen ym. 2010, 11) ilman yleistäisiä ja teorioiden muodostamisia lähinnä sillä asenteella, että ymmärtämisen kautta ymmärrys lisääntyisi (Miettinen ym. 2010, 10). Miettinen ym. (2010, 10) toteavatkin varsin kuvailevasti, että fenomenologia ”pyrkii tekemään oikeutta ilmenevälle todellisuudelle sen kaikessa rikkaudessa”. Tämä voisikin tässä tutkimuksessa tarkoittaa juuri sitä, ettei pyritä etsimään yleistäisiä päiväkeskustoiminnan merkittävyydestä, vaan ennemminkin avattaisiin asiakkaiden kokemusten kautta mieleme ja silmämme näkemään sen mahdollisuuksia ja merkittävyyttä asiakkaidensa elämässä.

Seuraavassa aion avata fenomenologiaan liittävän kokemuksen käsitettä tuoden esille oleelliset ja merkittävimmät asiat niiltä osin kuin on merkityksellistä tietää ja ymmärtää fenomenologisesta tutkimuksesta ja kokemuksesta. Tämä siksi, että voidaan käsittää paremmin esimerkiksi, sitä miten haastatteluja on pyritty ymmärtämään ja tulkitsemaan sekä kuinka haastateltujen ajatuksia ja kokemuksia on voitu kääntää laajemmiksi merkityksiksi, vaikkei yleistyksiin tähdätäkään. Kuvaan fenomenologiaa ja kokemusta pääasiassa Perttulan (2008, 115) tulkinnan mukaan. Perttulan (2008, 115–116) kuvailuissa yhdistyvät Giorgin ja Rauhalan, kahden Perttulalle merkittävän fenomenologiaa selvittäneen tutkijan, käsitykset ja ajatukset. Fenomenologisen lähestymistavan olemassa olo ja mahdollisuudet vaikuttaa asiakkaiden kertomien merkityksien ymmärtämiseen ja tulkintaan on hyvä tiedostaa, sillä jatkossa fenomenologista lähestymistapaa ei tulla käsittelemään paljoakaan rinnan vastauksien kanssa, mutta sen vaikuttavuutta haastatteluja ja tulkintoja tehtäessä ei voida myöskään sivuuttaa.

6.1 Mikä on kokemus?

Kokemus voidaan määritellä monin tavoin ja kokemus sanaa käytetään varsin erilaisissa yhteyksissä. Arkitiedon kautta kokemus voitaisiin kuitenkin määritellä varmastikin tiedoksi, kyvyksi tai taidoksi selviytyä elämästä tai jostain tehtävästä, mutta varmasti myös eletyn ja koetun elämän mukana tullee viisaudeksi. Mm. Kotkavirta (2002, 15) löytää kokemus sanalle ainakin kaksi toisistaan selvästi eroavaa käyttötarkoitusta. Ensinnäkin kokemus sanaa voidaan käyttää puhuessamme jostakusta henkilöstä, joka on kokenut tai jolla on kokemusta jostakin asiasta, mutta toisaalta myös puhuessamme edelläkin mainitusta ajan myötä karttuvasta näkemyksestä ja valmiudesta hallita käytännön tilanteita. Kokemukseen liittyy myös se ajatus, että se on jotain, mitä voidaan pukea sanoiksi ja johon pohjautuvia näkemyksiä ja ajatuksia voidaan vaihtaa. Lisäksi kokemus tuntuisi olevan jotain sellaista, mikä kunkin täytyy itse kokea ja oppia – eikä se ole suoraan opeteltavissa. (Kotkavirta 2002, 15.) Toisaalta, toisessa merkityksessä kokemus sanaa käytetään kuvatessamme ja puhuessamme hetkellisistä, erityisen voimakkaista, mieleenpainuvista ja merkityksellisistä elämyksistä (Kotkavirta 2002, 16), aistihavainnoista (Niiniluoto 2002, 9), joita voivat olla niin joku kirja, elokuva, matka kuin johonkuhun tutustuminenkin, ja joita sitten kuvaamme vaikkapa miellyttävinä, epämiellyttävinä tai piristävinä ”kokemuksina” (Kotkavirta 2002, 16).

Määriteltäessä kokemus hieman analyttisemmin ja fenomenologisesta lähtökohdasta käsin, saadaan kuitenkin huomattavasti syvällisempi määritelmä, joka omalta osaltaan voi olla myös vaikeaselkoinen, mutta kertonee kokemuksen syntymisestä pintaa syvemmällä. Fenomenologisessa erityistieteessä kokemus nähdään suhteena, jossa mukana on sekä tajuava subjekti ja hänen tajunnallinen toimintansa sekä kohde, johon toiminta suuntautuu. Kokemusta kutsutaan myös merkityssuhteeksi, ja tällöin kokemus on elämyksessä ilmenevä merkityksenanto. Toisaalta tällöin voidaan ajatella, että kokemus on myös yhtä kuin elämys ja merkitys. (Latomaa 2008, 26–28; Perttula 2008, 116–117.) Latomaa (2008, 27) selittää tätä merkityssuhteen, eli kokemuksen, syntymistä siten, että se syntyy kun ”ihmisen mielessä (kokemusmaailmassa), ilmenee jokin merkitys, ’joka asettuu yhteyteen tietyn objektin tai asian kanssa siten, että tuo objekti tai asia ymmärretään ko. mielen (merkityksen) avulla’”. Käytännössä tämä tarkoittaa sitä, että merkityssuhde ja siten myös kokemus syntyvät kun jokin alkaa tarkoittaa jollekin jotakin, eli alkaa viitata johonkin (Latomaa 2008, 27).

Nämä merkitykset ja kokemukset ovat siis kokemusta jostakin ja ne ilmenevät aina jossain psyykkisessä tilassa, elämyksessä, ja siten ovat myös ihmisen elämyksellisiä tiloja (Latomaa 2008, 27). Nämä elämykselliset tilat tai kokemuslaadut, jollaisiksi Perttula (2008, 123) niitä nimittää, voidaan luokitella tunteeseen, intuitioon, tietoon ja uskoon. Sen lisäksi, että kokemus syntyy ja muotoutuu jossain em. elämyksellisessä tilassa, kehkeytyy kokemukset myös johonkin elämäntilanteeseen (Perttula 2008, 133), jolloin elämyksen rinnalla ei voida täysin unohtaa myös ihmisen elämäntilannetta, jossa kokemus esiintyy.

Voitaisiinkin yrittää yksiselitteisesti kuvata kokemuksen rakentuvan suhteena, jossa subjekti ja objekti liittyvät yhdeksi kokonaisuudeksi (Perttula 2008, 113), joka tarkoittanee tulkintani mukaan juurikin sitä, että objekti saa subjektissaan, tekijässään, aikaan jonkin merkityksen, kokemuksen, eikä jää vain pelkän toiminnan kohteen tasolle – ja päivätoimintaa ajatellen juurikin niin, että päivätoiminta saa jonkin merkityksen asiakkaidensa elämässä, sillä sinne tullaan aina vain uudestaan. Käytännössä tarkemmin niin, että ennen objektina, toiminnan kohteena, ollut päiväkeskus ja päivätoimintaan meno alkavat pelkän ajanviettopaikan sijaan tarkoittamaan asiakkaalle paikkaa, jossa on ihmisiä ympärillä ja paikkaa, jossa ei tarvitse olla yksin, ja siten muodostuu jostain päiväkeskusta ”suuremmaksi” johtaen siihen, että päiväkeskukseen meno saa merkityksen ja suhde objektiin, eli päiväkeskukseen muuttuu, ja asiakas

kykenee välittämään tätä kokemaansa merkitystä muille esimerkiksi sanoin. Näitä kokemuksia, merkityssuhteita, joita asiakkaat liittävät päivätoimintaan, tullaankin jatkossa pohtimaan tarkemmin, sillä juuri nämä kokemukset ja merkityssuhteet, ovat keskeisintä antia ja jopa koko opinnäytetyöni ydin.

6.2 Kokemuksen tutkiminen – miten kokemusta voidaan tutkia ja ymmärtää?

Kokemuksen tutkimuksen, fenomenologisen tutkimusstrategian, lähtökohtana ja tavoitteena on ymmärtää kokemuksellinen, siis tutkittava, ilmiö sellaisena kuin se todellisuudessa on ja kuvata tämä ilmiö niin, että se säilyttää oman merkitysyhteytensä muuttumatta tutkijan merkitysyhteydeksi. Jotta ilmiö säilyttäisi alkuperäisen ja todellisen merkitysyhteytensä – ja jotta siis kokemuksen tutkimus tuottaisi luotettavaa tietoa – vaaditaan kokemuksen tutkijalta tietoista pidättäytymistä ennakko-oletuksista sekä teoreettisesta tutkimusasenteesta. (Lehtomaa 2008, 163.)

Kaikkea ja kaikkia ei voida tutkia, mutta käytännössä tutkittava ilmiö voi olla niin muiden ihmisten kuin tutkijankin omaan kokemukseen keskittyvää ja tutkimus rajautua joko tapaustutkimukseksi, yksittäisiin kohteisiin tai laajempiin ilmiöiden joukkoon. Oli tutkittava kohde mikä tahansa, määrittelee kohde tutkimuksen lähtökohdat sekä keinot tutkimuksen toteuttamiseksi, käsittäen niin tutkimusstrategiat kuin aineistonhankintamenetelmät ja –analyysin. (Jyväskylän yliopisto 2010.) Olipa kohteena yhden tai useamman ihmisen kokemus ja tämän kokemuksen ymmärtäminen, on kokemuksen tutkimuksen avainasia että tutkimukseen osallistujille tutkimuksessa olo on vapaaehtoista ja tutkimusaineisto hankitaan sellaisin menetelmin, että se mahdollistaa täydesti ja moniulotteisesti kokemuksen kuvaamisen ilman, että tutkija ohjaisi kokemuksia ja kokemusten kuvaamista (Lehtomaa 2008, 167, 169). Kokemuksen tutkimuksessa käytetäänkin usein aineistonhankinnassa haastatteluja ja tarkemmin ottaen haastatellen sellaisia ihmisiä, joilla on eläviä ja omakohtaisia kokemuksia ilmiöstä, josta tutkimuksessa ollaan kiinnostuneita (Lehtomaa 2008, 167).

Kokemuksia tutkittaessa ja hankittaessa aineistoa haastatteluin painottuu haastattelussa avoimuus ja se, että haastattelutilanteet onnistutaan luomaan sellaisiksi, että haastatellun on mahdollista kuvata yksilökohtaisia ja yksityiskohtaisia tiettyihin elämäntilanteisiin tai –tapahtumiin liittyviä kokemuksiaan. Haastattelut kulkevatkin tällöin hyvin ennakoimattomasti ja lähes täysin haastateltavan ehdoilla. (Lehtomaa 2008,

170.) Lehtomaa (2008, 178) toteaakin kokemuksen tutkimuksen haastatteluin kerättävän aineiston hankinnan osalta, ettei haastatteluaineistoa hankinta vaan väittää sen syntyvän tutkijan kyvystä kuulla, olla läsnä ja tulla vakuutetuksi. Kokemuksen tutkimuksen toteuttaminen ja lopulta aineistojen analysointi vaatii tutkijalta esiymmärryksestä luopumisen lisäksi myös taitoa nähdä ja ottaa vastaan kuullut asiat ihmetellen ja peilaamatta niitä omiin kokemuksiin ja ymmärrykseen (Lehtomaa 2008, 164).

Tutkimusaineiston analysoinnista todettakoon lyhyesti sen verran, että analysoinnissa edetään yksilökohtaisen merkitysverkoston muodostamisesta yleisen merkitysverkon muodostamiseen (Lehtomaa 2008, 181) ja lopulta tutkittavan ilmiön ymmärtämiseen. Analysoinnissa tutkijalta vaaditaan samanaikaisesti siis kykyä nähdä yksityiskohdat että kykyä hahmottaa todellisuus. Analysoinnin ei siis suotta sanotakaan olevan pikkutarkkaa huolellisuutta vaativaa käsityöläisten työhön verrattavaa työtä. (Lehtomaa 2008, 182.)

Kokemuksen tutkimuksen pohjalta ei voida tehdä yleistyksiä tutkimuksen kohteena olevasta ilmiöstä, vaan ennemminkin kokemuksen tutkimus tarjoaa mahdollisuutta ymmärtää tutkittavana olevaa ilmiötä tarjoten siitä uutta tietoa ja löytäen samanlaisia merkitysyhteyksiä eri haastateltujen kokemuksista – ikään kuin tuottaen yleistä tietoa ja ymmärrystä asiaa kohtaan ilman ehdottomia yleistyksiä (Lehtomaa 2008, 186). Koska lopputuloksena ei synny yleistyksiä, on kokemuksen tutkimus pitkälti tutkimuskohdetta kuvailevaa ja tutkimuksen kautta syntyviä tulkintoja ja ymmärtämistä tutkittavaa kohdetta kohtaan (Lehtomaa 2008, 189–190). Kokemuksen tutkimusta tehdessä sekä tutkimusta luettaessa on kuitenkin syytä muistaa, ettei toisen ihmisen ajatusten ja kokemusten ymmärtäminen ole helppoa eikä varsinkaan vielä kuvata noita toisen kokemuksia muille ilman, että ne värittyisivät omien kokemusten pohjalta muuttaen samalla muotoaan. Kokemuksen tutkimuksen tekeminen ja tutkittavan ilmiön ymmärtäminen on siis aina vajavaista ja ymmärrys omaan elämäntilanteeseen kietoutunutta. (Lehtomaa 2008, 192–193.)

7 HAASTATTELUISTA MERKITYKSIIN – ASIAKKAAT KERTOVAT

Toteutetut neljä asiakashaastattelua tuottivat edelläkin esille tulleeesti suuren määrän aineistoa. Haastattelut kulkivat kuitenkin kaikki hyvin eritavoin asiakkaiden omien

kertomuksien, ajatusten ja kokemusten pohjalta, kuitenkin niin, että kaikki oleelliset teemat tulivat keskustelluiksi. Pidin tärkeänä ja tutkimuksen luotettavuutta silmällä pitäen, että asiakkaat saavat vapaasti kertoa ajatuksiaan ja kokemuksiaan ilman, että olisin liian tarkoin seurannut haastattelurunkoa. Haastattelurunko olikin lähinnä käytössä vain sen takia, että aina tarpeen vaatiessa pystyi kysymyksin auttamaan asiakasta pohtimaan teemoja sekä kertomaan ajatuksia syvemmin, silloin kun täysin vapaasti kerronta tuntui vaikealta. Onnistuneet haastattelut ja asiakkaiden halukkuus kertoa rohkeasti ja syvällisesti kokemuksiaan ja ajatuksiaan Toimarista ja sen merkityksestä heidän arjessaan mahdollistivat entistä kattavampaa ja täsmällisempää tietoa siitä, mikä päiväkeskus Toimarin merkitys asiakkaidensa arjessa on – eli juuri siitä, mikä tämän tutkimuksen keskeisin tavoitekin on ollut.

Asiakashaastattelut tuntuvat todentavan hyvin pitkälti samoja asioita päivätoiminnan merkittävydestä kuin millaisia merkityksiä kirjallisuus päivätoiminnalle antaa. Niin asiakashaastatteluissa kuin kirjallisuudestakin piirtyy vahva kuva siitä, että päivätoiminnan ja päiväkeskusten merkitys on tärkeimmillään päihteettömään arkeen tukemista sekä arjessa jaksamista, virkistävää ja arkea rytmittävää, mutta myös arkea katkaisevaa toimintaa sekä paikka, jossa saa vertaistukea ja vaihtelua yksinäisyydelle. Lisäksi päivätoimintaan liitetään vahvoja ajatuksia, sekä kirjallisuudessa että asiakashaastatteluissa, sen mahdollisuuksista sosiaalisten suhteiden luojana ja niiden ylläpitäjänä sekä mielen virkistäjänä ja sitä kautta osaltaan myös niin fyysisen kuin psyykkisenkin kunnon ylläpitäjänä. Näitä asiakkaiden kertomia kokemuksia ja ajatuksia päivätoiminnan merkityksestä arjessa voitaneen seuraavassa pohtia yksityiskohtaisemmin ja eritellen teemahaastatteluissa käytettyjen teemojen mukaisesti.

7.1 Asiakkuus – miten, milloin ja miksi?

Haastattelujen perusteella päiväkeskusasiakkuus tuntuu useimmiten alkavan erilaisin tarpein ja ei olekaan yhtä ainutta syytä, miksi lähdetään toimintaan mukaan. Siinä missä yksi on lähtenyt ensimmäisen kerran Toimarille tarvitessaan pyykinpesua, toinen on tullut mukaan tuntiessaan yksinäisyyttä, kolmannen tullessa mukaan kaverin houkuttelemana samaan aikaan kun neljännen asiakkaan asiakkuus on alkanut tuki-työllistämisyksikön, vaikkapa työharjoittelun, kautta. Yhteistä kaikille, siitäkin huolimatta oli syy mikä tahansa mukaan tuloon, on se, että kaikki asiakkuudet ovat johtaneet lopulta aktiiviseen käyntiin ja mukana oloon. Toisaalta kaikkia asiakkuuksien

alkamista yhdistää myös erilaiset elämänvaikeudet ja tarve saada arjessa jaksamiseen tukea. Jollekin asiakkuuden jatkumisen tärkein syy on, että on paikka, jossa voi olla omana itsenään häpeilemättä ongelmiaan tai arjessa jaksamattomuuttaan.

”- - - tänne ku on tullu ni ei tarvii hävetä, ei mitää... - - - ei täältä ajeta pois ku paitsi silloin ku ovi menee kiinni - - -.”

Toisille ”Toimariasiakkuuden” jatkuvuus ja merkitys näyttäytyy siinä, että on paikka, joka mahdollistaa selvänpäivän ja siten myös tukee päihteettömyyteen, sillä ajatuksella, että on oltava selvä päästessään Toimarille näkemään siellä olevia hyviksi muodostuneita ystäviä, vertaisia.

”- - - täällä on nollatoleranssi ni saapi viettää sitten selvänpäivän... ja no, näkee sit kavereita - - - .”

Haastatteluissa kävi myös esille kolmessa tapauksessa, kuinka Toimari on tullut mahdollisuutena tutuksi ystävien siittä kertoessa tai lehdessä olleen artikkelin johdosta.

”No mä kuulin tuota naapurilta, että tällänen paikka on ja mä menin sinne ja sitten, no siitä tuli ystäviä hirveen paljon - - - .”

”No tota ensimmäinen juttu oli ku mä luin Länsi-Savoo et siin oli ku tää oli just niinku kehitteillä tämä yhdistys ja sit oli paljon tuttuja kavereita, jotka oli siinä puuhassa mukana.”

Toisaalta tämä tuttujen kautta mukaan lähtö kertonee mielestäni osaltaan siitä, kuinka päiväkeskus on edelleen pitkästä historiastaan huolimatta useimmille vieras paikka, mutta jonne löydetään kuitenkin ns. puskaradion kautta, mukana olleiden toimintaan tyytyväisten asiakkaiden toimintaa mainostaessa ja mukaan houkutellessa. Haastatteluista mutta myös toiminnassa itsekin mukana olleena ja siellä asiakashistorioita kuulllessani, mieleen on piirtynyt vahva kuva johdannossakin esille tulleesta alan ammattilaisten tietämättömyydestä päiväkeskuksen olemassa oloon. Harvoin kuulee, ellei kyseessä ole palvelunohjauksesta alkanut asiakkuus, että tieto ja kiinnostus lähteä mukaan olisi tullut muualta kuin puskaradion kautta. Toisaalta eräs haastateltava nosti myös esille ajatuksen siitä, miksi asiakaskunta ei ole suurempi ja samalla todisti entisestään tätä ihmisten tietämättömyyttä päiväkeskusta kohtaan;

”Ja moni tuliski tänne mut se on se kynnyks vaan et ei tiä mikä on Nuijamiestenkatu 7.”

Vaikka positiivisia kokemuksia viestivä puskaradio tavoittaa potentiaalisia asiakkaita, kaupungilla kulkiessa ja nähdessä ”laitapuolen kulkijoita” ja erilaisten ongelmien kanssa kamppailevia, tuntuu kuitenkin, että suuri osa toimintaa tarvitsevia jää vielä tavoittamatta. Se, kuinka näitä toimintaa tarvitsevia tavoitettaisiin enemmän ja kuinka toiminta saatettaisiin paremmin ihmisten tietouteen, on haaste, mutta ei mahdoton. Uskonkin, että se vaatii vain uusia keinoja, eri tahojen yhteisvoimia ja resursseja huomattavasti lisää. Sitä millaisin keinoin ja millaisin lisäresurssein tämä olisi mahdollista toteuttaa, pohditaan jäljempänä ohjaajan haastattelun pohjalta (Ks. 8. Analyysia ja toiveisiin vastaamista – Mahdoton vai mahdollinen tehtävä?).

7.2 Merkitys ja rooli arjessa – ”Tää vaan on vähän ku kakkoskoti”

Keskusteluun Toimarin roolista arjessa sekä merkityksestä arjessa selviytymiseen liittyi vahvasti se, että merkittävyttä ja roolia perusteltiin sen kautta, mitä Toimari arkeen antaa ja mikä siellä on sellaista, että siellä käydään vuosienkin jälkeen. Osaltaan merkitykseen ja rooliin arjessa kietoutuvat myös sekä edellä olevat syyt asiakkuuden alkamiseen ja sen jatkumiseen, kuin myös jäljempänä käsiteltävät toiminnallisuudet ja ryhmätoiminnot. Kattavamman kuvan saamisen vuoksi pyrin kuitenkin käsittelemään näitä kaikkia erillään, luoden samalla myös jäljempänä kuvaa siitä, kuinka merkittävää pienryhmätoiminta tai joku yksittäinen toiminnallisuus tai aktiviteetti sellaisenaankin voi asiakkaalle olla ja antaa paljon – vaikkapa jopa niin, että asiakas kävisi vain parin tunnin ajan Toimarilla osallistumassa viikoittaisiin bingo- ja tietokilpailutuokioihin.

Keskusteltaessa Toimarin merkityksestä arjessa, esiin tuntui piirtyvän kaikkien haastateltujen kohdalla ajatus jollain tapaa siitä, että Toimari poisti yksinäisyyden ja oli vaihtoehto yksinäisyydelle. Toimari kuvattiinkin yksinäisten paikkana, jossa ei tarvinnut olla koskaan yksin ja joka teki arjesta vähemmän yksinäisen.

”Niinku sellanen yksinäisten paikka.”

”Enkä mä halua olla yksin!”

Toisaalta paikka nähtiin myös tuttuna ja turvallisena paikkana, jonne saa tulla ilman suurempiakin murheita tai elämänongelmia ja joka voi myös katkaista arjen rutiineja ja siten parantaa arjessa jaksamista.

”- - - ku en miä oikee välttämättä tarvia niinku tämmösiä paikkoja, voi joskus käydä kahvilla ja juttelemassa, mutta ei oo oikeen semmonen akuuttitarve mulla mihinkää tämmösii - - - mutta tää Toimari, ni mä oon tottunu täällä nyt käymää ja tää on jotenki tuttu ja turvallinen paikka käyä.”

Toisaalta päiväkeskus nähtiin myös paikkana, joka luo rutiineja rytmittäen arkea, kun on joku paikka jonne lähteä kotoa mm. television äärestä näkemään ystäviä tai tekemään jotain muuta mieluisaa puuhaa. Haastatteluissa Toimariin liitettiin usein myös ajatuksia sen mahdollisuudesta piristää ja virkistää arkea, mm. juurikin sen takia, että tulee poistuttua kotoa ihmisten ilmoille ja tekemään jotain yhdessä muiden kanssa.

”No kyllä mä sen oon huomannu et ku mä tänne oon aina lähössä tai tulen ni jotenki on mieli semmonen ku tietää et pitää lähteä - - - ku on johonki lähteä ni tota - - - on jotenki virittäytyneempi olo ku että se että ei tarvis lähteä päivällä mihinkä. Siinä sit vaan pähkäilis ja kattoo sitä telkkaria ni ne päivät menee sit sillein ja tulee sit sellanen lötsö olo loppujen lopuks päivän aikana jos ei käy missään.”

Alkuun muutama haastateltu ajatteli kuitenkin Toimarin merkitystä ja siellä käymisen syitä pohtiessaan, ettei Toimarilla käynti niin merkittävää heidän arjessaan olisi, mutta ymmärsivät pian kuitenkin itsekin, että Toimarilla oli oltava jotain merkitystäkin heidän arjessaan, sillä tulivathan he sinne aina uudestaan ja uudestaan täysin vapaaehtoisesti.

”Jos aatellaan vaikka, että äsken ku sanoin, ettei tällä oo merkitystä ni on tällä varmaan kuitenkin aika iso merkitys tänne tulemisella ja täällä käymisellä.”

Lisäksi Toimarista piirtyi haastattelujen kautta entisestään vahvempi kuva siitä, että kynnys Toimarille tuloon oli hyvinkin matala ja sinne tulo koettiin aina helpoksi ja miellyttäväksi, jopa luonnolliseksi. Toisaalta haastatteluissa korostui myös useaan otteeseen, kuten edelläkin on tullut esille yhden haastatellun kommentissa asiakkuudesta puhuttaessa, että Toimarille saa tulla omana itsenään ja ilman häpeän tunnetta.

”No se on nyt varmaan se et tän on kokenu kuitenkin aina sellaseks paikaks mihin voi tulla aina ilman jännityksiä ja muuta, et se on hyvin luonnollista aina tulla tänne kuitenkin.”

Huomion arvoista oli myös, kuinka yksi haastateltu kuvaili Toimarin jopa pelastaneen hänet rikoksen tielle ajautumiselta sekä pitänyt fyysistäkin kuntoa yllä kun Toimarilla

sai puuhastella ja tehdä kaikenlaisia hommia – talon kunnossapidosta lähtien aina kaikenlaiseen yhdessä tekemiseen ja pelailuun. Samainen haastateltava kuvaili Toimarin myös olevan kuin toinen koti. Kotiin vertaaminen on mielestäni vahvasti kuvailtu, mutta samalla Toimari on määritelty sen kautta hyvinkin merkittäväksi paikaksi, mikäli ajatellaan sitä, että kotiin liitetään yleensäkin vahvoja ajatuksia, siitä että koti tarkoittaa turvallisuutta, rauhallisuutta, menneisyyden muistoja sekä tulevaisuuden suunnitelmia, mutta myös paikkaa, jossa ihminen kokee olevansa oma itsensä ja voi tehdä itselleen tärkeitä asioita (Wikipedia 2010).

”Toimintakeskus on niinkö ollu mulle eräänlainen koti kuitenkin, mutta tietysti oma koti on aina ollu ja tuota... mutta mutta, miten mä nyt sen sanoisin että tuota, se on kuitenkin jollain tavalla pelastanu mut että ei oo tullu mitää vankilakierteitä ja rikosrekisteriä ei mitään.”

”Mut täällä on kuitenkin pysynyt sellai työhommis ja siis sellai et kuitenkin et pystyy jotai tekee vielä...”

Lisäksi lähes kaikki haastatellut toivat jossain määrin esiin sosiaalisuuden – joko niin, että Toimarin merkitys korostui sosiaalisten suhteiden ylläpitäjänä tai sitten niin, että Toimarilla on ollut vahva merkitys sosiaalisten taitojen kehittymisessä ja niiden ylläpitämisessä ja siinä että on pystynyt ja uskaltanut ottaa kontaktia ihmisiin ilman viinaa tai häpeän tunnetta.

”Ilman viinaa minä en niinku oikeestaan pysty keskustelemaan – paitsi täällä.”

”No ohan tääl et sosiaaliset taidot kasvaa ja sitten tuota yhteen aikaan oli sellai ettei tuota oikeestaan uskaltanu kellekää mitää sanoa tai kehannu sanoa, mutta tuota nykyä on että mä uskosin että tuli kuka tahansa tuosta ovesta ni pystyy. Eli riittää tasia siihen ettei enää vetäydy kuoreensa.”

Sosiaalisuuden merkitys korostui myös muutaman haastatellun ottaessa esille Toimarin mahdollisuuden tukea selvään ja päihteettömään päivään. Toimarin mahdollisuus tukea päihteettömään päivään perusteltiin sekä sillä, että oli oltava selvin päin osallistuaan toimintaan tai ylipäättään saadakseen tulla Toimarille, mutta myös sillä että Toimari mahdollisti mielekästä ja virkistävää toimintaa sekä ihmisiä, etenkin vertaisia, ympärille, jolloin ei myöskään tullut tarvetta lähteä poistamaan yksinäisyyttään ravintoihin tai etsimään tekemistä tai lohtua arkeen päihteistä.

Yhtenä melkoisen tärkeänä Toimarin merkityksenä piirtyi myös toiminnan maksuttomuus ja se, että paikka oli kaikille avoin ja sinne oli helppo tulla. Lisäksi paikan merkitystä tuntui korostavan myös entisestään se, ettei vastaavanlaisia paikkoja ole muita tarjolla Mikkelin alueella, sillä muutamat muut päivätoimintakeskukset, joita paikkakunnalla on, koettiin sopimattomiksi ja niissä ei viihdytty tai niistä ei saatu riittävää tukea tai niihin vaadittiin jopa lääkärin lähete ja siksi kynnys hakeutua toimintaan mukaan oli suurempi.

”No nytenhä se tän hetkinen tilannehan on se et tuota Mikkelin kaupunki on ikäväkylä riisunu hirveesti näitä kaikenlaisia toimintoja, eli esimerkiksi eläkeläisten puutyöt kaikki nää. Harrastustoimintaa vähennetty tai tehty maksulliseksi, et tuota ihan tuota tää oli tarpeen sanelema juttu et miä tulin tänäki vuonna tänne, tää on onneks vielä maksutonta ja vieläku on sellanen yksinäinen ihminen ni tää on hyvin tärkeä juttu. Jo pelkkä tieto siitä, että tää on olemassa jo vaikuttaa, et se poistaa paljon sellasta niin sanottua ahdistusta ja stressiä. - - - Meikäläisen ikäiselle tarkoitettu päivätoimintakeskus tuolla (mainitsee paikan) ni sinne ei pääse enää ku lääkärin määräyksellä, että tänne nyt ei tarvi.”

”Kävin tässä (mainitsee paikan nimeltä), mut siel oli tuota.. nämä oli nämä ihmiset erilaisen elämäkokemuksen omaavia ja se oli tuota... ei mul oo mitää huonoo juttuu ollu sieltä että tuota, en oikein tuntenu sillä tavalla niinku tässä. - - - ja ku siel ei ollu ohjaajaa ni se ei toimi.”

Toisaalta paikkaan ja sen merkitykseen liitettiin myös ajatuksia, että siellä mahdollistui monen sellaisen asian tekeminen, mitä ei yksin tulisi ehkä tehtyä, kuten esimerkiksi käytyä taidenäyttelyissä tai lähdettyä vaikka pulkkamäkeen. Myös erilaiset harrastukset kuten mm. käsitöiden teko, talon kunnossapito ja punttiennostaminen nähtiin mahdollisuuksina, joita ei ehkä kotona ja omassa kotiympäristössä tulisi tehtyä tai niiden tekeminen olisi vaikeampaa yksin ja jopa resurssienkin, mm. käsityötarvikkeiden tai punttien puuttuessa.

Toimarin merkitys arjessa voitaisiinkin tiivistää hyvin erään haastellun toteamukseen siitä, että arki saattaisi olla vaikeampaa, jos Toimaria ei olisi.

”Luulisin et ois vaikeempaa jos ei ois tätä paikkaa.”

Tässä ajatuksessa, joka omalla tavallaan kuvaa lyhyesti kaikkien muidenkin haasteltujen ajatuksia, kiteytyy koko Toimarin merkittävyys. Toimarin merkittävyys tuntuukin olevan monesti juuri se, että se on paikka, joka mahdollistaa paljon – niin hen-

kisesti kuin fyysisestikin. Se on paikka, joka tarjoaa mielekästä tekemistä aktiviteettien ja yhdessä olon kautta, katkaisee tai rytmittää arkea, tarjoaa matalan kynnyksen paikan hakea ja saada apua, mutta myös pitää yllä fyysistä ja psyykkistä kuntoa ja toimintakykyä. Se on paikka, joka antaa jokaiselle jotain – juuri sitä, mitä jokainen tarvitsee tai sieltä hakee. Se on iso ja korvaamaton voimavara jokaiselle siellä kävijälle, ja ilman sitä, arki saattaisi olla hyvinkin erilainen – ja vain huonolla tavalla.

7.3 Toiminnallisuus ja sen merkitys arjessa

Erilaisilla taide- ja kulttuuriharrastuksilla sekä sosiaalisella pääomalla, siis myös yhteenkuuluvuudella ja sen tunteella, on todistettusti terveydellisiä vaikutuksia (Hyypä 2007, 156; Hyypä & Liikanen 2005, 104). Toimarilla tämä terveydellisten vaikutusten tunnustaminen näkyikin mm. vaihtelevissa toiminnallisuuksissa ja monenlaisissa aktiviteeteissa, milloin suunnaten nauttimaan kulttuuri- ja taide-elämyksiä, milloin niitä itse toteuttaen, mutta myös tehden yhdessä arkisia asioita vahvistaen samalla yhteenkuuluvuutta ja piristäen asiakkaiden toisinaan yksinäistä tai tasaista arkea. Sen lisäksi, että nämä erilaiset toiminnallisuudet ovat tärkeitä hyvinvointia ja jaksamista edistämään ja merkittävä osa myös kuntouttavaa toimintaa, on niillä myös monenlaisia syvällisempiäkin merkityksiä asiakkaille itselleen. Lyhyesti toiminnallisuuksien ja erilaisten aktiviteettien voisikin todeta olevan tärkeä osa koko Toimarin arkea sekä siten myös asiakkaiden arkea – arkea piristäviä hetkiä sekä hetkiä, jotka antavat aikaa erilaisille tunteille, unohtamatta myöskään niiden mahdollisuutta tarjota asiakkaille uusia kokemuksia.

”Joo nää on hyvin tärkeitä, onhan ne. Bingot ja tietokilpailut ja kaikki tälläiset. Oli se toiminta mitä hyvänsä, ni nehän on hirveen tärkeitä.”

”Virkistää ku saa olla mukana ja tehdä siin joukon mukana.”

Toiminnallisuuksista keskustellessa pariin otteeseen piirtyi kuva siitä, että oli hyvä asia, että oli olemassa tiettyjä vakiintuneita toimintatuokioita, joita sai odottaa jännityksellä, mutta myös uudet vaihtuvat toiminnallisuudet nähtiin piristävänä vaihteluna ja positiivisena lisänä viikko-ohjelmassa. Suoria vastauksia siihen, mitkä toiminnallisuudet olivat merkittävimpiä tai tärkeimpiä ei tullut, sillä käytännössä haastattelujen aikana kaikki vakiintuneet aktiviteetit nostettiin esille todeten niiden olevan sekä kivoja, tärkeitä että hyviä sellaisenaan eikä niitä voi asettaa paremmuusjärjestykseen.

Sen suuremmin erittelemättä tai laittamatta tärkeysjärjestykseen tärkeinä aktiviteetteina nousivat esille vakiintuneet tietovisa ja bingo jokaisessa haastattelussa, juurikin niiden aikana koettujen yhteenkuuluvuuden tunteiden takia. Erilaisten tunteiden kokeminen tuntuikin olevan yksi merkittävä tekijä vaikuttamaan siihen, millaisista toiminnallisuuksista pidettiin ja millaisia toiminnallisuuksia odotettiin. Kaikissa haastatteluissa tuntui lisäksi korostuvan myös yksi seikka – yhdessä tekeminen, niin kilpailuhenkisesti kuin ”yhteen hiileen puhaltaenkin”.

”No se on se pelkkä yhdessä olo ku näkee et kaikki... no jos joku tuollainen hernekeittopurkki on palkintona ja siitä kisaillaan kuule ni siinä ollaan niinku mukana.”

”Nää tälläset [bingo ja tietovisa] ku on just jännä, ku tulee sellasta kilpailuhenkeä.”

”Se on joku sellanen yhteenkuuluvuuden tunne - - -”

”No tää perustoiminta [on haastatellun mielestä tärkeää] ku porukalla ollaan ja tääl käy erilaisia ihmisiä ja sekoillaan yhdessä.”

Yhdessä tekeminen ja erilaiset tunnetilat tuntuivat siis haastatteluiden perusteella olevan tärkeimpiä seikkoja määrittämään sitä, mikä toiminnallisuus koettiin tärkeäksi. Yhdessä tekeminen ja erilaisten tunteiden kokeminen nousivat esille myös kyseltäessä parhaimpia muistoja Toimarin toimintaan liittyen. Muistoina mainittiin usein juuri sellaisia toiminnallisuuksia, joissa korostui yhdessä tekeminen, onnistumisen elämykset sekä erilaisten tunteiden kokeminen. Muistoja ei niinkään kerrottu yksittäisten aktiviteettien mukavuuden kautta vaan enemminkin kuvaillen niitä tunnetiloja ja yhdessä suoritettuja asioita, joita jokin aktiviteetti tai päivä on sisältänyt, ja siksi jäänyt muistiin.

”No niitä on kuule niin paljon [parhaita muistoja] mutta sellasta hauskaa.. hauskaa kokemusta oisko nyt joku sellanen että tuota... [kertoo eräästä muuttokeikasta, jossa oli mukana, ja johon liittyi erinäisiä sekaannuksia ja vaikeuksia] - - - Mä aattelin sillo et tää on mahoton keikka et tästä ei kyl selvitä läpi - - - mut kaikki onnistu vielä ja se... sellanen tilanne ku lähtee purkautumaan ni tulee se onnistumisen kokemus.”

”Sellaset pikkujoulut ja sit joilleki nää lähtöjuhlat ku tehhä niitä - - -, viime pikkujoulut oli kyllä sellanen [paras muisto]. Mä olin kyllä tietty itteki siin esittämässä siellä - - - mutta se oli niinku sellanen erilaisempi kaikista pikkujouluista, mitä nyt on ollu. Että se jäi aika paljon mieleen, senki

vuoks että täällä oli nii jumalattoman kylmä että me meinattii kaikki paleltua kerta kaikkiaan.”

Nämä erilaiset toiminnallisuudet tuntuvatkin piirtyvän merkittäviksi ei vain sen takia, että aika kuluisi nopeasti ja olisi jotain tekemistä, vaan juuri siksi, että ne herättävät erilaisia tunteuksia ja kokemuksia yhdessä koettaviksi. Joukkoon mahtuu niin kokemus ja tunne arjen katkeamisesta ja vaihtelusta arjessa, virittäytynyt olo ja tekemisen ilo, kilpailuhenkisyys, jännitys, onnistumisen kokemukset, yhteenkuulumisen tunne, hyväksytyksi tuleminen tunne kuin myös uusien asioiden kokeminen kuin myös vaikkapa toisista ja toisilta oppiminen. Kenties nämä tuokiot ja yhdessä tehdyt jutut voivatkin olla jollekin ainoita hetkiä kun saa tuntea, kokea ja näyttää näitä erilaisia tunteita ja tunnetiloja turvallisessa ympäristössä, jossa saa olla täysin oma itsensä.

Tästä ”ihan perusjuttujen” ja yhdessä tekemisen tärkeydestä kertoo myös se, kuinka jopa musiikin kuuntelu ja musiikista puhuminen tuntuvat olevan tärkeää tekemistä asiakkaille, kunhan sekin vain tapahtuu yhdessä. Musiikki nousi pariinkin otteeseen haastatteluissa esille. Vaikkei musiikki aina ollut suoraan ohjattuna tuokiona, se oli merkittävä osa koko arkea, sillä Toimarilla musiikki onkin kokoajan läsnä radion ollessa lähestulkoon kaiken aikaa auki. Jos keskustelun aiheet muuten tuntuvat tyrehtyvän, löytyy radion soittamista musiikkikappaleista aina uusi keskustelun aihe – siinä missä toinen kommentoi esiintyjää, toinen saattaa kommentoida kappaletta, kolmannen kertoessa artistista ”nippelitietoja” tai muistoja, joita artisti tai kappale herättää. Tämän sain huomata sekä kesän aikana Toimarilla ollessani töissä kuin myös myöhemmin ollessani Toimarilla harjoittelussa ja tehdessäni tätä opinnäytetyötä. Tässä tulee hyvin esille, se tosiasia, että musiikki ja kulttuurielämykset – kaikki normaali yhdessä tekeminen – vaikuttavat ihmisiin hyvin moniulotteisesti; niin sosiaalista, psyykkistä kuin fyysistäkin hyvinvointia edistävästi (Hyypä & Liikanen 2005, 134), kuten edelläkin jo todettiin. Lisäksi musiikki todellakin tuntuu auttavan unohtamaan ikävän arjen, parantaa mielentilaa, saa tekemään ja motivoitumaan ylipäänsä johonkin tekemiseen ja yhdessä kuunneltuna jopa moninkertaistaa iloa ja vahvistaa yhteenkuuluvuutta (Bojner-Horwitz & Bojner 2007, 101).

Tapausesimerkki kesältä Toimarilla vahvistaa entisestään sitä, ettei toiminnallisuuden tarvitse aina olla ”perusaskareiden” tekemistä ihmeellisempää – kunhan vain puuhataan yhdessä. Seuraava ote on kesällä kirjoittamieni opinnäytetyötäni silmällä pitäen

kirjoitettujen muistiinpanojen mukailtu pätkä, joka kuvastanee hyvin sitä, kuinka yksinkertainenkin toiminnallisuus voi toimia ja osoittautua merkittäväksi osallistujille.

Heinäkuu 2010

”Oli miun ensimmäinen kerta kun jouduin itsenäisesti suunnittelemaan räätäliryhmän kokoontumisen. Toiminta oli kuitenkin äkkiä suunniteltu ja päätetty, sillä viikolla eräs asiakas antoi miulle erittäin hyvän idean sille, mitä me tehtäisiin – ”Levyraati, se me pidettäisiin”, ajattelin kun asiakas esitti toiveen, että joskus ihan vain kuunneltaisiin yhdessä musiikkia.

Ja niinhän sitä sitten tehtiinkin, yksi levyraati kiitos – ja kivaa oli! Mietin jo alkuun, että levyraatihan voisi olla hyvinkin tavoitteellista oikein toteutettuna ja se mahdollistaisi paljon; se olisi a: sekä vaihtelua ja toiveeseen vastaamista mutta myös b: aikaa ja mahdollisuutta jokaiselle tuoda esille itselleen tärkeitä asioita – musiikkia ja niitä ajatuksia ja muistoja, joita jokin kappale tai esittäjä mielissä herättää ja ennen kaikkea c: se olisi hetki, jolloin jokainen pääsisi sanomaan mielipiteensä ja tulisi kuulluksi – se olisi hetki, joka antaisi kaikille aikaa sanoa mielipiteensä mutta myös kuulla muiden mielipiteitä, unohtamatta myöskään sen mahdollisuuksia kehittää argumentointitaitoja.

- - -

Sillä siis mentiin – näillä tavoitteilla. Lopputulos oli varsin hyvä – tavoitteet täyttyi, ehkä yli odotustenkin.

Levyraadın jälkeen mieleeni tuli heti, kuinka levyraati toimi välineenä, jonka kautta osallistujat saivat tuoda esille itselleen tärkeitä ja mieluisia asioita, mutta myös välineenä, joka mahdollisti itselle tärkeiden asioiden tekemisen yhdessä, jakaen sen elämyksen ja kokemuksen kaikkien muiden kanssa. Muistiin on kirjattava myös se, kuinka levyraatia tultiin pyytämään uudelleen seuraavana päivänä tai kuinka eräs asiakas totesi levyraadın myötä oppineensa kanssaihmisistä paljon uutta. Se ei vain ollut parantanut argumentointitaitoja tai antanut hetkeä sanoa omaa mielipidettä vaan se opetti jopa jotain uutta kanssaihmisistä – jopa ihmisestä, jonka oli tuntenut parikin kymmentä vuotta; omien lempikappaleiden esittämisen myötä vanhat ystävät löysivät toisistaan uutta ja ennestään tuntematonta – yllättävän musiikkimaun.

Musiikki herätti ajatuksia, tunteita ja keskustelua, mutta myös opetti paljon uutta. Se oli väline, joka mahdollisti paljon – kenties vain taivas on rajana sitä hyödyntäessä?!”

Mieleeni tuleekin vain yksi ajatus, joka on päässäni ollut jo ensimmäisten Toimari viikkojen jälkeen. Toiminnallisuuden ei kenties tarvitse olla mitään yhdessä puuhastelua ihmeellisempää ja jo pelkkä yhdessä tekeminen ja tilaisuus voida kokea erilaisia tunteita voi riittää. Ohjaajan rooli tällaisessa korostunee entistä enemmän siis läsnäolijana ja näiden onnistuneiden kohtaamisten ja yhteisten hetkien luojana. Kenties

joskus ihan vain yhdessä pelailu ja pohtiminen antavatkin enemmän kuin päätä hui-
maavat seikkailut?

7.4 Pienryhmät ja niissä mukana olon merkitys

Toimarilla on toiminut lähes sen alkuajoista alkaen erilaisia pienryhmiä ryhmähoidol-
lisin tavoittein, etenkin vertaisryhmien muodossa. Nämä ryhmähoidolliset vertaisryh-
mät pyrkivät saamaan aikaan keskustelua ryhmäläisten välille sekä pyrkivät antamaan
uusia näkökulmia ja ajatuksia ryhmäläisille. Tärkeimpänä nämä ryhmät tietenkin an-
tavat ryhmäläisille tilaa ja aikaa tulla kuulluksi ja ymmärretyksi sekä mahdollisuuden
jakaa kokemuksiaan. Nämä ryhmät kohdistuvat erilaisissa elämäntilanteissa oleviin ja
niiden kautta mahdollistuu yksilöllisempi ja räätälöidympi tuki. Yksi ryhmä kuitenkin
koostuu aina saman ongelman kanssa kamppailevien tai saman tavoitteen asettaneiden
ihmisten kesken. (Heikkinen-Peltonen, Innamaa & Virta 2008, 112, 114.) Toimarilla
näitä tälläkin hetkellä toimivia ryhmiä ovat Rääteliryhmä, joka keskittyy riippu-
vuusongelmaisiin sekä tilapäisesti tauolla oleva Muijaryhmä, jonka keskeisin tavoite
on antaa naisille omaa heille varattua aikaa miesvoittoisen asiakaskunnan keskellä
sekä mm. tukea naiseutta pureutumalla naisia koskeviin ja heitä kiinnostaviin aiheisiin
(Myllymäki 2009, 12).

Vaikka haastatteluissa sivuttiinkin melkoisen lyhyesti ja nopeasti kaikissa neljässä
haastattelussa pienryhmätoimintaa, kerkesi haastatteluiden aikana nousta esille myös
joitain perusteluita näiden pienryhmien merkityksestä, joskin ei kaikissa haastatte-
luissa niinkään suoraan vaan ennemminkin rivien välistä luettavasti. Näiden vertais-
ryhmien merkitys asiakkaille haastattelujen perusteella näyttäytyi vahvasti juuri näi-
den ryhmätoimintojen tavoitteenakin olevana vertaisuutena ja mahdollisuutena tulla
kuulluksi ja ymmärretyksi.

”Se näyttää niinku tiiätsä se ryhmäjuttu... et siellä pääsee sit puhumaan
nekin, jotka on niinku tavallisesti hiljaa - - -”

”Toi niinku toi ryhmäjuttu ni siinä pääsee niinku sanomaan ne asiat - - -”

Ryhmien nähdään vahvasti edistävän ja mahdollistavan mm. tätä edellä esille tullutta
ajatusta keskustelun mahdollisuudesta ja tarkemmin ottaen mahdollisuudesta tulla
kuulluksi ja ymmärretyksi, mutta rivien välistä on tulkittavissa myös ryhmien anta-

van yksilöllisempää tukea mm. syvällisempien keskusteluiden kautta. Mahdollisuuden tulla kuulluksi ja etenkin ymmärretyksi liittyi vahvasti myös ajatus ja kokemus siitä, että pienryhmissä asioista voidaan keskustella vapaammin ja jopa vitsiä heittäen. Eräässä haastattelussa tulikin esille mm. vitsin heittämisestä, että jopa vakavista ongelmista ja elämäntilanteista pystytään pienryhmässä keskustelemaan vitsien varjolla ja toisia ymmärtäen ilman paheksuvia tai vieroksuvia katseita, kuten joku asiasta tietämätön ehkä saattaisi reagoida.

Vaikka myöhemmin risuja ja ruusuja kuvaillessani (ks. 7.5 Risuja ja ruusuja) totean mm. pienryhmien sisältöjen ja kokoontumisajan saavan jopa kolmelta haastatellulta kritiikkiä, neljännen haastatellun ollessa ryhmiin osallistumaton, nousee haastattelussa kuitenkin esille joitain seikkoja, jotka puhuvat vahvasti pienryhmien puolesta ja niiden mahdollisuudesta tukea arjessa selviytymistä ja etenkin virkistää arjessa. Vaikka haastattelussa käy ilmi, että pienryhmien ajatellaan olevan vain päivänjatketta ja ”pidentyneitä” aukioloaikoja, voidaan rivien välistä lukea myös tarvetta ryhmille, mm. sen takia, että ne mahdollistavat paljon sellaista talon ulkopuolellekin sijoittuvaa toimintaa, mitä muuten ei päivän aikana ison asiakasmäärän takia ehkä voitaisi tehdä.

Kaikki kolme ryhmiin osallistunutta haastateltua nostivat parhaimpina ja arkea tukevimpina, tarkemmin määritellen arjessa virkistävinä, aktiviteetteina erilaiset arjen askareet yhdessä tehden, mutta myös erilaiset liikuntatuokiot ja vierailukäynnit missä tahansa paikassa. Lisäksi kaksi korosti entisestään keskusteluiden tärkeyttä. Eräs haastateltu tiivistä varsin kuvailevasti pienryhmien merkityksen todetessaan erilaisten toimintojen – jossakin käymisen, pelaamisen tai minkä vain tekemisen – katkaisevan ja virkistävän yksitoikkoista alkoholistin arkea. Tämä haastatellun asiakkaan kommentti lähti alkujaan siitä, että hän kritisoi pienryhmistä hävinneen syvällisyyden ja niistä tulleen vain sitä, että ”jossaki käyää tai pelataa tai tehhää jotaki”, jatkaen kuitenkin siihen, että näki tämän kaiken pienryhmätoiminnan kuitenkin olevan syvällisyyden puutteesta huolimatta positiivista keskellä yksitoikkoisesta alkoholistin arkea.

Vaikka pienryhmätoimintaa kritisoitiin paikoitellen paljon ja välillä se näytti saavan enemmän kritiikkiä osakseen kuin perusteluja tärkeydestä, näkisin tämän kritiikin julkisanomisen sekä kuitenkin halun olla toiminnassa mukana osaltaan kertonevan vain ryhmän tärkeydestä. Halu kertoa kritiikkiä ääneen ja suoraan kertonee varmasti myös siitä, että ryhmä koetaan tärkeäksi ja sitä halutaan muuttaa ja kehittää entisestään tu-

kevampaan ja palvelevampaan muotoon, sen sijaan, että tyydyttäisiin vain jäämään ryhmän ulkopuolelle, koska toiminnan ei koeta palvelevan tai tukevan riittävästi.

7.5 Risuja ja ruusuja

Vaikka Toimarin toimintaan oltiin kaiken kaikkiaan tyytyväisiä ja lähes kaikki haastatellut toivat esille säännöllisen ja vakiintuneen viikko-ohjelmakäytännön hyvänä asiana, nousi esille joitain yksittäisiä toiveita ja ajatuksia sitä, mitä toiminta voisi olla enemmän, mitä uutta toimintoihin voisi ottaa lisää ja vastaavasti mitä ehkä jättää pois. Yhtenä asiana esiin nousi ajatuksia siitä, että toimintaa tulisi olla lisää vaikka se nykyiselläänkin koettiin hyväksi, ja etenkin alkuviikolle kaivattiin enemmän ohjelmaa, sillä tällä hetkellä toiminnallisuuksien koettiin painottuvan liiaksi loppuviikolle.

”No sellanen niinku täällä jo on niinku näitä bingoja ja muita tietokilpailuja ja muita, et jotain sen tyylistä vois ku alkuviikkohan täällä on niinku aikataavalla ilman ohjelmaa.”

Toisaalta yksi nosti esille myös toiveen, että kuunneltaisiin enemmän asiakkaiden toiveita viikko-ohjelmaa suunniteltaessa.

”Kyl mä niinku sitä mieltä oon et enemmän kuunneltais kuitenkin, siis sillai että ettei sillai et yks päättää.”

Kuitenkin, kuten eräs haastatelluista totesi, että ”ku kaikki ihmiset ei tykkää samoista asioista”, niin lisättiinpä mitä vain tai jätettiinpä jotain poisikin viikoittaisista tuoki-oista ja viikko-ohjelmasta ei kaikkia voitaisi koskaan miellyttää täysin – sillä aina olisi joku, joka ei jostain pitäisi.

Haastatteluista nousi esille muutamia varsin hyviä ja helpostikin toteutettavia ideoita, jotka voisivat kuvitella osaksi viikko-ohjelmaa jossain vaiheessa, ainakin silloin tällöin toteutettuina vaihtelun muodossa. Esille nousi mm. ajatuksia uusien erilaisten ryhmien, esim. keskusteluryhmien, aloittamisesta, sillä pariinkin otteeseen eri haastattelutilanteissa nousi se, että tämän hetkiset ryhmätoiminnot ja viikko-ohjelma eivät antaneet riittävästi tilaa ja aikaa syvällisemmille keskusteluille. Lähinnä kummassakin tilanteessa kritiikki osoittautui useamman vuoden ajan toimineeseen ryhmätoimintaan, jonka perimmäinen tarkoitus oli haastateltujen mukaan kadonnut, eivätkä haastatellut

enää kokeneet ryhmän antavan yhtä paljon tukea kuin silloin kun se sisälsi syvällisempiä keskusteluja mm. ”repsahduksista”.

”No mä oon sitä mieltä et keskusteluryhmiä pitäs olla. Niin miehille kuin naisilleki, että tuota.. ettei se ois vaa et yks puhuu ja muut kuuntelee - - -.”

”Sen merkitys on niinku sellanen et myä käyää tuollaki... jossaki käyää tai pelataa tai tehhää jotaki - - -, siin ei oo sitä syvällisyyttä.”

Pienryhmistä puhuttaessa ajatuksia herätti myös näiden pienryhmien sijoittuminen aikatauluun – Toimarin kiinnimenon jälkeiseen aikaan. Siinä missä yksi näki, että ryhmässä mukana olo oli vain päivän jatketta eikä tarvinnut lähteä yksin kotiin ”nökköttämään”, näki toinen ryhmän vain pidentävän päivää ja kotona olevat hommat joutuivat odottamaan. Yksi haastateltu miettikin, josko ryhmän olisi jotenkin mahdollista kokoontua talon aukioloaikana.

Tämä edellä mainitsemani keskustelutarve nousi esille myös erään haastatellun nostessa esiin opiskelijat ja harjoittelijat sekä heidän roolinsa toiminnassa. Haastateltu antoi ymmärtää opiskelijoiden ja harjoittelijoiden olevan merkittävä ja mukava lisä toiminnassa, mutta näki, että liian usein heidän roolinsa oli vain pelata asiakkaiden kanssa korttia.

”- - - mut mä toivoisin niinku näiltä opiskelijoilta jotai enemmän, että et se ei voi olla sitä et tikkipokkaa tälleinäin.”

Haastateltu pohtikin, että olisi tärkeää, että opiskelijat ja harjoittelijat jututtaisivat aktiivisemmin asiakkaita, kyselivät heiltä heidän ongelmistaan ja antaisivat heidän kertoa mm. sellaisia totuuksia alkoholistin elämästä, joita ei opita vain kirjoista luke-malla. Haastateltu totesikin asiakkaiden olevan parempia asiantuntijoita kertomaan esimerkiksi alkoholismista ja syistä esimerkiksi siihen, miksi joku juo kuukaudenkin putkeen. Haastatellun kommentista onkin mielestäni luettavissa rivien välistä vahva halu päästä kertomaan omista ongelmistaan ja tulla kuunnelluksi, mutta toisaalta myös halu päästä korjaamaan opiskelijoiden ja harjoittelijoiden käsityksiä alkoholisteista ja heidän juomisensa syistä ja siten antaen heille lisää työkaluja ymmärtää alkoholiongelmaa ja alkoholiongelmaisia ihmisiä.

”No kyl mun mielestä on mukavaa ollu ja tääl näitä opiskelijoita käy, ja hirveen paljon tääl on olluki - - - joka on ihan mukava ni --- hyökii oppii näkemään. Sit myöski ne vois kysellä ku tääl on aika koviaki alkoholin

ammattilaisia, ni he pystys kertoo siihen että tuota... mut jotenki musta tuntuu et näil opiskelijoilla alkaa olee tietoa enemmän ku näil kentällä olevilla ihmisillä [tarkoittaa alkoholisteja], et ei se voi olla nii, vaan tuota et näitä haastatteluja pitäis olla ja nää kertot et mitä se on ja mikä se ajaa siihen et joku alkaa dokaa vaikka kuukauden.”

Toisaalta myös yksi haastateltu otti esille, ettei kaipaisikaan yhtään enempää keskustelumahdollisuuksia tai ryhmissä tapahtuvaa yhdessä pohtimista vaan toivoi keskustelun sijaan lähinnä konkreettista yhdessä tekemistä.

”- - - mut sit jos on joku tämmönen, joskus kesällä on tunteista puhuttu, ni se oli just et ei oikeestaa kiinnosta. No joku semmonen et mielummin tekemistä eikä mitää juttelemista.”

Tässä tullaankin juuri siihen, että ihmisten halut ja toiveet sekä siten myös tarpeet ovat hyvin yksilöllisiä ja kaikkia ei ehkä voida ikinä täysin miellyttää. Toisaalta ehkä erilaisien ryhmien kautta näihin toiveisiin voitaisiin kuitenkin vastata paremmin.

Esille nostettiin ajatuksia siitä, että viikko-ohjelmaan voisi lisätä enemmän urheilua, keskustelua esimerkiksi lehtikatsauksien kautta ajankohtaisista aiheista sekä yhdessä arkisten askareiden tekoa entistä enemmän mm. ruuanlaiton ja siivouksen parissa. Myös jo paikkansa viikko-ohjelmassa vakiinnuttaneet toisinaan toteutettavat teatteri-, museo- ja elokuvakäynnit nousivat esille toivottuina aktiviteetteina. Vaikka teattereissa, museoissa ja elokuvissa on käyty useammankin kerran, toivottiin niitä viikko-ohjelmaan useamminkin toteutettaviksi. Lisäksi erilaiset julkisten palvelujen käytöt mm. uimahalliin meno yhdessä sekä yhdessä järjestettävät tapahtumat ja juhlat nousivat useampaan otteeseen esille. Huomion arvoista tässä kulttuuri- ja taidevierailujen sekä yhteisten tapahtumien järjestämisen toiveissa on se, että haastateltavien kanssa keskustellessani heidän parhaista muistoistaan, liittyivät muistot usein juuri näihin yhdessä koettuihin kulttuuri- ja taidekäynteihin ja niissä koettuihin elämyksiin, pitäen sisällään niin elokuvat, museot kuin yhdessä järjestetyt juhlatkin. Tämä vain kertonee juuri siitä, että näiden toimintojen merkitys on muukin kuin vain ajanviete ja niiden mahdollisuus arjen tukemisessa ja arjessa jaksamisessa sekä terveyden ylläpitämisessä (mm. Hyypä & Liikanen 2005, 104, 111, 124) on merkittävä ja se tulisi ymmärtää mahdollisuutena ja siksi panostaa niihin entistä enemmän.

Usein tässä tapahtumia ja toimintoja suunnitellessa ja järjestettäessä tulevat kuitenkin resurssit, etenkin raha, vastaan, jota ei asiakkailta liioin ole kuin vain peruselinkustan-

nuksiin jos niihinkään ja kun yhdistyskään ei voi kaikkea tarjota ilmaiseksi. Uskon kuitenkin vahvasti näihin toimintoihin osallistumisen olevan pieni hinta sen rinnalla että mm. päihde- ja mielenterveyskuntoutujat hakisivat elämyksiään ja apua arjessa jaksamiseensa jollain huonommalla tavalla ja vieden myöhemmin sosiaali- ja terveydenhuollon yleisten palveluiden resursseja. Kenties tässä kohtaa olisikin vielä kehittämisen paikka paikkakunnan kulttuuri- ja taidepalveluita tarjoaville tahoille antaa oma panoksensa hyvän ja tärkeän asian puolesta. Myös haastatteluista kaksi otti esiin tämän yhteistyökumppaneiden ja päättäjien roolin sekä sen kuinka merkittävää päättävät tahot olisi saada tunnustamaan paikan merkittävyyttä.

”Nää on ihan hyviä nää (toiminnot ja erilaiset tapahtumat) - - - siihen pitää vaan saada mukaan nää päättävät elimet.”

8 ANALYYSIA JA TOIVEISIIN VASTAAMISTA – MAHDOLLINEN VAI MAHDOTON TEHTÄVÄ?

Asiakkaiden toiveiden toteuttamisen mahdollisuudesta ja mahdottomuudesta sekä käytössä olevien resurssien riittävydestä tai riittämättömyydestä haastattelin Toimarin ohjaajaa Krista Auvista, edelleen teemahaastattelun muodossa. Haastattelurunko muutamine teemoineen ja apukysymyksineen on löydettävissä liitteenä (LIITE2) asiakashaastattelurungon jälkeen. Ohjaajan haastattelussa pyrkimys oli selvittää resurssien riittävyttä sekä lisätarvetta samalla siis huomioiden niin asiakkaiden toiveet, etteivät ne jäisi vain toiveiden tasolle vaan niiden toteuttamista ja mahdollisuutta myös pohdittaisiin, mutta myös pohtia toiminnan resurssien mahdollistamaa toimintaa ja sitä kuinka toimintaa voisi kehittää ja tehostaa entistä paremmin vastamaan asiakkaiden tarpeisiin, mikäli resursseja olisi enemmän – mm. suurempaa rahoitusta ajatellen.

Kuten edelläkin on useaan otteeseen piirtynyt jo kuvaa siitä, kuinka kaikkea toimintaa ja toiminnan toteutusta rajaa rahoitus ja resurssien riittävyys, nosti myös ohjaaja rahoituksen lähes ensimmäisenä riittämättömänä ja toimintaa paljoltikin rajaavana tekijänä esiin.

”Rahaa ei ole koskaan riittävästi, voisin sanoa näin. Elikkä, jos ajatellaan että meidän saamat tuet suurenisivat ni meillä ois mahdollisuus paljon enemmän järjestää näille asiakkaille sellaista toimintaa, johon he eivät itse muuten pystyisi ottamaan osaa. Eli just nimenomaan erilaiset retket, eri-

laiset kulttuuritapahtumat, kulttuurikäynnit, ja sit tällaiset vierailut mahdollisesti, myöskin sellaisiin paikkoihin mihin esimerkiksi tarvitaan kuljetuksia - - -”

Vaikka ohjaajan haastattelun aikana huokui ajatus toimintaan tyytyväisyydestä ja siitä, että asiakkaiden tarpeisiin kyetään tälläkin hetkellä vastaamaan, tuntui ohjaaja kuitenkin toivovan voivansa vastata asiakkaiden tarpeisiin vielä paremmin – entistä monipuolisemmin sekä eritoten entistä yksilöllisemmin, mm. vaihtoehtoisten toimintojen ja yksilöllisen ajan tarjoamisen kautta.

”No rahoituksen kautta ois mahdollista.. tai siis ois toivottavaa että rahoituksen kautta saatais myöskin resursseja siihen että pystyttäis palkkaamaan toinen työntekijä. Esimerkkinä niinku ajatellen tota meidän keittiöä niin siinä ois äärimmäisen hyvä niinku esimerkiksi palkkatuella palkata joku pitempi aikainen työntekijä joka tuntisi talon tavat ja tietäisi asiat ja pystyisi ite itsenäisesti sen pyörittämään. Toinen asia on tuo käsityöpaja, elikkä sinneki ku pystyttäis ehkä mahdollisesti palkkatuella joku palkkaamaan niin tämä ihminen voisi olla niin moniosaava että hän pystyis ottamaan taas sinne omaan ohjaukseensa mahdollisesti erilaisia.. erilaisissa aktivointitoimenpiteissä olevia. Ja mielestäni.. minä ottaisin itselle työparin.”

Ohjaaja näkikin, että tärkein resurssillisä olisi juuri rahoitus, sillä sen kautta voitaisiin mahdollistaa niin monipuolisempaa ja vaihtoehtoisempaa toimintaa kuin myös yksilöllisempää tukea, vaikkapa sitten pidempien kahdenkeskisten keskusteluiden kautta, mutta myös uusia mahdollisuuksia toteuttaa aktivointitoimenpiteitä.

Tällä hetkellähän kahdenkeskiset ”juttutuokiot” Toimarilla ovat ns. kortilla, sillä samaan aikaan ohjaajan pitäisi voida sekä ohjata toimintatuokioita että huolehtia asioiden toimivuudesta koko talossa ja välistä vielä hoitaa niin yhteistyökumppaneiden kanssa asioita kuin myös pyrkiä selvittämään ja auttamaan yksittäisiä asiakkaita heidän asioidensa hoidossa, olivatpa ne sitten erilaisten papereiden täyttöö tai muita elämänhallintaan liittyviä mieltä askarruttavia asioita. Ohjaajan esiin nostama ajatus työparista, voisikin olla ratkaisu tähän ongelmaan ja mahdollistaa hyvin paljon enemmän, mm. juuri tätä edelläkin mainittua ja asiakkaiden haastatteluissakin usein esiin nousutta kahdenkeskistä ja yksilöllistä aikaa.

”No ainahan on olemassa niitä toimintoja mitä toiset haluaa tehdä ja toiset taas ei. Ja osa niistä toiminnoista mitä täällä touhutaan ni suuntautuu tän talon ulkopuolelle, jolloin kun minä lähdän ohjaajana porukan mukaan esimerkiksi keilaamaan tai vaikkapa johonki taidenäyttelyyn tai vastaavaan niin silloin tämä toinen työparini voisi olla täällä Toimarilla paikalla

ja myöskin sillä hetkellä se tuen tarve olisi taattu niille ihmisille jotka sitä tulee täältä hakemaan. Ja toisaalta myöskin siinä vaiheessa pystyis enemmän yksilöllisesti ottamaan osaa näitten ihmisten arkeen ja oikeesti keskittymään siihen että nää ihmiset saisi enemmän sitä yksilöllistä aikaa.”

Voisinkin huoletta väittää – itse toiminnassa mukana olleena, sitä sivusta seuranneena ja haastateltuani ohjaajaa sen lisäksi, että olemme myös haastattelun ulkopuolella asiaa pohtineet – että lisäresurssein, mm. palkaten siis lisää henkilökuntaa tai ainakin toinen ohjaaja, voitaisiin vastata huomattavasti paremmin asiakkaiden yksilöllisiin tarpeisiin nykyiseen verrattuna.

Lisäksi toiminnan suunnittelua ja toteutusta, ja siten myös asiakkaiden tarpeisiin ja toiveisiin vastaamista, rajoittaa merkittävästi vuodeksi kerrallaan myönnettävä toimintarahoitus. Se, että toiminnalle myönnetään aina vain vuodeksi kerrallaan rahoitusta vaikuttaa vahvasti siihen, ettei suunnitelmia toiminnan toteuttamiseksi ja kehittämiseksi voida tehdä kovin pitkälle eteenpäin, saati aloittaa mitään suurempia projekteja, jotka tuntuvat tänä päivänä olevan kaikissa työ- ja toimintapaikoissa ”in”.

”Jatkuvuus tälläsellä toiminnalla on erittäin tärkeää. Nää kävijät jo ite on tottuneet siihen et aina”ai et taasko taas vuoden vaihteessa sitä sit mietitään et jatkuuko vai eikö jatku ja mites nyt sitten ja mitäs nyt sit ja kukas nyt sit tulee töihin ja tuleeks kukaan töihin ja onks meillä ens vuonna tätä paikkaa” ja näin. Ja itelleni ohjaajana se ois.. olis hirveen paljon mukavampi että niinku ku mulla ois vakituinen työsuhde ku se että se tehdään mulle aina päätettiin. Elikkä sen jatkuvuuden.. tulevaisuuden suunnitelmien ja näiden ihmisten kannalta se olis enemmän ku tärkeitä et se ois pysyvä se meidän saama tuki... saatais toiminta vielä paremmin toimimaan.”

Ohjaajan haastattelun perusteella näyttäisi myös sille, että vuodeksi kerrallaan myönnettävä rahoitus ei vaikuta vain toiminnan suunnitteluun ja toteutukseen vaan myös ihmisten mieliin ja heidän elämäänsä heijastuen jatkuvana epävarmuutena siitä, mitä tuleva vuosi aina pitää sisällään. Toiminnan jatkuvuus – varmuus toiminnan jatkumisesta – olisikin niin asiakkaiden kuin työntekijän jaksamisen kannalta merkittävää, sillä silloin ylimääräinen huoli ja epävarmuus poistuisi ja voitaisiin keskittyä olennaisimpaan – toiminnan entistä parempaan toteuttamiseen, toiminnan kehittämiseen ja laajentamiseen sekä asiakkaiden kannalta tämä taas mahdollistaisi keskittymistä kuntoutumiseen ja antaisi varmuutta kuntoutusprosessin jatkuvuudesta ja siten omalta osaltaan loisi toivoa ja uskoa elämässä ja arjessa selviytymiseen.

Myös ohjaaja, kuten useampi haastateltu asiakaskin, otti haastattelun lopuksi puheeksi päättäjät, ja sen, kuinka merkittävää olisi saada päättäjät ymmärtämään toiminnan tärkeys päiväkeskuksen kävijöiden elämässä ja siten ehkä jatkossa myös antamaan suuremman panoksen toiminnalle – mahdollistaen niin toiminnan jatkuvuuden, kehittymisen ja sen, että toiminta tunnistettaisiin ja tunnustettaisiin suuremman joukon silmissä riittäväksi, kannattavaksi ja toimivaksi palvelujärjestelmän osaksi, johon on syytä panostaa.

”Ja toivottavasti myöskin päättäjät jossain vaiheessa tulis itse toteamaan ja tajuausi sen, että miten jumalattoman tärkeätä tää on joilleki ihmisille.”

9 POHDINTAA JA JOHTOPÄÄTÖKSIÄ

Talvi 2010–2011 on ollut erityisen haasteellinen Nuijamiestenkadun vanhalle puutalolle, jossa Toimari sijaitsi opinnäytetyöni alussa ja jossa se sijaitsi aina helmikuulle 2011 asti, sulakkeiden palaessa viikonlopun aikana ja talon kylmettyessä maanantai-aamuksi pakkasen puolelle ja toisinaan putkien halkeillessa. Haasteista ja ongelmista huolimatta ei asiakkaiden Toimarilla käynti vähentynyt missään kohtaa, mikäli talo vain saatiin pidettyä auki vastoinikäymisistä huolimatta ja niiden jälkeenkin. Vastoinikäymisistä selvittiin useinkin talon porukan kesken yhteisvoimin. Muutama haastateltu nostikin esille, kuinka yhdessä näiden vastoinikäymisten kokeminen ja niistä selviäminen on vain yhteisöllisyyttä vahvistavaa ja hyviä muistoja jälkeensä. Näistä esimerkkinä vaikka edelläkin jo esille tullut ajatusta siitä, kuinka parin jouluntakainen joulujuhla vietettiin miinusasteisessa talossa, mutta kuitenkin siitä yhdessä selviten ja juhlaa jälkeensä hymyssä suin miettien. Nämä vastoinikäymiset tunnutaankin koettavan tärkeinä hetkinä, jolloin saadaan puhaltua yhteen hiileen ja jokainen tuoda omaa osaamistaan talon ylläpitoon.

Vaikka Toimarilla ongelmat saatiin usein hoidettua yhteisvoimin, olivat helmikuun pakkaset liikaa vanhalle puurakennukselle ja sen putkille, johtaen päivätoiminnan siirtymiseen Tupalaan. Muutto Tupalaan, Toimentuvan yhteyteen, tapahtui hyvin lyhyellä varotusajalla sekä hyvin nopealla vauhdilla. Nopea muutto oli kuitenkin siinä mielessä positiivinen asia, että toiminta jatkui entisenlaisenaan uusissa ja kunnossa olevissa tiloissa niin ettei ovet olleet suljettuina asiakkailta montaakaan päivää. Toisaalta, muuton johdosta varmistettiin myös entisestään Tupalan asumisyksikön asukkaiden mu-

kaan pääsyä toimintaan ja asumisyksikkö sai tarvitsemaansa päivätoimintaa. Muuton kautta Tupalaan saatiin myös entistä tehokkaampaa valvontaa ja asiakkaat tarvitsemaansa apua ja tukea sekä ennen kaikkea lisättiin vertaistuen saanti mahdollisuutta.

Fyysisten tilojen muuttumisesta huolimatta säilyi yhteishenki ja toiminta pysyi lähes tulkoon entisenlaisenaan, jopa parempana, sillä edessä oli taas yhteisvoimin tehtävät muutokset ja kunnostukset, jotta uudet tilat saataisiin toimiviksi ja entistä paremmin päivätoiminnalle sopiviksi ja ennen kaikkea asiakkaidensa näköisiksi. Tämä Tupalaan muutto sekä Toimarin toiminnan siellä jatkuminen voisivat olla myös hyvä paikka jatkotutkimukselle. Jatkotutkimuksessa voitaisiin pohtia Tupalaan muuton vaikutusta asiakaskuntaan, pohtien samalla mm. sitä tavoittaako toiminta syrjemmässä ollessaan enää entisiä vakikävijöitä tai muita keskustassa asuvia palvelua kaipaavia vai keskittykö toiminta nyt enemmän palvelemaan asumisyksikön asukkaita. Toisaalta tutkimuksen paikka voisi olla myös siinä, että pohdittaisiin sitä, kuinka asumisyksikön ja päiväkeskuksen välille saataisiin lisää selkeämpää yhteistyötä ja mitä tämä yhteistyö voisi tuoda lisää asiakkaiden arkeen.

Mitä haastattelut sitten päivätoiminnan merkittävyyden osalta kertoivat ja mikä tekee päivätoiminnasta edelleen toiminnan, johon kannattaa jatkossakin panostaa ja jopa vaikeuksien aikaan sen toiminta säilyttää sitä lakkauttamatta? Haastattelut piirtävät kaiken kaikkiaan kuvaa päiväkeskustoiminnan merkittävyydestä ja siitä, että se on oleellinen osa asiakkaidensa arjessa jaksamista ja selviytymistä. Päiväkeskustoiminnan aktiviteetit koetaan niin arkea piristävinä kuin fyysistä ja psyykkistä kuntoa ylläpitävinä toimintoina. Toisaalta päiväkeskustoimintaan ja päiväkeskukseen liittyy vahvasti myös ajatukset siitä, että se hyvin matalakynnyksinen kohtaamispaikka, jossa kohdata vertaisia, mutta myös paikka, josta hakea ja saada apua erilaisiin ongelmiin tai mieltä askarruttaviin asioihin. Päiväkeskustoiminta näyttäytyy siis merkittävänä voimavarana, jokaiselle asiakkaalle yksilöllisesti, mutta silti useimmissa tapauksissa hyvinkin samanlaisena – paikkana, josta saada apua, tukea, ymmärrystä ja virkistystä sekä paikkana, jossa jokainen saa olla oma arvokas itsensä huolimatta siitä, millaiset taustat tai elämän vaikeudet omaa sekä ennen kaikkea paikkana, joka on kantava voimavara arjessa jaksamista ja selviytymistä ajatellen sekä merkittävä tukipilari päihitteettömään arkeen auttamisessa ja siinä pysymisessä.

Asiakkaiden haastattelut, mutta myös oma työ- ja harjoitteluajani Toimarilla kesän 2010 ja talven 2011 välillä jättivät minuun vahvan ajatuksen myös siitä, että Toimari koetaan paikkana, joka on korvaamaton. Vaikkei kukaan täysin puhunut paikasta korvaamattomana tai määritellyt paikkaa tällä sanalla, piirtyi tämä kuva monessa kohtaa mieleen asiakkaiden puhuessa siitä, kuinka Mikkeliissä ei ole muuta vastaavaa paikkaa heidän tarpeisiinsa ja kuinka arki saattaisi näyttää aivan toiselta, mikäli tällaista paikkaa ei olisi jonne tulla. Korvaamattomaksi paikan tuntuukin tekevän kanssaihmiset sekä kaikki mitä talon seinien sisäpuolelle kätkeytyy. Toisaalta, korvaamattomuuteen liittyvät myös paikan tuttuus ja turvallisuus sekä se, että Toimarilla käynnistä on tullut vuosien mittaan merkittävä ja erottamaton osa arkea, ja mikäli Toimaria ei olisi, jäisi arkeen iso aukko, joka vaatisi sitten täyttämistä, jollain muulla yhtä paljon antavalla ja merkittävällä asialla. Aukon täyttäminen ei olisi helppo tehtävä, sillä se mitä talo nyt kätkee seiniensä sisään – mm. kaiken toiminnan, muistot, ihmiset, ystävyssuhteet ja sen kaiken yhteisöllisyyden – on vuosien mittaan muotoutunut ja hioutunut muotoonsa, eikä näin ollen mikään uusi paikka tai toiminta voisi olla sen veroista tai korvata sitä suoralta kädeltä.

Nämä haastatteluiden kautta piirtyvät ajatukset toiminnan tärkeydestä kertovat myös toiminnan toimivuudesta. Tällä hetkellä toiminnan toimivuutta perustelee tyytyväisyyden ja asiakkaiden kokemusten lisäksi mm. myös vakiintunut viikko-ohjelma, vakituinen kävijäkunta sekä jatkuvasti uusien yksittäisten asiakkaiden Toimarille tulo, entisestään laajentuvat yhteistyöverkostot ja kenties näidenkin kautta jonain päivänä yleinen tietous tällaisen paikan olemassa olostä ja sitä kautta kävijämäärän lisääntyminen. Toimarin perustoiminta tuntuukin olevan kunnossa, odottaen vain mahdollisuutta kehittyä ja parantaa asiakkaiden toiveisiin vastaamisen mahdollisuuksiaan – käytännössä juurikin odottaen lisäresursseja. Vaikka Toimarin uusiin tiloihin muuttaminen voi ns. sekoittaa pakkaa ja tuoda kuvan toiminnan toimimattomuudesta, voi muutos olla hyväksikin, sillä uudet tilat, kun ne vain saadaan muokattua toimiviksi voi mahdollistaa mm. uusia aktiviteetteja ja uusi sijainti mahdollisesti tavoittaa myös yhä uusia kävijöitä ja siten myös toiminnalla on mahdollisuus vaikuttaa yhä useamman päihde- ja mielenterveysasiakkaan elämään arjenhallintaa ja elämässä jaksamista edistävasti sekä päihdeettömään arkeen tukevasti.

Haastattelut sekä asiakkaiden ajatukset ja kokemukset toiminnan merkittävydestä arjessa jaksamista ja selviytymistä ajatellen antavat monia hyviä ja varmasti riittäviä

perusteluja sille, miksi toiminta on tärkeää ja miksi siitä ei jatkossakaan kannata luopua, vaan ennemminkin varmistaa sen jatkuvuus ja kehittyminen entistä paremmin asiakkaitaan palvelevaksi ja heidän tarpeisiinsa entistä paremmin vastaavaksi palveluksi. Jos toiminta loppuisi tai muuttuisi radikaalisti näyttäytyisi arki asiakkaille varmasti raskaampana, synkempänä ja varmasti myös yksinäisempänä, ja eräänkin asiakkaan ajatusta lainaten, mikäli ei olisi enää paikkaa jonne tulla, sitä ehkä istuisi sitten kirkkopuiston penkillä kaljaa juomassa. Koska päivätoiminta onkin muodostunut jo osaksi asiakkaidensa elämää ja arjessa selviytymistä, sen poistuminen elämästä voisi olla monelle ylitse pääsemätöntä ja jotain mitä ei millään muulla voisi korvata ja kenties päivätoiminnan mukana katoaisikin käsittämättömän paljon. Toiminnan loppuminen voisi joidenkin kohdalla pahimmassa tapauksessa tarkoittaa takaisin huonoille teille ajautumista ja jopa elämän päättymistä mm. ongelmien käydessä liian raskaiksi kantaa yksin ilman sitä suurta kannattelevaa voimavaraa ja tukipilaria, jollaisiksi päiväkeskus ja päiväkeskustoiminta ovat joillekin muodostuneet.

Päiväkeskus Toimarin toiminnan voi huoletta sanoa nähdyn, koetun ja kuullun perusteella olevan toimivaa ja tuloksellista, ja siten myös todeta olemassa olevan jo hyvän ja toimivan palvelujärjestelmän osan, joka kaipaasi vain lisää kehittymistä ja panostusta mm. rahallisten resurssien kautta. Koska olemassa on toimiva palvelujärjestelmän osa, olisi tärkeää siihen kohdentaa lisää resursseja, jotta sen toimintaa saadaan kehitettyä entistä paremmin palvelemaan erilaisia ihmisiä ja entistä laajempaa kävijäkuntaa, sen sijaan, että lähdetäisiin ns. ”keksimään pyörää uudelleen”. Pieninkin lisäresurssein – lisärahoituksen tai vaikka lisätyöntekijöiden kautta – voitaisiin mahdollistaa monipuolisempaa ohjelmaa ja siten myös vaihtoehtoisia aktiviteetteja tinkimättä myöskään yksilöllisistä ohjaus- ja keskustelutuokioista. Näin voitaisiin myös vastata entistä paremmin erilaisiin tarpeisiin. Miksi siis ajaa alas, antaa toimivan palvelun kuivua kasaan tai jäädä polkemaan paikalleen, kun päivätoiminnalla olisi paljonkin potentiaalia toimia myös jatkossa ja pienin lisäresurssein jopa entistä paremmin? Kuten johdannossakin todettiin, olemassa on hyvät avopuolenpalvelut, joihin tulisi panostaa (Sosiaali- ja terveysministeriö 2009a, 29). Vaikka panostaminen voisi alkuun merkitä suurempia kustannuksia väliaikaisesti päihde- ja mielenterveyspalvelujärjestelmässä, maksaisi avopuolenpalveluihin panostaminen ja palvelujen kehittyminen itsensä takaisin jatkossa laitospaikkojen käydessä tarpeettomiksi ja sieltä resurssien vapautuessa (Sosiaali- ja terveysministeriö 2009a, 14).

Vaikka tavoite yhden opinnäytetyön aikana perustella ja saada toiminnan mahdollisuudet tunnustetuksi on suuri, uskon kuitenkin, että mitään ei saavuteta yrittämättä. Vaikka tämä on pieni askel ja vain pieni teko tärkeän asian puolesta, on se askel, joka on otettava ja teko, joka on tehtävä, sillä pienikin askel ja teko oikeaan aikaan voi olla merkittävä ja ratkaiseva. Toisaalta, mitään ei myöskään voida menettää sen askeleen tai teon seurauksena – päinvastoin, se voi herättää ihmiset näkemään ja pohtimaan sekä lopulta antamaan tällekin asialle sen ansaitsemaa tunnustusta. Tämä opinnäytetyö on oma panokseni hyvän asian puolesta sekä pyrkimys herättää päättäjiä ymmärtämään ja näkemään se, mikä heille on ehkä vielä tuntematonta – päivätoiminnan merkittävyys ja mahdollisuus – mutta samalla opinnäytetyöni on vastaus erään haastatellun asiakkaan toiveeseen;

”No hyvin tärkeätä on ainakin nostaa että tuota... nyt kun kaikkee näitä riisutaan ni ne jotka pystyy tän paikan puolesta puhumaan ni käyttäis sitä puheoikeutta koko aika, koska nää on niin kovakorvaisia nää päättäjät. Ni se on niinku mun ohje että käyttäkää ja puhukaa, että tää paikka pysyy.”

Haastatellun toteamus, jopa toive äänen käyttämisestä ja toiminnan puolesta puhumisesta, antoikin minulle vain lisäpontta tehdä tätä tutkimusta minulle mielenkiintoisesta, mutta samalla myös erittäin tärkeästä aiheesta ja yrittää saada päivätoiminnan merkittävyyttä entisestään kuuluviin ja tunnustetuksi. Tämä opinnäytetyö ja pyrkimykseni tuoda asiakkaiden ääntä kuuluviin sitä kautta on minun puheenvuoroni asian puolesta ja yritykseni vaikuttaa merkittävään, mutta usein liian vähän huomiota ja tunnustusta osaksi saavaan asiaan.

LÄHTEET

Auvinen, K. 2010a. Toimari tutuksi. Yhteisöllisyys ja osallisuus kuntoutumisen tukena. Etelä-Savon ammattiopisto. Sosiaali-, terveys- ja liikunta-ala. Kuntoutuksen koulutusohjelma 2010.

Auvinen, K. 2010b. Toimarin tapahtumailmoitukset vuonna 2010.

Auvinen, K. 2011. Kävijäseuranta. Käynnit vuonna 2010.

Bojner-Horwitz, E. & Bojner G. 2007. Mielihyvää musiikista. Helsinki: WSOY.

Harju A. 2004. Osallisuus. WWW-dokumentti.

<http://www.kansalaisfoorumi.fi/osallistuminen-ja-vaikuttaminen/osallisuus.html>. Päivitetty 12.2.2010. Luettu 12.10.2010.

Heikkinen-Peltonen, R., Innamaa, M. & Virta, M. 2008. Mieli ja terveys. Helsinki: Edita.

Heimonen, P. 2007a. Päihdetyön päiväkeskustoiminta yhteiskunnassamme. Teoksessa Heimonen, P. (toim.) Päiväkeskus mahdollisuutena. Opas päihdetyön päiväkeskustoiminnan kehittämiseen. Helsinki: Sininauhaliitto. 9-16.

Heimonen, P. 2007b. Päiväkeskustoiminnan lähtökohtia. Teoksessa Heimonen, P. (toim.) Päiväkeskus mahdollisuutena. Opas päihdetyön päiväkeskustoiminnan kehittämiseen. Helsinki: Sininauhaliitto. 17-21.

Hirsjärvi, Remes & Sajavaara 1996. Tutki ja kirjoita. Helsinki: Tammi.

Hyypä, M. T. 2007. Elinvoimaa kulttuurista. Teoksessa Bardy, M., Haapalainen, R., Isotalo, M. & Korhonen, P. (toim.) Taide keskellä elämää. Helsinki: Like. 155-159.

Hyypä, M. T. & Liikanen, H-L. 2005. Kulttuuri ja terveys. Helsinki: Edita.

Jyväskylän yliopisto 2010. Kokemuksen kuvaaminen. WWW-dokumentti.

<https://webapps.jyu.fi/koppa/avoimet/hum/menetelmapolkuja/menetelmapolku/ongelmanasettelu/kokemuksen-kuvaaminen>. Ei päivitystietoa. Luettu 22.1.2011.

Kaukonen, O. 2000. Päihdepalvelut jakautuneessa hyvinvointivaltiossa. Stakes, Tutkimuksia 107. Helsinki: Stakes.

Kotkavirta, J. 2002. Kokemuksen ehdot ja hahmot: Kritik der reinen Vernunft ja Phänomenologie des Geistes. Teoksessa Haaparanta, L. & Oesch, E. (toim.) Kokemus. Tampere: Tampere University Press. 15-36.

Kähärä-Wiik, K., Niemi, A. & Rantanen, A. 1997. Kuntoutuksella toimintakykyä. Helsinki: WSOY.

Laki kuntoutuksen asiakasyhteistyöstä 497/2003. WWW-dokumentti.

<http://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/2003/20030497>. Ei päivitystietoa. Luettu 12.10.2010.

Latomaa, T. 2008. Ymmärtävä psykologia: Psykologia rekonstruktiiivisena tieteenä. Teoksessa Perttula, J. & Latomaa, T. (toim.) Kokemuksen tutkimus – Merkitys, tulkinta, ymmärtäminen. Rovaniemi: Lapin yliopistokustannus. 17–88.

Lehtomaa, M. 2008. Fenomenologinen kokemuksen tutkimus: haastattelu, analyysi ja ymmärtäminen. Teoksessa Perttula, J. & Latomaa, T. (toim.) Kokemuksen tutkimus – Merkitys, tulkinta, ymmärtäminen. Rovaniemi: Lapin yliopistokustannus. 163–194.

Lehtonen, T. 1996. Mikkelin toimintakeskus ry:n historiikki ’86–96. Lyhyt katsaus Mikkelin toimintakeskuksen tapahtumiin sen syntyvaiheista vuoden -96 loppuun asti.

Lund, P. 2008. Päihdetyön päiväkeskus – Katoava työmuoto vai tärkeä osa palveluketjua. Helsinki: Sininauhaliitto.

Luomahaara, J., Vuorinen, M. & Naarala, M. 2000. Puhkisäästetyt mielenterveyspalvelut. Helsinki: Stakes.

Mielenterveyden keskusliitto 2010. Yhteisöllisyys ja yksilöllisyyden ihannointi. WWW-dokumentti.

http://www.mtkl.fi/liiton_toiminta/yhteistyohankkeet/prinsessa/yhteisollisyys/. Ei päivitystietoa. Luettu 12.10.2010.

Miettinen, T., Pulkkinen, S. & Taipale, J. 2010. Johdanto. Teoksessa Miettinen, T., Pulkkinen, S. & Taipale, J. Fenomenologian ydinkysymyksiä. Helsinki: Gaudeamus. 9–22.

Mikkelin toimintakeskus ry 2003. Toimintakertomus.

Mikkelin toimintakeskus ry 2007. Päiväkeskus Toimari. WWW-dokumentti.

<http://www.mikkelinekotori.net/toiminta/toimari.html>. Päivitetty 1.8.2007. Luettu 1.10.2010.

Mikkelin toimintakeskus ry 2008. Mikkelin toimintakeskus ry – Toiminnalliset ja taloudelliset tavoitteet vuodelle 2008. Toimintasuunnitelma.

Mikkelin toimintakeskus ry 2009. Mikkelin toimintakeskus ry – Toiminnalliset ja taloudelliset tavoitteet vuodelle 2009.

Mikkelin toimintakeskus ry 2010. Toimintasuunnitelma 2010.

Myllymäki, S. 2009. Mikkelin toimintakeskus ry – Vuosikertomus 2009.

Myllymäki, S. 2011. Mikkelin toimintakeskus ry – Toimintasuunnitelma 2011.

Niemi, H. 2001. Elämän vuoristoradalla. Mielenterveyspotilaan, kuntoutujan ja omaisen opas. Helsinki: Suomen Mielenterveysseura.

Niiniluoto, I. 2002. Kokemus-kollokvion avaussanat. Teoksessa Haaparanta, L. & Oesch, E. (toim.) Kokemus. Tampere: Tampere University Press. 9–14.

- Perttula, J. 2008. Kokemus ja kokemuksen tutkimus: Fenomenologisen erityistieteen tieteenteoria. Teoksessa Perttula, J. & Latomaa, T. (toim.) Kokemuksen tutkimus – Merkitys, tulkinta, ymmärtäminen. Rovaniemi: Lapin yliopistokustannus. 115–162.
- Ruotsalainen, P. 2000. Asiakaslähtöinen palveluketju ja tietoteknologia. Teoksessa Nouko-Juvonen, S., Ruotsalainen, P. & Kiikkala, I. (toim.) Hyvinvointivaltion palveluketjut. Helsinki: Tammi. 7–32.
- Saarelainen, R., Stengård, E. & Vuori-Kemilä, A. 2000. Mielenterveys- ja päihdetyö. Porvoo: WSOY.
- Salo, Riku (toim.) 2003. Pidä minusta kiinni. Tukiasumisen, päiväkeskustoiminnan ja työllistämisen kehittämisen opas. Helsinki: Sininauhaliitto.
- Socom 2008. Päihdeasiakkaan hoitopolku. WWW-dokumentti. http://www.socom.fi/mallit/pps/subprocessdetails_ID=0&55.html. Päivitetty 29.2.2008. Luettu 8.10.2010.
- Soininen, M. 2006. Joustava mielenterveyspalvelu vähentää itsemurhia. Suomen Lääkärilehti. WWW-dokumentti. http://www.laakarilehti.fi/uutinen.html?opcode=show/news_id=3866/type=1. Päivitetty 22.08.2006. Luettu 1.10.2010.
- Sosiaali- ja terveysministeriö 2009a. Mielenterveys- ja päihdesuunnitelma. Mieli 2009 –työryhmän ehdotukset mielenterveys- ja päihdetyön kehittämiseksi vuoteen 2015. WWW-dokumentti. <http://pre20090115.stm.fi/pr1233819605898/passthru.pdf>. Päivitetty 3.2.2009. Luettu 1.10.2010.
- Sosiaali- ja terveysministeriö 2009b. Päihdepalvelut. WWW-dokumentti. http://www.stm.fi/sosiaali_ja_terveyspalvelut/paihdetyo_ja_palvelut/paihdetyo. Päivitetty 9.2.2009. Luettu 11.10.2010.
- Sosiaali- ja terveysministeriö 2010a. Mielenterveys- ja päihdepalvelut. WWW-dokumentti. http://www.stm.fi/sosiaali_ja_terveyspalvelut/mielenterveys_ja_paihdepalvelut. Päivitetty 14.4.2010. Luettu 10.10.2010.
- Sosiaali- ja terveysministeriö 2010b. Mielenterveyspalvelut. WWW-dokumentti. http://www.stm.fi/sosiaali_ja_terveyspalvelut/terveyspalvelut/perusterveydenhuolto/mielenterveyspalvelut. Päivitetty 26.2.2010. Luettu 10.10.2010.
- Suvis, A., Laurell, L. & Nordman, P. 2009. Kuntouttava lähihoito. Helsinki: Edita.
- Wikipedia 2010. Koti. WWW-dokumentti. <http://fi.wikipedia.org/wiki/Koti>. Päivitetty 7.6.2010. Luettu 28.11.2010.

ASIAKASHAASTATTELUT - teemahaastattelu
Syksy 2010, haastattelurunko (haastattelua ohjaamaan tarvittaessa)

TOIMARILLA KÄYNTI

- Käyntivuodet, säännöllisyys
- Mistä tieto kyseisen paikan olemassa olostä, mitä kautta mukaan
- Miksi juuri Toimari; Muissa vastaavanlaisissa paikoissa mukana olo

TOIMARIN MERKITYS, Toimari arjessa

- Toimarin merkitys; mitä Toimari sinulle tarkoittaa?
- Toimarin tuki, tuki arjessa
- Arki ilman Toimaria
- Miksi uskot muiden käyvän Toimarilla?

**TOIMARIN TAPAHTUMAT JA TUOKIOT,
TOIMINNALLISUUS**

- Erilaiset järjestetyt tapahtumat ja teemapäivät
- Toiminnallisuuksien merkitys; mitä antavat arkeen
- Tärkeitä ja mieluisat toiminnallisuudet
- Vähemmän mukavat toiminnallisuudet
- Mitä lisää?

RYHMÄT

- Pienryhmissä mukana olo
- Pienryhmien tuki, merkitys arjessa
- Pienryhmät vs. ”perustoiminta”
- Mitä lisää?

**OHJAAJAN HAASTATTELU - teemahaastattelu
TALVI 2011, haastattelurunko (haastattelua ohjaamaan tarvittaessa)**

TOIMINNAN TOTEUTTAMISEN RESURSSIT

- Resurssit toiminnan toteuttamiseen ja pyörittämiseen
- Rahoitus ja työntekijät

RESURSSIEN RIITTÄVYYS JA LISÄTARVE

- Resurssien riittävyys, asiakkaiden tarpeisiin vastaamiseen
- Mikä kertoo riittävyydestä / riittämättömyydestä?
- Jos resurssit eivät ole riittävät, miksi ei?
- Mitä lisää, jotta asiakkaiden tarpeisiin voitaisiin vastata entistä paremmin?
- Asiakkaiden toiveisiin vastaaminen nykyisillä resursseilla

RAHOITUS JA SEN VAIKUTUS TOIMINNAN TOTEUTUKSEEN

- Rahoitus vuodeksi kerrallaan – hyvä vai huono?
- Miten vaikuttaa toiminnan suunnitteluun, toteutukseen ja kehittämiseen?

VAPAA SANA